

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ:
TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçil DURMAZ

BURSA-2019

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

**AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ:
TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçil DURMAZ

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Filiz ERYILMAZ

BURSA-2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Politikası Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda **701411009** numaralı **Seçil DURMAZ**'
ın hazırladığı "Avusturya Konjonktür Teorisi: Türkiye İçin Bir Analiz" konulu Yüksek Lisans
ile ilgili tez savunma sınavı **17/ 06/2019** - **9.30-12.00** saatleri arasında yapılmış,
sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin. (başarılı / ~~başarısız~~)
olduğuna. (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Akademik Unvan, Adı Soyadı

Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Filiz Eryılmaz

Üye

Akademik Unvan, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doc. Dr. Halal Yıldırım Keleş

Üye

Akademik Unvan, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Emin Ertürk

17/06/ 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 13/05/2019

Tez Başlığı / Konusu: Avusturya Konjektür Teorisi:
Türkiye için Bir Analiz

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin, 13/05/19 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 1.0'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
13.05.2019

Adı Soyadı: Sevil DURMAZ
Öğrenci No: 2014 11 009
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: İktisat Politikası
Statüsü: Y.Lisans Doktora

J.öğr. Üyesi

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

Filiz Eryılmaz 13.05.19

F.Öz

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Avusturya Konjonktür Teorisi: Türkiye İçin Bir Analiz” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

15.05.2019

Adı Soyadı: Seçil DURMAZ

Öğrenci No: 701411009

Anabilim Dalı: İktisat Anabilim Dalı

Programı: İktisat

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Seçil DURMAZ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: İktisat
Bilim Dalı: İktisat Politikası
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XI+118
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Filiz ERYILMAZ

AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ

Avusturya Konjonktür Teorisi, para otoriteleri tarafından yaratılan kredilerin, yatırımları toplumun uzun vadeli tasarrufları ile karşılanamadığı bir noktaya ittiğini, arz ve talep arasında bir uyumsuzluk yarattığını ve bu durumun kaçınılmaz olarak bir durgunluğa neden olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca bu teori durgunluk döneminde uygulanan genişlemeci para politikalarının sadece gerekli yapısal düzenlemeleri ertelediğini, bu durumun ise ekonomide daha ciddi sorunlara yol açabileceğini savunmaktadır. Bu tezin amacı, Avusturya Konjonktür Teorisini açıklamak ve onun için ampirik kanıtların varlığını belirlemektir. Çalışmada, bu yaklaşımın temelleri ve Avusturya Konjonktür Teorisi'nin ekonomi literatüründeki son uygulamaları gözden geçirilmiştir. Tezin ampirik bölümünde, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılarak tüketim, yatırım ve para politikası arasındaki ilişki incelenmiştir. Para Arzı (M1) para politikası için proxy değişken olarak kullanılmıştır. Model, 1968'den 2017'ye kadar olan Türkiye verileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuçlar, para politikası şoklarının konjonktürel dönemleri açıkladığı Avusturya Konjonktür Teorisinin hipotezi ile tutarlıdır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya İktisat Okulu, Avusturya Konjonktür Teorisi, VECM

ABSTRACT

Name and Surname : Seçil DURMAZ
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Economics
Branch : Economic Policy
Degree Awarded : Master
Page Number : XI+118
Degree Date :
Supervisor : Dr. Lecturer Filiz ERYILMAZ

AUSTRIAN BUSINESS CYCLE THEORY: AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR TURKEY

Austrian Business Cycle Theory claims that credit creation by monetary authorities would push investment to point where society's long term save rate cannot afford, creating a mismatch between supply and demand that would inevitably cause recession. In addition, the theory argue that expansionary monetary policies in recession could generally only postpone the necessary structural adjustment, it could lead to more serious problems in the economy. The purpose of this thesis is to examine the Austrian Business Cycle Theory and the state of empirical evidence for it. In study reviews the essentials of that approach and the recent application of the Austrian Business Cycle Theory in the economics literature. In the empirical part of the thesis, the relationship between consumption, investment and monetary policy was studied using Vector Error Correction Model (VECM). Money supply (M1) was used as a proxy for the monetary policy. The model was estimated using Turkey data from 1968 to 2017. Results are consistent with the hypothesis of the Austrian Business Cycle Theory that monetary policy shocks explain cycles.

Keywords: The Austrian School of Economics, Austrian Business Cycle Theory, VECM

ÖNSÖZ

Tez yazım sürecimin her aşamasında sabır ve anlayışla beni destekleyen başta annem Nurten DURMAZ olmak üzere sevgili aileme, bu zorlu süreçte bilgisi ve deneyimleri ile yanımda olan tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Filiz ERYILMAZ'a teşekkür ederim. Ayrıca karşılaştığım her zorluk karşısında beni destekleyip motive eden arkadaşım Nehrin H. TUNALI'ya şükranlarımı sunarım.

Seçil DURMAZ

Mayıs 2019, BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ VE İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR.....	ix
ŞEKİLLER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU

1.TARİHSEL SÜREÇTE AVUSTURYA İKTİSAT OKULU.....	3
1.1. Avusturya İktisat Okulu'nun temsilcileri ve İktisadi Düşünceye Katkıları.....	9
1.1.1. Birinci Kuşak Avusturya İktisat Okulu Temsilcileri.....	10
1.1.1.1. Carl Menger.....	10
1.1.1.2. Eugen von Böhm-Bawerk.....	12
1.1.1.3. Friedrich von Wieser.....	14
1.1.2. İkinci Kuşak Avusturya İktisat Okulu Temsilcileri.....	14
1.1.2.1.Ludwig von Mises.....	15
1.1.2.2. Friedrich A. Hayek.....	16
1.1.3. Modern Kuşak Avusturya İktisat Okulu Temsilcileri.....	18
2. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN METODOLOJİK İLKELERİ.....	20
2.1. Sübjektivizm.....	20
2.2. Metodolojik Bireycilik.....	23
2.3. Praxeology.....	24
2.4. Devletin Ekonomideki Yeri.....	25
2.5. Spontane Kurumlar.....	26
2.6. Bilgi ve Zaman Kavramı.....	28
2.7. Girişimci.....	29
2.8. Zaman Tercihine Dayalı Faiz Teorisi.....	30

2.9. Dolambaçlı Üretim Yöntemi.....	31
3.İKTİSADİ DÜŞÜNCEDE ANA AKIM İKTİSAT VE ANA AKIM DIŞI İKTİSAT AYRIMI.....	33
3.1. Avusturya İktisat Okulu ve Neoklasik İktisat Okulu Ayrımı.....	39
3.1.1. Genel Denge Kabulüne Karşı Dengesizlik Yaklaşımı.....	39
3.1.2. Tam Bilgi ve Hayek'te Bilgi Problemi.....	42
3.1.3. İktisadi İnsana Karşı Girişimci.....	44
3.1.4. Matematiksel Anlatıma Karşı Sözel Anlatım.....	45

BÖLÜM II

(AVUSTURYACI VE ANA AKIM KONJONKTÜR TEORİLERİ)

1. KONJONKTÜR VE KONJONKTÜREL DALGALANMALAR.....	47
1.1. Konjontür Kavramı.....	47
1.2. Konjontürel Dalgalanmalar.....	49
1.3. Konjontürün Aşamaları.....	50
2. AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ.....	52
2.1. Avusturya İktisat Okulu'na Göre Konjontürel Dalgalanmaların Nedenleri.....	52
2.2. Sermaye Tabanlı Makroekonomik Çerçeve.....	60
2.2.1. Ödünç Verilebilir Fon Piyasası.....	60
2.2.2. Üretim Olanakları Eğrisi.....	63
2.2.3. Sermayenin Zamanlararası Yapısı.....	65
2.3. Avusturya İktisat Okulu'nda Sürdürülemez Büyüme.....	71
3. ANA AKIM KONJONKTÜR TEORİLERİ.....	78
3.1. Ortodoks Keynesçi Konjontür Teorisi.....	78
3.2. Ortodoks Monetarist Konjontür Teorisi.....	80
3.3. Yeni Klasik Konjontür Teorisi.....	82
3.4. Reel Konjontür Teorisi.....	84
3.5. Yeni Keynesyen Konjontür Teorisi.....	85

BÖLÜM III

(AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ)

1.AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİNİ AMPİRİK OLARAK İNCELEYEN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	88
2. VERİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM.....	91

2.1. Durağanlık ve Durağanlığın Belirlenmesi.....	91
2.1.1. ADF Birim Kök Testi.....	92
2.1.2. PP Birim Kök Testi.....	94
2.1.3. KPSS Birim Kök Testi.....	95
2.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi.....	97
2.3. Vektör Hata Düzeltme Modeli(VECM).....	99
2.4. Etki Tepki Analizi.....	100
3. ANALİZ SONUÇLARI.....	100
3.1. Birim Kök İncelemesi.....	100
3.2. Johansen Eşbütünleşme Testi.....	101
3.3. Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)Sonuçları.....	104
3.4. Etki Tepki Fonksiyonları.....	105
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	111

TABLULAR

	Sayfa
Tablo 1 Birim Kök Testi Sonuçları (Sabitli ve Trendli)	102
Tablo 2 Johansen Ebtnleme Testi Sonuçları	103
Tablo 3 Uygun Gecikme Uzunluğunun Bulunması	103
Tablo 4 VAR Modeli Durağanlık Tablosu	104
Tablo 5 Otokorelasyon LM Testi Sonuçları (H_0 : n'den h'ye gecikme korelasyonu yoktur)	105
Tablo 6 Otokorelasyon LM Testi Sonuçları (H_0 : 1'den h'ye gecikme korelasyonu yoktur)	105
Tablo 7 Değişen Varyans Test Sonuçları	105
Tablo 8 Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	106

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 1 Konjonktürel Dalgalanma Aşamaları	52
Şekil 2 Ödünç Verilebilir Fon Piyasası	63
Şekil 3 Üretim Olanakları Eğrisi	65
Şekil 4 Hayekçi Üçgen	67
Şekil 5 Zamanlararası Sermayenin Yeniden Yapılandırılması	69
Şekil 6 Sermaye Tabanlı Makroekonomik Çerçeve	70
Şekil 7 Tasarrufla Uyarılan Ekonomik Büyüme	71
Şekil 8 Politika ile Uyarılan Bir Patlama ve Çöküş	73
Şekil 9 Sayılarla Genişleme ve Çöküş Dönemleri	76
Şekil 10 Tüketimin Para Arzına Tepkisi	107
Şekil 11 Yatırımın Para Arzına Tepkisi	108

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AİO	: Avusturya İktisat Okulu
AKT	: Avusturya Konjonktür Teorisi
FED	: Federal Reserve
FF	: Federal Fon Oranı
FPE	: Nihai Öngörü Hatası
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HQ	: Hannan Quinn Bilgi Kriteri
KPSS	: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin
LM	: Lagrange Multiplier
M1	: Para Arzı
PP	: Phillips Perron
SIC	: Schwarz Bilgi Kriteri
TIOR	: Total Industry Output Requirement
TUKETİM	: Tüketimin GSYİH'ya Oranı
VAR	: Vector Autoregression
VECM	: Vector Error Correction Model
YATIRIM	: Yatırımın GSYİH'ya Oranı

GİRİŞ

Ekonomide yaşanan bir genişlemenin ardından gelen bir resesyona ve daralmayı ifade eden süreç, konjonktürel dalgalanmalar olarak adlandırılmakta ve genelde ekonominin bir sektöründe ortaya çıkıp daha sonra tüm ekonomiye yayılmaktadır. 17. yy'dan bugüne kadar geniş bir döneme yayılan konjonktürel dalgalanmaları anlamak, açıklamak ve öngörebilmek için çok sayıda konjonktür teorisi geliştirilmiştir. İktisat literatüründe bu konjonktür teorileri izledikleri paradigma çerçevesinde, klasik geleneğe bağlı olarak gelişen ana akım (Ortodoks) konjonktür teorileri ile bu geleneğe karşı olan görüşü simgeleyen ana akım dışı (Heterodoks) konjonktür teorileri olarak sınıflandırılmaktadır.

Ana akım dışı konjonktür teorilerinden biri olan Avusturya Konjonktür Teorisi ile ilgili çalışmalar ilk olarak Ludwig von Mises tarafından yapılmıştır. Ardından Friedrich A. Hayek, Mises'in bu çalışmalarını geliştirilmiş ve piyasaya yapılan parasal müdahalelerin fiyat oluşumuna etki ederek hatalı fiyatların oluşmasına ve bu fiyatlar kanalıyla ekonomik aktörlerin yanlış yönlendirilerek kaynakların hatalı dağılmasına neden olduğunu savunmuştur. Son dönemlerde ise Avusturya İktisat Okulu iktisatçılarından Roger W. Garrison (1994, 2001), Hayek'in "zamanlararası üretim yapısındaki değişim" düşüncesi temelinde kurduğu konjonktür teorisi ile Avusturya Konjonktür Teorisi'ni daha bütüncül bir hale getirmiştir. Avusturya İktisat Okulu mensuplarının görüşlerine göre ekonomik büyümeler tasarruflarla finanse edilen yatırımlarda bir artış yaşanması durumunda sürdürülebilir olmaktadır. Ancak parasal bir genişleme sonucu yaşanan büyüme dönemi sürdürülemez bir büyümedir ki bu durum Avusturya Konjonktür Teorisi'nin temelini oluşturmaktadır.

Avusturya Konjonktür Teorisi, 2008 de yaşanan Büyük Durgunluğu öngörebilmesi ve yaşanan durgunluğun ortaya çıkış ve yayılış mekanizmasını bütüncül bir yapıda ortaya koyması ayrıca krizden çıkış için sunduğu tavsiyelerin farklılığı ile ana akım konjonktür teorilerine nazaran daha çok öne çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada Avusturya Konjonktür Teorisi'nin ana akım konjonktür teorileri ile arasındaki farkın gösterilmesi için bu konjonktür teorilerine kısaca yer verilecektir.

Bu çalışmanın temel amacı Avusturya Konjonktür Teorisi'nin Türkiye için geçerliliğini 1968-2017 dönemini ele alarak test etmektir. Üç bölümden oluşan

çalışmanın ilk bölümünde Avusturya İktisat Okulu'nun tarihsel süreci, temsilcileri, kullandıkları metodoloji ve ana akım iktisat ile arasındaki farklara yer verilecek, okul genel olarak tanıtılacaktır. İkinci bölümde ise Avusturya Konjonktür Teorisi ve ana akım dışı konjonktür teorilerinden Ortodoks Keynesçi, Ortodoks Monetarist, Yeni Klasik, Reel ve Yeni Keynesyen Konjonktür Teorilerine yer verilecektir. Son olarak üçüncü bölümde Avusturya Konjonktür Teorisi hakkında yapılmış literatürdeki farklı analizlere yer verilecek, uygulanacak yöntemler açıklanarak ve konjonktürel dalgalanmaları açıklamada Avusturya Konjonktür Teorisi Türkiye için analiz edilecektir.

BÖLÜM I

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU

Avusturya İktisat Okulu (AİÖ), marjinalist devrimin üç isminden biri olan Carl Menger tarafından kurulduğu düşünülen iktisadi düşünce okuludur. Menger'in kaleme aldığı “*İktisadın Prensipleri*” (*Grunsatze der Volkwirthschaftslehre*) adlı kitabın yayınladığı 1871 yılı okulun kuruluş yılı olarak kabul edilse de, okulun düşünce temelleri Aristo'ya kadar dayanmaktadır.¹

1. TARİHSEL SÜREÇTE AVUSTURYA İKTİSAT OKULU

Ana akım dışı iktisadi düşünceye mensup bir okul olan AİÖ aynı zamanda Walrascı olmayan iktisat okullarının en önemlilerinden biridir. Menger “*İktisadın Prensipleri*” eseri ile Avusturyacı geleneğin gelişimine rehberlik eden ilkeleri ve yöntemleri ortaya koymuştur. Piyasa ekonomisinin güçlü bir savunucusu olan AİÖ, piyasayı insan tasarımı sonucu oluşan yapay bir düzen değil, insan eyleminin bir ürünü olarak görmektedir. Burada bahsi geçen insan eylemi çok sayıda bireyin birbirinden bağımsız davranışlarını içermekte ve niyetlenilmemiş, çoğunlukla öngörülemeyen bir kendiliğinden düzen oluşturmaktadır.² Piyasanın bu şekilde insan eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkışının kabulü, AİÖ'nun iktisadi açıklamakta kullandığı ‘*insan eylemde bulunur*’ önermesinden kaynaklanmaktadır. Sadece piyasa değil, tüm sosyal kurumların çoklu insan davranışlarının oluşturduğu toplumsal bir süreç sonu ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu durum S. Horwitz'in (2011) ifadesi ile “*Menger'in teorisi değer biçmenin bireylerin sübjektif algılamalarından doğduğu nosyonuyla başlar ve bütünüyle sosyal bir kurumun doğmasıyla sonuçlanır.*” şeklinde özetlenebilir.³

Tümdengelim metodunu benimseyen AİÖ'ya mensup iktisatçılar ‘*insan eylemde bulunur*’ önermesini temel alarak ekonomiyi açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak buradaki bireylerin eylemleri rasyonel, irrasyonel, ekonomik davranışlar gibi bir sınıflamaya tabi tutulmamakta, sadece amaçlı insan davranışları çatısı altına

¹ Emil Kauder, " Genesis of the Marginal Utility Theory; From Aristotle to End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol.63, No.251, 1953, s 638.

² Peter G. Klein, “EA. Hayek: Austrian Economist and Social Theorist”, *15 Great Austrian Economists*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, s.188.

³ Steven Hortwitz, "Smith'ten Menger'e ve Hayek'e: Kendiliğinden Doğan Düzen Geleneğinde Liberalizm", (çev. Atilla Yayla), *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:16, S. 64, 2011, s.98.

toplanmaktadır. Bu bağlamda parasal kazanç sağlamak için çalışan bir kişi ile yüksek maaşlı işini bırakıp keşiş olmaya karar veren bir kişi hakkında ekonomik olmayan bir şey yoktur. AİO için amaçların ne olduğu değil, bu amaçlara ulaşmak için hangi araçlar kullanıldığı önemlidir.⁴ İktisadın konusu amaçlı insan davranışları ve sonuçları iken analizin ana unsurunu ise metodolojik bireycilik olarak kabul edilmektedir.

Ekonomiyi seçim teorisi üzerine inşa eden AİO için sübjektivizm oldukça önemli bir kavram olarak kabul edilmekte ve bu kavram Menger'in değer teorisinin temelini oluşturmaktadır. Sübjektivizm kavramı tabii ki Menger öncesinde de birçok iktisatçı tarafından çalışılmıştır ancak sadece Menger bu kavrayışla tutarlı bir ekonomik kuram oluşturmayı başarmıştır.⁵ Menger malların değerini belirleyen şeyin, bireylerin sübjektif tercihleri ve tercihlerini karşılayacak objektif koşulların bilgisinin varlığını kabul ederek mallara yüklediği önem derecesi olarak görmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak Menger'de sübjektivizm sadece bireylerin zevklerinin farklılığını içermemekte, aynı zamanda bilgi ve beklentilere de vurgu yapmaktadır.⁶ Menger'in değeri sübjektif olarak açıklamaya yönelmesi onun dönemin hâkim iktisat görüşü olan İngiliz Klasik Okul'un doktrinlerinin eksik olduğu bilinen bir ortamda iktisat eğitimi almasından kaynaklanmaktadır. Çünkü onun üniversite öğrencisi olduğu dönemlerde, 19. yüzyılın başlarında, Avusturya'da hemen hemen hiç iktisatçı olmaması nedeniyle iktisat dersleri Alman iktisatçılar tarafından verilmektedir. Dönemin Almanya'sında ise diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak İngiliz Klasik Okul'un emek değer ve maliyet teorilerindeki çelişkiler bilinmekte ve Alman iktisatçılar tarafından İngiliz Klasik Okul'un doktrinleri kabul görmemektedir.⁷ Menger "*İktisadın Prensipleri*" kitabını kaleme alırken de klasik objektif-değer teorisini, sübjektif-marjinal fayda analizi ile ikame etmek istemiştir.⁸ Klasik Okul'a getirdiği eleştirilerinin de yer aldığı "*İktisadın Prensipleri*" kitabı ile Menger, Alman Tarihçi Okulu'ndan destek görmeyi beklemiş ancak sadece soyut bir

⁴ Gene Callahan, *Economics for Real People An Introduction to the Austrian School*, 2.B, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 2004, s.25.

⁵ Salerno, a.g.m., s.80

⁶ Güner Koç Aytakin, "Ekonomi Biliminde Avusturya İktisat Okulu ve Hayekçi Düşünce Üzerine", *Journal of Ufuk University Institute of Social Sciences*, S.4, 2013, ss.148-150.

⁷ Freidrich A. Hayek, "Carl Menger", *İktisadın Prensipleri*, Ankara, Liberte Yayınları, 2009, ss. XX- XXII.

⁸ Özgün Burak Kaymakçı, *Bilim Felsefesi Işığında İktisat Metodolojisi*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013, s.120.

iktisat yaptığı yönünde eleştiriler almıştır.⁹ Bu durumda Menger'in, Alman Tarihçi Okulu mensuplarının aksine, klasiklerin iktisadi yasanın evrenselliği ve değışmezliği hususundaki görüşleri, kısa vadeli fiyat belirleme teorisi ve bu teorilerin bir sonucu olarak üretilen laissez-faire politika sonuçlarından memnun olmasının etkisi büyüktür.¹⁰ Ayrıca Menger, emek-değer teorisindeki çelişki ve eksikliklerin evrensel yasaların olmayacağıının bir ispatı olarak görmemesi ile de Alman Tarihçi Okulu'ndan ayrılmaktadır. Ona göre sübjektif temellerde inşa edilen analizler ile objektif gerçeklere ulaşılması mümkündür.¹¹ Kısacası Menger'in amacı Alman Tarihçi Okul gibi Klasik Okul'u devirmek değil, ekonomiyi daha sağlam temeller üzerine oturtmaktır. Gustav Schmoller önderliğindeki Alman Tarihçi Okulu'nun eleştirileri Menger'i iktisadın metodolojisi üzerine çalışmaya yönlendirmiştir. Menger'i bu alana yönelten düşünce; prensip sorununun karara bağlamadan iktisat üzerine çalışmanın faydasız olacağıının bilincinde olmasından kaynaklanmaktadır.¹²

İktisadi faaliyeti birbirini izleyen nedensellik zinciri şeklinde açıklamaya çalışan Menger başlangıç noktasına bireysel ihtiyaçların karşılanmasını koymaktadır. Ekonomide birçok kavramı nedensel ilişkiler üzerinden açıklayan AİO ana akımı bu nedensel ilişkiyi bulanıklaştırmak ile eleştirmektedir. Bu duruma örnek olarak AİO'nun enflasyonu açıklayışı verilebilir. Enflasyon genel fiyatlar seviyesindeki artış olarak kabul edilirken AİO'da parasal genişlemeler olarak değerlendirilmektedir. Fiyatlardaki artış parasal genişlemenin bir sonucudur. AİO'nun ekonomi kavramlarını bu şekilde farklı şekillerde açıklaması matematiksel olarak analiz yapımını zorlaştırmaktadır ki okul genel olarak iktisatta matematiğin açıklayıcı amaçlar dışında kullanılmasına karşı çıkmaktadır.

AİO değer kavramı yanında sermayeye verdiği önem ile de ana akım iktisattan ayrılmaktadır. Menger'in takipçisi olan Eugen von Böhm-Bawerk sermaye ve faiz üzerine yaptığı çalışmalar ile dikkat çekmektedir. Çeşitli sermaye malları arasında tamamlayıcılık ve ikame edilebilirlik ilişkisi olduğu kabul edilmektedir. Genel kabul gören her dönemde pozitif yatırım yapılmasına karşın sermaye stokunun sabit kaldığı

⁹ Joseph Salerno, "Carl Menger: The Founding of the Austrian School", *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 1999, s.75.

¹⁰ Özgün Burak Kaymakçı, "İkinci Dobretsberger Dosyası: Marjinalizmin Marjinal Yorumu ya da Carl Menger'in Felsefi Temellerine Bir Bakış", *Doğu Batı Dergisi*, S.65, 2013, s.241.

¹¹ Kaymakçı, a.g.e., ss. 125-126.

¹² Hayek, "Carl Menger" a.g.e, s. XXIX.

varsayımı ise reddedilmektedir.¹³ AİO iktisatçıları üretim sürecini açıklarken belirli faaliyetlerle ilgili çıktılarının sonraki faaliyetlere girdi olarak katıldığı bir dizi işlem olarak değerlendirerek sermaye malları arasındaki bağı açıklamaktadırlar. Birinci sırada tüketici malları yer alırken ikinci, üçüncü dereceli gibi yüksek derecedeki mallar birinci dereceden malların üretiminde kullanılmasında zaman içinde giderek uzaklaşmaktadır.¹⁴ Bu durumda AİO'daki sermaye malları arasındaki bu bağı mercan resifleri ile örneklendirmek daha açıklayıcı olacaktır. Bir mercan resifindeki en alt katmandaki mercanlar bir üst katmanın oluşumuna yardımcı olmakta, bu katman ise bir üstte katmanın oluşumuna yardım etmektedir. Böylece tüm katmanlar ile mercan resifi oluşmaktadır. Kısaca tüm alt derecedeki katmanlar, en üst katman olan, insanların arzularını karşılayan, tüketim malını oluşturan birinci dereceden malları oluşturmaktadır.¹⁵ Sermaye malları arasındaki bu bağ AİO'da dolambaçlı üretim yöntemi olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca sermaye genel kabul gördüğü gibi homojen değil heterojen olarak kabul edilmektedir. Yani sermaye malları belirli bir üretim alanında kullanıldığında tedricen bu alana mahsus hale gelmekte ve üretim süreci sonunda üretilen birinci dereceden mallara talep değiştiğinde bu sermaye mallarının yeniden tahsisi yapılamamaktadır.¹⁶ Üretimin zaman alan bir süreç olarak kabul eden AİO, zamanı dinamik olarak analize katmaktadır. Sermaye iki boyutlu ele alınmakta, bunlar parasal olarak ifade edilebilecek bir değer boyutu ve üretim araçlarının kullanılmaya başlamasından nihai malın ortaya çıkmasına kadar geçen süreyi ifade eden zaman boyutudur.¹⁷ Üretim zaman aldığı için, üretim faktörleri, ancak gelecekte satılmaları durumunda değere sahip olacak nihaî malların üretimi için, bugünden tahsis edilmektedir.¹⁸

AİO'nun ilk temsilcilerinin çalışma alanlarını sübjektif değer, faiz ve sermaye teorileri gibi konular oluştururken, sonraki kuşakların çalışmaları daha çok konjonktürel

¹³ Roger A. Garrison, "Austrian Macroeconomics: A Diagrammatical Exposition", *New Directions in Austrian Economics*, Ed. Lous M. Spadaro, Sheed Andrews and Mcmeel inc., Kansas, 1978 s.168.

¹⁴ Roger W. Garrison, "The Austrian School", *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, Ed. Brian Snowdon, Howard R. Vane, 1st Edition, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2005, s.474.

¹⁵ Callahan, a.g.e., s.125.

¹⁶ Klein, a.g.m., s.186.

¹⁷ Garrison, "Austrian Macroeconomics: A Diagrammatical Exposition", a.g.m., s.169.

¹⁸ Klein, a.g.m., s.186.

dalgalanmaları açıklamaya yönelik olmuştur. 20. yüzyılın başlarında okulun önemli temsilcilerinden olan Ludwig von Mises ve Friedrich A. Hayek, 1929 Dünya Bunalımı'nı açıklarken John Maynard Keynes ve Marksistlerin aksine konjonktür dalgalanmalarının serbest piyasa ekonomisinin bir sonucu olarak görmemişlerdir. Onlara göre asıl neden, para ve bankacılığa yapılan siyasi müdahalelerdir.¹⁹ Mises, Knut Wicksell'in doktrinlerine dayanarak bir endüstriyel konjonktür teorisi geliştirmiştir. Hayek ise Mises'in bu konjonktür teorisini kendi konjonktür teorisinin çıkış noktası olarak almış ve ekonomide yaşanan dalgalanmaların nedenini, banka kredi genişlemesi ve bu kredi genişlemesi ile meydana gelen para arzındaki artışın iş çevrelerine yanlış sinyaller vermesi olarak görmüştür. Çünkü Hayek'e göre bu yanlış sinyaller girişimcilerin karlı olmayan alanlara yani sermayenin hatalı yatırım alanlarına kaymasına neden olmaktadır. Bir süreliğine geçici bir genişleme dönemi yaşanmakta ancak piyasaların yanlış yatırımları fark etmesi genişleme döneminin sonunu getirmekte ve bir çöküş sürecini başlatmaktadır.²⁰

Keynes ve Hayek'in konjonktürel dalgalanmaların nedeni üzerine hemfikir olmayışları ikili arasında 1929 Dünya Bunalımı'nın açıklanması hakkında tartışmaya girişmelerine neden olmuştur, ki bu tartışma da AİO'nun dünyaca tanınmasında etkili olmuştur.²¹ Ancak bu süreçte Hayek, Keynes'in teorilerini çürütme yolunda bir tartışmaya girişmemiştir. Bunun nedenleri arasında onun savaş sonrası yüksek enflasyon ile mücadelede meslektaşı Keynes'i müttefiki olarak görmesi ve Keynes'in teorik çerçevesini sık değiştirmesi nedeniyle fikirlerinin değişeceği yönündeki düşünceleri sıralanabilir.²² Hayek ve Keynes arasındaki 1929 Dünya Bunalımı açıklanması ve çözümü hakkındaki tartışmayı Keynes kazanmıştır. Lachmann olanlar karşısında Hayek'in durumunu; *"1933 baharında Londra Ekonomi Okulu'na geldiğimde bütün önemli iktisatçılar Hayek'çi idi. 1930'ların sonlarına doğru ise Hayek Londra Ekonomi Okulu'ndaki odasında yalnızdı."* sözleri ile özetlemiştir.²³

¹⁹ Richard M. Ebeling, "Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi", (çev. Seval Yaman), Liberal Düşünce Dergisi, C.12, No:45, 2007, ss. 124 –125.

²⁰ Klein, a.g.m., s.183.

²¹ Turan Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi", Piyasa Dergisi, S.11, 2004, s.4.

²² Klein, a.g.m., s.183.

²³ Yay, " Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.4.

Zaman kavramının dinamik kabulü sürekli değişimi kabul etmeyi gerektirmektedir. O halde bu değişim içerisinde bireylerin edindiği bilgilerde değişecek veya geçerliliğini kaybedecektir. Bu nedenle AİO bilginin tam ve eksiksiz olarak kabul etmemektedir. Ayrıca zamanla edinilen bilgilerin değişebileceği gibi bireyler arasında mekân veya deneyimlerden edinilen zımni bilgilerin varlığı da kabul edilmektedir. Bu nedenle tam bilgi varsayımı yerine bilginin eksik olduğu bireyler arasında dağınık olduğu varsayılmaktadır. Tam bilginin yanında tam istihdam varsayımı da reddedilmektedir. Ancak AİO tam istihdamı reddetse de analize tam olarak kullanılan bir ekonomiden başlamaktadır. Yani kullanılmamış kaynakların olmadığı denge durumundan başlamaktadır.²⁴ Bunun yanında AİO genel denge analizini kabul etmemektedir. Zaten genel dengenin koşullarından tam bilgi ve tam istihdam varsayımını reddetmeleri bunun bir göstergesidir. Denge sadece ekonomiyi açıklamak için kullanılan bir çıkış noktası olarak görülmektedir. Burada bahsi geçen denge uzun dönem piyasa dengesidir ki bu denge hayali bir denge olarak kabul edilmektedir. AİO'nun ekonominin sürekli bir dengede olmadığı kabulü, girişimcinin ekonomideki rolü üzerine görüşlerini geliştirmelerini sağlamıştır ki girişimci ekonomiyi dengeye yaklaştıran uyanık kişiler olarak tasvir edilmektedir. Girişimciler insanlığın çoğunun bir şekilde iyileştirilmesi için gerekli olan kurumsal yapılara yol göstermede hizmet etmektedir.²⁵

AİO ekonomiyi bir koordinasyon problemi olarak görmektedir. İktisat üretim sürecinin kişilerin zevkleri ile nasıl koordine edildiği ve parasal genişlemelerin bu koordinasyona nasıl etki ettiğini incelemelidir.²⁶ Bu görüş onların ekonomiye müdahale hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Piyasa ekonomisine yapılan herhangi bir müdahalenin girişimcilerin karar almada kullandıkları piyasada oluşan fiyat üzerinde, arz ve talep ilişkilerinde dengesizliklere yol açabileceğini belirterek müdahaleciliğin her türlüşüne karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda Ludwig von Mises'in sosyalizme karşı çalışmaları dikkat çekicidir.

Dünya ekonomilerinin 1970'lerde yaşadığı stagflasyon krizinin ardından Keynesçi açıklamalar sorgulanmaya başlanmış ve daha 1930'lu yıllarda işsizlik ve

²⁴ Garrison, "Austrian Macroeconomics: A Diagrammatical Exposition", a.g.m., s. 170.

²⁵ Israel Kirzner, "Economics and Error", *New Directions in Austrian Economics*, Ed. Lous M. Spadaro, Kansas, Sheed Andrews and Mcmeel inc., 1978 , s.74.

²⁶ Garrison, "Austrian Macroeconomics: A Diagrammatical Exposition", a.g.m., s.169.

enflasyonun birlikte gerçekleşebileceği bunalımların olabileceğini söyleyen Hayek'in konjonktür teorisi, iktisatçılar arasında önem kazanmaya başlamıştır.²⁷ 2008 yılında kendisini hissettiren Büyük Durgunluk'un açıklanmasında Mises-Hayek-Garrison üçlüsü tarafından geliştirilen konjonktür teorisinin kullanılması, AİO tekrar popülaritesini arttırmıştır. AİO'na mensup olan M. Thornton, S. Karlsson, F. Shostak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası'nın (Federal Reserve-FED) düşük faiz politikasını bu konjonktür teorisi kapsamında eleştirmiştir. İzlenen bu politika ile konut piyasasında sağlanan genişlemenin devam ettirilemeyeceğini, hatta sonunda da bankaların iflas ettiği ciddi bir krize neden olabileceği uyarısında bulunmuşlardır.²⁸ Daha sonra ki gelişmeler ise onları haklı çıkaracak nitelikte olmuştur.

AİO son zamanlarda yaptığı çalışmalar ile daha da gelişmiş ve ekonomi ilimine katkı sağlayan, çok yönlü bir düşünce sistemi haline gelmiştir.²⁹ AİO günümüzde de çalışmalarını New York Üniversitesi ve George Mason Üniversitesi'nde sürdürmektedir.³⁰ Ayrıca Lidwellyn Rockwell tarafından 1982 yılında merkez ofisi Auburn, Alabama'da bulunan Ludwig von Mises Enstitüsü AİO'unun çalışmalarını sürdürdüğü diğer bir kurumdur.³¹

1.1. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN TEMSİLCİLERİ VE İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE KATKILARI

Bu başlık altında AİO'nun kurucu üçlüsü olarak geçen Menger, Böhm-Bawerk ve Wieser'in yanında ikinci kuşak temsilcilerinden konjonktür teorisinin oluşumunda önemli katkıları olan Mises ve Hayek'in çalışmalarının üzerinde durulacaktır. Ancak tabii ki bu isimler haricinde Menger'i takip eden başta Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser olmak üzere Sax, Komorzynski, Mataja, Schüller, Gross, Meyer, Zuckerkandl, Schullern-Schrattenhofen ve Reisch gibi birçok takipçisi olmuştur.³² Okulun ikinci nesil temsilcilerinden olan Mises ve Hayek'in ardından ise Israel Kirzner, Murray Rothbard ve

²⁷ Ersan Bocutoğlu, Aykut Ekinci, "Küresel Krize Farklı Bir Teorik Çerçeve: Avusturya Konjonktür Teorisi", *Bankacılar Dergisi*, 2010, S.73, s. 20.

²⁸ Ersan Bocutoğlu, "Krizin Makro İktisadından Makro İktisadın Krizine: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Türkiye Ekonomi Kurumu*, 2012, s.9.

²⁹ Aytekin, a.g.m., s.162.

³⁰ Yay, " Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s. 5.

³¹ Mises Institute, *Ludwig von Mises*, <https://mises.org/profile/ludwig-von-mises>, s.33, (25.07.2017).

³² Kaymakçı, a.g.e., ss.121-122.

Ludwig von Lachmann ise Avusturya geleneğini sürdüren Modern kuşak temsilcilerini oluşturmaktadırlar.³³

Aynı zamanda Harvard Üniversitesi'nde görev alan Gottfried Haberler, Princeton'dan Fritz Machlup ve Ozkar Morgenstern ve MIT'de Paul Rosenstein-Roden AİO'na mensup diğer iktisatçılardır, ancak çalışmalarında Menger tarafından kurulan Avusturyen geleneğin izleri görülmez.³⁴

1.1.1. Birinci Kuşak AİO Temsilcileri

1.1.1.1. Carl Menger

Menger'in eserleri arasında, "İktisadın Prensipleri (1871)", "Sosyal Bilimler ve Politik Ekonomi Yöntemine Dair Araştırmalar (1883)", "Alman Ekonomisinin Tarihi Yanılgıları (1884)", "Sermaye Teorisi (1888)" ve "Para (1892)" bulunmaktadır. İktisadın Prensiplerinde Menger, öncelikle kullanışlı bir nesnenin, ardından malın ve daha sonra iktisadi bir malın özelliklerini ele almış ve her bir adımda bu özellikleri sübjektif yapısı üzerinde durmuştur.³⁵ Menger bir nesnenin mal olabilmesi için beşerî bir ihtiyaç, bireylerin bu ihtiyaçları ile nedensel bir ilişkisi, bireyin bu nedensel ilişkiye dair bilgisi ve son olarak bireylerin ihtiyaçlarının tatminine yetecek şekilde kontrol edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu dört şarttan biri dahi eksik olması durumunda nesne mal olma özelliğini yitirecektir. Ayrıca üretimi birbirine bağlayan dolambaçlı bir yapı olarak gören Menger yüksek sıradaki malların mal karakterlerini daha düşük sıradaki mallara dönüşmesine bağlamıştır.³⁶

Menger metodolojisinin altyapısı Aristo'nun öğretilerine dayansa da metafiziksel temellerden farklılaşmış bilimsel bir temel oluşturmayı başarmıştır. Sosyal bilimlerde de evrensel yasaların var olabileceğini kanıtlamaya çalışan Menger, yalnızca sosyal bilimci olarak değil aynı zamanda metodoloji açısından liberal bir ideolojinin düşünürü olarak

³³ Yay, " Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.6.

³⁴ Klein, a.g.m., s.184.

³⁵ Lawrence White, *Methodology of Austrian School of Economist*, Auburn, Alabama, The Ludwig von Mises Institute, 2003, s.8.

³⁶ Menger, a.g.e., s.2.

nitelendirilmektedir.³⁷ Menger, William Stanley Jevons ve Leon³⁸ Walras ile birlikte marjinalist devrimin yaratıcıları arasında olmakla birlikte, diğerlerinden farklı olarak marjinal faydayı matematiksel yöntemle açıklamamıştır. O açıklamasını sübjektif değerlendirme temelleri üzerine kurmuş ve beşerî değerlemenin pazarın rekabetçi keşif sürecini harekete geçirme yolları üzerinde durmuştur.

Klasik İktisat Okul'un fiyat teorisindeki eksiklikler ve uygulama ile arasındaki farklılıklar, Menger'i fiyat teorisini yeniden kurma amacına yönlendirmiştir. O bu süre boyunca yaptığı çalışmaların sonuçlarını 1871 yılında yayınladığı “*İktisadın Prensipleri*” adlı eseri ile vermiştir, ki onun bu eseri ile ortaya koyduğu düşünceler AİO olarak adlandırılacak yeni bir okulun kurulmasına vesile olmuştur.³⁹ Menger kitabında muhtemel fiyatları belirleyip, arz ve talep eğrilerini oluşturmaya çalışmaktansa, piyasanın fiyatlara nasıl ulaştığını açıklamaya çalışmıştır. Mayer, Menger'in teorisini fiyat belirleme teorisinden ziyade fiyat oluşturma teorisini olarak yorumlamıştır.⁴⁰

Menger “*İktisadın Prensipleri*” kitabındaki görüşleri nedeniyle Genç Tarihçi Okul tarafından, özellikle Gustav Schmoller tarafından, eleştirilmiş ve bu eleştirilere karşılık “*Politik İktisat ve Sosyoloji Problemleri*” kitabını kaleme almıştır. Bu kitap ise Menger ile Schmoller arasındaki gerginliği hat safhaya çıkarmış ve daha sonra iktisat tarihine yöntem tartışması (Methodenstreit) olarak geçecek tartışmayı başlatmıştır.⁴¹ Ancak her ne kadar metod terimi kullanılsa da tartışmaların temelinde ekonomik sorunların çözümünde kullanılacak en iyi yöntemin ne olacağı meselesi yer almamaktadır. Asıl mesele ekonominin tarih dışında, temel olarak insan eyleminin sonuçları ile ilgilenen bir bilim olup olmadığı sorunudur.⁴² İkili arasındaki polemik aynı zamanda evrensel yasaların varlığı, sübjektivizm ve metodolojik bireyciliğe karşı metodolojik monizm gibi birçok konuyu içinde barındırmaktadır.⁴³ Menger ve

³⁷ Tsutomu Hashimoto, “Carl Menger and the Later Austrian School of Economics: An Analysis of Their Methodological Relationship”, *Austrian Economics in Transition from Carl Menger to Friedrich Hayek*, Ed. Harald Hagemann vd., New York, Palgrave Macmillan, 2010, ss.318-324.

³⁸ Hortwitz, a.g.m., s. 95.

³⁹ Salerno, a.g.m., s.73.

⁴⁰ Hortwitz, a.g.m., s. 95.

⁴¹ Marek Louzek, “The Battle of Methods in Economics: The Classical Methodenstreit- Menger vs. Schmoller”, *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol.70, No.2, 2011, s.439.

⁴² Ludwig von Mises, *The Historical Setting of the Austrian School of Economics*, Ludwig von Mises Institute, 2003, s.12.

⁴³ Louzek, a.g.m., ss.439-444

Schmoller'ın temelini attığı bu çerçevede gerçekleşen tartışmalar AİO'nun kurumsal kimliğini geliştirmesinde yardımcı olmuştur. Öncelikle AİO terimi, alaycı olarak kullanılmış olsa da, bu terimi ilk kullanan Genç Tarihçi Okul olmuştur.⁴⁴ Schmoller ve Menger arasındaki tartışma 1884 yılında birden sona ermiştir. Tartışma kimileri tarafından sonuçsuz olarak görülse de Menger'in düşüncelerinin etkisi Schmoller'ı aşmıştır. Nitekim 20. yüzyıl ekonomi çalışmaları için temeli oluşturan tarih bazlı çalışmalar değil, soyut teori çalışmaları olmuştur.⁴⁵

1884 yılından sonra metod tartışmalarındaki aktif rolünden çekilen Menger, saf iktisadi teori ve iktisadi sorunlar ile ilgili çalışmalarına geri dönmüştür.⁴⁶

1.1.1.2. Eugen von Böhm-Bawerk

“Sermaye ve Faiz (1890)” ve “Karl Marx ve Sistemin Bitişi (1896)” en önemli eserleridir. Böhm-Bawerk “*Sermaye ve Faiz*” adlı eseri ile zaman tercihi kavramını iktisada kazandırmış ve üretimin zaman boyutu üzerinde durmuştur. Akademik kariyerini sermaye ile faiz arasındaki ilişkiyi açıklama ve değer teorisinin kapsamını genişletmek üzerine kurmuştur.⁴⁷ Üretimi zaman alan bir süreç olarak alması onun faiz teorisini açıklamasında temel olmuştur. Çünkü bireyler şu anki gelirlerini ileriki dönemdeki gelirlere tercih edeceklerdir. Sermaye kullanan üretim süreçleri cari çıktısının bir kısmını zaman alan üretim sürecine yatırım yapan kişilere kar sağlamalıdır ki bu şekilde gelecekteki geliri seçmenin bir getirisi olacaktır.⁴⁸ Bu getiriyi faiz olarak açıklayan Böhm-Bawerk kısaca faiz ödemesini açıklamada zamanlar arası değer farklılıklarından yararlanmaktadır. Böylece üretimin zamanlararası yapısını, gelir alanlarının zaman tercihlerine bağlamaktadır.⁴⁹

Böhm-Bawerk Marksist sistemi eleştirmekte ve “*Sermaye ve Faiz*” adlı eserinde de bu eleştiriye bir bölümde yer vermektedir. Bu durum Marksist sistemin değer belirleyicisi olarak normal üretim koşulları altında sosyal olarak gerekli emek-zaman

⁴⁴ Kaymakçı, a.g.e., s.114.

⁴⁵ Clark Nardinelli, Roger E. Meiners, "Schmoller, the Methodenstreit, and the Development of Economic History, Journal of Institutional and Theoretical Economics, Vol. 144, No:3, 1988, s.544.

⁴⁶ Salerno, a.g.m., s.75.

⁴⁷ Roger W. Garrison, "Eugen von Bohm-Bawerk: Capital, Interest, and Time" *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, s.116.

⁴⁸ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi", a.g.m., s.3.

⁴⁹ Garrison, "Eugen von Bohm-Bawerk: Capital, Interest, and Time" a.g.m., ss.116-117.

kavramını almasından kaynaklanmaktadır. Sosyal olarak gerekli emek- zaman, malın üretiminde kullanılan doğrudan ve dolaylı (makine ve hammadde gibi) emek ve üretim aşamasında mala atfedilen değerden oluşmakta ve mallar değeri oluşturan ortalama sosyal olarak gerekli emek-zaman değerinden satılmaktadır. Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Marx'ın teorisinde değer oluşumunda sermaye sahibinin (kapitalistin) katkısı olmamakta buna karşı kapitalistler kar ettikleri için üretimde bulunmaktadırlar. O halde değer oluşumunda katkıları olmayan bu kapitalistlerin kar edebilmelerinin tek yolu kendisine ödediği değerden daha fazla değer üreten bir mal kullanabilmesidir, ki bu mal da emektir. Marx'ın bu sonucu onu artık değer ve sömürü kavramlarına götürmektedir. Şöyle ki kapitalist kar sağlamak amacı ile ödediği işçi ücretini işçilerin ürettiği malların değerinden düşük tutmaktadırlar. Bocutoğlu'nun (2012) tabiri ile '*Teknik olarak söylenirse, emek zaman, emek gücünü aştığında, artık değer, doğmakta ve sömürü başlamaktadır.*' görüşü Marx'ın sömürü teorisinin temelini oluşturmaktadır. Tüm bu açıklamaların sonucunda emek yoğun endüstrilerde artık değer ve dolayısıyla kar oranı, sermaye yoğun üretiminde olduğundan daha fazla olduğu çıkarılmaktadır. Ancak bu yaklaşım gerçek hayatla uyuşmamakta, sermaye yoğun endüstrilerin de pekâlâ emek yoğun endüstriler kadar kar sağlayabildiği görülmektedir. Bu gözlemin yanında ayrıca Marx, kar oranlarının farklı endüstrilerde eşitlenme eğiliminde olduğunun farkındadır. Tüm endüstrilerde kar oranları eşit ancak emek-sermaye oranları değişiyor ise mallar kendi değerlerinden satılamayabilir. Çünkü Marx'a göre değeri oluşturan şey emektir. O halde mallara sadece emek değil sermaye de değer katma olasılığı vardır. Marx'ın analizindeki bu çelişki Transformasyon Problemi olarak adlandırılmaktadır.⁵⁰

Böhm-Bawerk'in Marksist sisteme karşı eleştirilerinin odak noktasını bu transformasyon problemi oluşturmaktadır. Böhm-Bawerk Marksistlerin kapitalistlerin emekçileri sömürdüğü görüşüne karşı tasarruf sahiplerinin bugünkü harcamalarını kısarak, gelecekteki getirisi belli olmayan yatırımlarda bulduklarını ve üretimin zaman alan bir işlem olduğundan üretim sonucunda üretilen malların getirisini beklemek zorunda kaldıklarını belirtmekte ve karın işte bu risk ve beklemenin bir ödülü olduğunu

⁵⁰ Ersan Bocutoğlu, "İktisat Teorisinde Emegın Öyküsü: Değerin Kaynağı olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emegge Yolculuk", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C.1, S.1, 2012, ss. 136-140.

söylemektedir. Faiz ise bugünkü harcamanın yerine, geleceği tercih etmenin getirisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca işçiler emeklerinin karşılığını beklemeden belirli aralıklarla almakta ve herhangi bir risk ile karşılaşmamaktadırlar. İşletme bir sorun ile karşılaştığında en fazla iş değiştirmeleri gerekebilmektedir. Ancak kapitalist, sermaye sahibi, gibi riske katlanmamaktadırlar. Böhm-Bawerk bu nedenlerle karı haklı bir kazanç olarak görmektedir.⁵¹ Böhm-Bawerk'in Marksistler ile giriştiği tartışmalarla Menger'in çalışmalarının geliştirilmesinde ve dünyaca duyurulmasında büyük katkı sağlamıştır.⁵²

1.1.1.3. Friedrich von Wieser

Wieser'in en önemli eserlerini "Sosyal İktisat (1914)" ve "Doğal Değer (1889)" oluşturmaktadır. Wieser ekonomiye marjinal fayda, alternatif maliyet ve ekonomik planlama gibi terimleri kazandıran AİÖ iktisatçısıdır.⁵³ En bilenen eseri "Sosyal İktisat" olan Wieser'a göre ekonomi bireylerin kendi iç tecrübeleri ile anlaşılmalıdır. İç gözlem ekonomistin çalıştığı materyallerin kaynağını oluşturmaktadır. Bu eserinde Wieser basit bir ekonomi olan yani tek bir merkezi otoritenin olduğu ekonomide isteklerin tatmini çalışmasıyla başlamaktadır. Bu varsayım, Wieser'ın değiş-tokuşun olmadığı bir ekonomide değer bileşenlerine odaklanmasına olanak sağlamıştır.⁵⁴

Wieser, Menger'in atıf teorisine hayran olmakla birlikte onun bu teorisini hatalı bulmaktadır. Ona göre Menger'in bu yöntemi söz konusu faktörün değerini haddinden fazla göstermektedir. Wieser buna karşı olarak, üretimden çıkarılan malın üretimde meydana getirdiği azalış yerine, o faktörün miktarında meydana gelen bir artışın neden olduğu üretim fazlası, o faktörün değeri olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.⁵⁵

1.1.2. İkinci Kuşak AİÖ Temsilcileri

AİÖ ikinci kuşağında, Ludwig von Mises (1881-1973) ve Friedrich A. von Hayek (1899-1992) başta olmak üzere, bu iktisatçılara ilaveten Avusturyacı gelenekte daha az bilinen ve kısmen Avusturyacılardan etkilenmiş iyi tanınan Fritz Machlup, Gottfried von

⁵¹ Mark Skousen, *İktisadi Düşünce Tarihi Modern İktisadın İnşası*, (çev. Metin Toprak, Mustafa Acar), 6.B, Ankara, Adres Yayınları, 2014, s.208.

⁵² Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi", a.g.m., s.3.

⁵³ Skousen, a.g.m., s. 205.

⁵⁴ White, a.g.m., s.11.

⁵⁵ Kazım Sarıçoban, "Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, No:1, 2012, s. 161

Haberler, Paul N. Rosenstein-Rodan ve Joseph A. Schumpeter gibi iktisatçılar da bulunmaktadır.

1.1.2.1. Ludwig von Mises

“İnsan Eylemi (1949)”, “Sosyalizm (1922)” ve “Para ve Kredi Teorisi (1912)” Mises’in en önemli eserleri olarak gösterilebilir. En bilinen eseri “*İnsan Eylemi*” kitabında ise Mises, eylemin mantığını "praxeology" olarak adlandırmaktadır.⁵⁶ Amaçlı insan eylemleri temeline dayalı, tündengelsel bir ekonomi geliştiren Mises serbest piyasaların olduğu, özel mülkiyet haklarının sağlandığı ve hükümetin sadece özel mülkiyet hakkı ve kişi haklarını savunmaktan başka bir müdahalede bulunmadığı politikanın, insanlık için uygulanabilir tek politika olarak görmektedir.⁵⁷

Mises, sosyalizmin imkansızlığını vurgulamakta ve devlet müdahalelerinin sosyalizme giden bir yol olduğunu belirtmektedir. Mises ve AİO mensuplarının sosyalizmin imkânsız olduğu görüşleri, onların sübjektif ve dinamik iktisat anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Onlara göre insan eylemini kısıtlayan her türlü yapı, toplumu organize edilmesinde kullanılacak olan bilginin oluşmasına engel olmaktadır. Ayrıca Mises, girişimcilerin karar almada kullandıkları bu bilgilerin oluşmaması ya da eksik olması, piyasa fiyatlarında ve arz-talep ilişkisinde dengesizlikler ile sona ereceğini ileri sürmektedir.⁵⁸ Mises, sosyalist sistemin ekonomik hesaplama için ve modern bir endüstriyel ekonomiyi işletmek için gerekli fiyat sisteminden yoksun olarak görmektedir.⁵⁹ Mises sosyalizm hakkındaki bu görüşlerine karşı Sovyetler Birliği’ni örnek göstererek karşı çıkan iktisatçılara karşı, kendisinin sosyalist sistemin var olmayacağı yönünde bir çıkarımda bulunmadığını belirterek karşılık vermektedir. Çünkü ona göre üretim faktörlerini millileştirerek ya da onları yürütme sorumluluğunu merkezi bir teşkilatta toplayarak bir sosyalist sistem oluşturulabilir. Onun eleştirdiği nokta böyle bir sistemde rasyonel bir ekonomik düzenin söz konusu olmayacağıdır. Ayrıca Mises, Sovyetler Birliği’nin var olabilmesinin nedenini dünyada hala var olan serbest piyasaların var olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu piyasaların varlığı sayesinde sosyalist

⁵⁶ Murray N. Rothbard, ”. Ludwig von Mises: The Dean of the Austrian School”, *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, s.157.

⁵⁷ Mises Institute, *Ludwig von Mises*, <https://mises.org/profile/ludwig-von-mises>, s.2, (25.07.2017).

⁵⁸ Ebeling, “Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi“, a.g.m., s.124.

⁵⁹ Murray N. Rothbard, ”. Ludwig von Mises: The Dean of the Austrian School”, a.g.e., s.157.

planlamacılar üretim kararlarını alırken, söz konusu piyasalarda oluşan fiyatları veri olarak kullanabilmektedir. Ancak her ülkede yaşayan bireylerin tercihleri, zevkleri, ülkenin işgücü becerileri, üretim kaynakları ve daha birçok unsur farklı iken başka bir ülkede belirlenen fiyatların veri olarak kullanılmasının doğruluğu tartışmalıdır.⁶⁰

Mises aynı zamanda Neoklasik İktisat Okulu'nun iktisadi incelemelerinin, zaman ve mekândan ayrı, homoeconomicus adı verilen insan tipolojisinde, soyut, matematiksel denklemlerden oluşan bir yapıda ele almasını eleştirmektedir. Tam rekabet varsayımını reddeden Mises rekabet ve iş birliği hakkındaki tezati, piyasada kazananlar olduğu gibi kaybedenlerinde olduğu ancak iş birliğine katılanların refahlarındaki kısa vadeli bu değişikliklerin onlara bazı şeyleri daha az ya da diğerlerine göre daha çok yapması gerektiği hakkında bilgi sağlayacağını belirtmektedir. Bu çıkarımı ile de merkezi planlama ve sosyalist sistem ise toplumsal iş birliği tahrip ettiğinin altını çizmektedir.⁶¹

Mises'in iktisadi düşünceye önemli katkılarından biri de Avusturya Konjontür Teorisi'nin temelini oluşturan konjontürel dalgalanmaların çözümüne ilişkin yaptığı çalışmalarıdır. Mises Wicksell ve Böhm-Bawerk'in faiz ve sermaye hakkındaki çalışmalarını geliştirmiş, piyasa sürecine yapılan herhangi bir müdahalenin piyasanın bireylere verdiği sinyalleri bozarak ekonomide konjontürel dalgalara neden olduğunu belirtmiştir. Bu alandaki çalışmaları daha sonra Hayek tarafından geliştirilmiştir.

1.1.2.2. Friedrich A. Hayek

En önemli eserleri arasında, “Fiyatlar ve Üretim (1931)”, “Bilginin Toplumda Kullanımı (1945)” ve “Ölümcül Gurur: Sosyalizmin Yanlıları (1988)” bulunmaktadır. Hayek, Mises'in önemli öğrencilerinden biri olmakla birlikte AİO'nun fikirlerini İngilizce konuşulan dünyaya yayılmasında çok etkili olan bir iktisatçıdır. Hayek, AİO'da ve genellikle iktisadi düşünce okulları arasında bilgi problemini sistematik şekile getiren kişi olarak görülmektedir. “*Ekonomi ve Bilgi*” kitabında bilginin objektif ve bütüncül bir yapıda olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Ona göre bilgi bireyler arasında dağınık bulunmakta ve bireyler yalnızca sınırlı bir bilgiye sahip olabilmektedirler. Bireylerin beğenileri zamanla değişebilmekte ya da yeni bilgiler edinebilmektedir. Bu durum da ise genel dengenin kabul ettiği tam bilgi varsayımı geçersiz olacak, yeni bilgi ya da değişen

⁶⁰ Ebeling, "Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi", a.g.m., s.125.

⁶¹ Ebeling, "Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi", a.g.m., ss.120-122.

bilgi ile bireylerin planları da değiştirecek ve denge bozulacaktır. O halde piyasanın daimi bir denge içerisinde olduğu reddedilmektedir. Hayek'in genel denge analizine getirdiği eleştiriler onu kendiliğinden düzenin işleyişini açıklamaya gtrmştir.⁶² Hayek piyasanın kendiliğinden doğan düzenini oluşturan birbiri ile yakından bağlantılı çok sayıda ekonominin oluşturduğu düzene, ekonomi terimini kullanmak yerine 'katalaksi' terimini kullanmıştır.⁶³ Zaman ve meknın koşulları ile bireylerde özel durumlarla ilgili zımn bilgilerin mevcut olduğunu kabul eden Hayek piyasayı bu zımn bilgileri keşfetme süreci olarak görmektedir. Ayrıca bilgilerin bireyler arasında bu şekilde dağınık olduğu kabulü onu bilginin asla bir merkezde toplanamayacağı sonucuna ulaştırmıştır.⁶⁴ Kendiliğinden düzeni açıklamada epistemolojik bir temel hazırlayan Hayek bilgi teorisini, bir kişi ya da kurumun elinde bütüncül bir bilginin toplanamayacağı ve insanlar için hangi hizmetlerin en iyisi olacağı konusunda tek bir merkezin karar veremeyeceği görüşü ile sonuçlandırmıştır.⁶⁵

Hayek'in sermaye, para ve konjonktürel dalgalanmalar üzerine çalışmaları genel itibariyle onun iktisat yazınına en önemli katkıları olarak kabul edilmektedir.⁶⁶ Ayrıca Hayek'in çalışmalarında metodoloji konusu önemli yer tutmakta, para ve konjonktür teorilerini incelediği kitabının ilk kısmında da metodolojik sorunlara yer vermektedir.⁶⁷ Hayek konjonktürel dalgalanmalar hakkındaki görüşlerinde ise Mises'in endüstriyel konjonktür teorisini kendi konjonktür teorisini çıkış noktası olarak almaktadır. Ona göre ekonomide yaşanan dalgalanmaların nedeni, banka kredi genişlemesi ve bu kredi genişlemesi ile meydana gelen para arzı ve miktarındaki artışların iş çevrelerine yanlış sinyaller vermesi ve sermayenin hatalı yatırım alanlarına, karlı olmayan alanlara, gitmesidir.⁶⁸ Hayek "*Fiyatlar ve üretim*" kitabında ekonomi geneline yayılan üretim ve istihdamdaki dalgalanmaların ekonominin sermaye yapısıyla nasıl bağlantılı olduğunu göstermeye çalışmış ve sermaye mallarının değeri ile sermaye mallarının retim

⁶² Feridun Yılmaz, "Hayek'de Piyasanın Epistemik Rolü", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl:7, C.27, 2002, ss. 141-142.

⁶³ Aytakin, a.g.m., s.157.

⁶⁴ Klein, a.g.m., s.188.

⁶⁵ Hortwitz, a.g.m., s. 97.

⁶⁶ Klein, a.g.m., ss.185-186.

⁶⁷ Aytakin, a.g.m., s.149.

⁶⁸ Klein, a.g.m., s.183.

zamansal ardaşıklığındaki konumları arasındaki ilişkiyi resmetmek amacıyla, meşhur “Hayekçi üçgenleri” sunmaktadır.⁶⁹

Hayek'in 1974 yılında İktisat Nobel Ödülü'nü alması ile iktisatçıların Hayek'i yeniden keşfi ve South Royalton, Vermont Konferansı AİÖ'nun canlanmaya başlamasında yardımcı olmuştur.⁷⁰

1.1.3. Modern Kuşak AİÖ Temsilcileri

Modern kuşak AİÖ temsilcileri arasında okulu durgunluk döneminde temsil eden Ludwig M. Lachmann, Murray Rothbard ve Israel Kirzner olarak alınacaktır.

Lachman'ın önemli eserleri arasında, “Sermaye ve Yapısı (1956)”, “Max Weber'in Mirası (1971)” ve “İktisadi Bir Süreç Olarak Piyasa (1986)” bulunmaktadır. Lachmann'ın sübjektivizm ve sermaye üzerine yaptığı çalışmalar ile dikkat çekmektedir. Sübjektivizm konusunda Avusturyacı sübjektivizmi Max Weber'in sosyolojik-tarihsel anlayış yöntemine dayandırmış ve Mises'in “İnsan Eylemi” eserini Weber'in çalışmasının devamı olarak görmüştür. Mises ve Hayek'in çalışmalarını Weberci düşünceler ile birleştirerek geliştirmiştir.⁷¹

Sermaye konusunda ise Lachmann, sermaye mallarını heterojen olarak kabul etmekte ve bu kabulden yola çıkarak, sermaye mallarının birbirlerinin ikamesi değil tamamlayıcısı oldukları sonucuna ulaşmaktadır.⁷² Ayrıca Lachmann sermayenin ölçülmesinin imkânsız olduğunu savunmaktadır. Çünkü dinamik zaman içerisinde yaşanan değişimler sermaye mallarının kullanımında da değişikliklere yol açabilmektedir. Şu an için en kullanışlı olan sermaye malı yarın için en iyi ve kullanışlı yöntem olmayabilmektedir. Yani zaman içinde bazı sermaye kaynakları için yeni ve daha iyi kullanım olanakları ortaya çıkabilirken, diğerleri için aynı şey söz konusu olmamaktadır. Geriye kalan sermaye malları ikinci en iyi kullanım için değerlendirilmektedir. Kısaca sermayenin değeri her beklenmedik değişim tarafından etkilenecektir.⁷³

⁶⁹ Klein, a.g.m., ss.185-186.

⁷⁰ Klein, a.g.m., s.184.

⁷¹ White, a.g.m., ss.22-23.

⁷² Ludwig M. Lachmann, *Capital and Its Structure*, 2. B, Kansas City, Sheed Andrews and McMeel Publishing, 1956 (1978), s.35.

⁷³ Lachmann, *Capital and Its Structure*, a.g.e., ss. 3-4.

“İnsan, Ekonomi ve Devlet (1962)” ve “Amerika’nın Büyük Bunalımı (1963)” Rothbard’ın önemli eserleri arasında sıralanabilir. Rothbard serbest piyasa ekonomisinin önemine vurgu yapmakta, Keynesyen faiz ve yatırım, tüketim fonksiyonu, çarpan, hızlandırıcı prensibini eleştirmektedir. (Skousen, 2007: 439). Milli gelir ve tüketim arasında tarihsel-istatistiksel bir ilişki olduğunu varsayarak istikrarlı bir tüketim fonksiyonu üreten Keynesçi sisteme karşı Rothbard, ikili arasında istikrarlı bir ilişki olsa dahi bunun yalnızca tarihi bir sonuç olduğunu ve teorik bir kanuna ulaşılamayacağını savunmaktadır.⁷⁴

Mübadelenin ortaya çıkmasını tarafların üretiminde buldukları malda uzmanlaşmalarına veya iş bölümüne bağlayan Rothbard, mübadelenin ardından tarafların kişisel değer ölçeklerinde daha yüksek bir duruma geçmeleri gerektiğini aksi takdirde mübadelenin gerçekleşmeyeceğini savunmaktadır.⁷⁵ Rothbard ayrıca Klasik iktisatçıların faizin sermaye malının bir kazancı olarak görmelerini eleştirmektedir. Çünkü sermaye malları bağımsız olarak üretken değildirler, toprağa, emeğe ve zamana atfedilebilirler. Rothbard faizi, girişimcilerin gelecekteki mallar karşılığında bugünkü malları arz etmeleri sonucu bugünkü kazançlarından vazgeçip gelecek dönemde daha fazla kazanç sağlamaları arasındaki fark olarak görmektedir.⁷⁶

Kirzner, Mises ve Hayek’in piyasa süreci ile ilgili görüşlerini girişimsel keşif görüşlerinin incelemeye yönelik ilk çalışmalar olduğunu belirterek bu alanda çalışmıştır. En önemli eserleri arasında “Keşif ve Kapitalist Süreç (1985)”, “Piyasa Sürecinin Anlamı (1992)” ve “Girişimci Keşfi ve Rekabetçi Piyasa Süreci (1997)” gösterilebilir. Kirzner girişimcilik sürecini kısa ve uzun dönem olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kısa dönemde girişimcilik süreci iktisadi dengeye doğru bir eğilimden ve iç iktisadi tutarlılıktan sorumludur. Uzun dönemde ise iktisadi büyüme ve gelişmenin sürdürülebilmesi için sürekli olarak adımların atılmasını sağlamaktadır. Ayrıca Kirzner, somut girişimcilik

⁷⁴Murray N. Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, (Çev. Ahmet Uzun ve Ayşe Meral Uzun), 1. B, Ankara: Liberte Yayınları, 2009, s.735.

⁷⁵ Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, a.g.e., ss.73-89.

⁷⁶ Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, a.g.e., s.305.

faaliyetinin arbitraj faaliyeti, spekülatif faaliyet ve yenilikçi faaliyet olmak üzere üç temel türünün bulunduğunu belirtmektedir.⁷⁷

Kirzner girişimciyi kar fırsatlarını araştırıp, yakalamak için yaratıcı bir şekilde hareket eden bireyler olarak görmektedir. Girişimcilik faaliyetleri sonucu oluşan ürün fiyat ve miktarları, piyasa sürecinde piyasayı temizleyen fiyat / miktar yapısına doğru yönelme eğilimindedir.⁷⁸ Ayrıca Kirzner piyasada eksik bilginin var olması sonucu girişimcilerin keşif sürecinin önemine vurgu yapmaktadır. Piyasa katılımcılarının eksik bilgiye sahip olması sonucu, aynı piyasanın farklı kısımlarında oluşabilecek fiyat farklılıkları sonucu arbitraj farkından yararlanma isteyen girişimci bu fiyat farkını keşfedecek ve daha düşük fiyattan alıp daha yüksek fiyata satacak ve kar sağlayacaklardır. Ancak fiyat farklılığının varlığı diğer girişimci tarafından eninde sonunda fark edilecek ve bu işlem sonucunda kar elde etme isteyen girişimci sayısı artacaktır. Sonuç olarak bu durum fiyat farklılıklarının ortadan kalkmasına neden olacaktır. Bu örnekte olduğu gibi Kirzner, piyasa sürecindeki hatalı planların yaratıcı girişimci aracılığı ile düzeltileceğini ileri sürmektedir.⁷⁹

2. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN METODOLOJİK İLKELERİ

2.1. SÜBJEKTİVİZM

İktisatçılar arasında genellikle tüketicilerin zevk alanları anlamında kullanılan sübjektivizm, AİO'ya göre daha gelişmiş bir anlamda ve iktisadın temelini oluşturan bir yöntem olarak kullanılmıştır. Onlara göre sübjektivizm, insanların nesnel ve insanların insanlar ile ilişkilerini incelemenin yanında, insanların tercihte bulunmalarına neden olan etkenlerin de incelenmesinin gerekliliğini anlatan bir kavramdır. O halde sübjektivizm insanların amaçları, planları, değerlendirmeleri ve bekleyişleri ile ilgilidir.⁸⁰

⁷⁷ Israel M. Kirzner, *Discovery and The Capitalist Process*, 1B, Chicago, University of Chicago Press, 1985, s.68.

⁷⁸ Israel M. Kirzner, "The Irresistible Force of Market Competition", *Ideas on Liberty*, Vol.50, No.3, 2000, s.11.

⁷⁹ Israel M. Kirzner, *The Meaning of Market Process: Essays In The Development of Modern Austrian Economics*, 1B, London: Routledge Publications, 2001, ss.44-47.

⁸⁰ Yay, " Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.9.

Menger'in sübjektivizm kavramı, emek değerden fayda değere geçişte anlamını bulmakta ve marjinalist devrimin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle AİO'yu oluşturan ana kavramlarından biridir.⁸¹

Sübjektivizmde önemli olan "*İktisadın nesnesi olan insanların ne düşündükleridir.*" denilebilir. Bu bağlamda fiyat ve maliyetlerin açıklanması da insanların düşüncelerine bağlanabilir. Klasik Okul'un açıklamada yetersiz olduğu değer paradoksu bu kavrama göre açıklanabilir. Yani bir elmasın bir ekmekten neden daha pahalı olduğu ya da ünlü bir ressamın tablosunun neden pahalı olduğu sorusunun yanıtı sübjektivizm kavramındadır.⁸² Klasik Okul'un emek-değer teorisinde, malların insanlara olan genel faydasına odaklanarak çalışılmaktadır. Malların mevcut miktarı veya malların bireyler için önemine dikkat edilmemiştir.⁸³ Emek-değer teorisindeki bu eksikliğin farkında olan AİO mensupları hizmetlerin ya da ürünlerin değerinin emek üzerinden açıklanmasını reddederek, sübjektivizm kavramını savunmaktadırlar.⁸⁴

Mises'in insan davranışlarını sübjektivist temellere dayandırarak daha geniş bir perspektiften incelemesinin ardından Hayek, sübjektivizm alanındaki çalışmaları ile bu konuyu geliştirmiştir. Hayek bir doğa bilimcisi için objektif olgular ile sübjektif fikirler arasında ayırım yapabileceğini ancak bu ayırımın bir sosyal bilimci için kolay olmayacağını belirtmiştir. Çünkü sosyal bilimlerde nesnelere kişilerin nesne ile ilgili görüşlerinde ifadesini bulmaktadır. Bu yüzden Hayek, sosyal bilimlerde doğa bilimlerinde olduğu gibi objektif yaklaşım değil, sübjektif yaklaşım kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir.

O'Driscall ve Rizzo (1985) çalışmalarında sübjektivizm analizinin özelliklerini dört başlıkta açıklamışlardır. İlk olarak, sübjektivist bir iktisatçının kullandığı zihin yönetimi bilgiye, amaçlara ve beklentilere sahip hayali bir bilincin modelleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu yöntem Neoklasik iktisatçıların kullandığı fayda maksimizasyonu kapsamında şekillenen yöntemden, amaçlı faaliyetleri de kapsadığı için daha geniştir. İkincisi, zaman statik, durağan değildir. Akan zamanda edinilen haberler ve tecrübeler

⁸¹ Feridun Yılmaz, "Avusturya İktisadı ve Sübjektivizm", *Piyasa Dergisi*, Yıl:3, S.11, 2004, s.103.

⁸² Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.9.

⁸³ Salerno, a.g.m., s.77.

⁸⁴ Yay, " Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.9.

kişinin bilgisinde artışa neden olduğu gibi eski bilgilerinde bazılarının geçersiz olmasına neden olabilir. Üçüncüsü, iktisadi ajanlar yaratıcı karar alıcılardır. Ve son olarak, farklı bireylerin farklı bilgilere sahip olduğu kabul edilmektedir. Yani Neoklasik iktisatçılar gibi bilginin tüm bireyler arasında özdeş olarak dağıtıldığı reddedilir.⁸⁵

Sübjektivizm ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda Kirzner ve Lachmann'ın katkısı çoktur. Her iki iktisatçı temel olarak Menger, Mises ve Hayek üçlüsünün görüşlerini temel alsalar da vardıkları sonuçlar çok farklıdır. Kirzner sübjektivizmi daha çok Neoklasik iktisat çerçevesi içinde değerlendirmiştir. Neoklasik iktisada çok yıkıcı olmasa da eleştirilerde bulunan Kirzner, Menger'in sübjektivizm açıklamalarını eksik bulur. Çünkü Menger açıklamalarına girişimcinin belirsizlik içerisinde spontan davranışlarını dahil etmemiştir. Bu eksikliğin asıl sebebini ise bireylerin eylemlerinin eksik bilgi ve hatalardan etkilenmediğini varsayımından kaynaklandığını belirtmiştir. Kirzner'in oluşturduğu modern sübjektivizm kavramında ise tam bilgi varsayımı reddedilmektedir. Ayrıca pür girişimci kar fırsatını yaratan piyasada işlem yapan bireylerin karşılıklı hatalarından kaynaklandığının altını çizmiştir.

Lachmann ise radikal sübjektivizm kavramı üzerinde durmuştur. Lachmann sübjektivizm kavramına bireylerin tercihlerine bekleyişleri eklemiştir. Kirzner gibi o da Menger'in sübjektivizmini eksik kalmış bir devrim olarak görmektedir. Lachmann'ın bu durumda eleştirdiği nokta, Menger'in yaşadığı dönemdeki hâkim görüş olan Aristotelesçilikten etkilenip, objektivist bir eğilime sahip oluşudur. Lachmann çalışmasında Hayek'in bilgi teorisini temel almış ve bilginin farklı bireylerde aynı ölçüde olması halinde dahi bilgiyi kullanım biçimlerinin farklı olabileceğini belirtmiştir. İnsanlar belirsizlik içinde karar vermekte ve eylemde bulunmaktadır. Gelecek ile ilgili bekleyişleri ve planları vardır. Ancak gelecek belirsiz olduğu için yapılan bu planların başarı olasılıklarına göre alternatifleri mevcuttur. Bireyler bu planları ya kendi geçmişlerinden edindikleri tecrübeler doğrultusunda ya da gelecek ile beklentileri doğrultusunda oluştururlar. Lachmann bu bekleyişleri insan zihninin ürettiği, tamamıyla sübjektif bir kavram olarak görmektedir. Bu nedenle bekleyişlerin öngörülmesi ya da

⁸⁵ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.9.

formüle edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Lachmann adaptif, statik ve rasyonel bekleyişleri reddeder.⁸⁶

Sübjektivizm ile asıl anlatılmak istenen iktisatçının elindeki objektif verilerden çıkarsama yapamaması değil, vurgulanan asıl nokta elimizdeki verilerle karar alırken olağanüstü genellemelerin yapılmaması ve ekonominin yönetilebileceği ile ilgili bekleyişlere kuşku ile yaklaşılması gerektiğidir.⁸⁷

Sübjektivizm AİO'nun en temel kavramıdır. Okulun diğer temel özelliklerinden metodolojik bireycilik sübjektivizme verilen anlam doğrultusunda geliştirilmiştir.⁸⁸

2.2. METODOLOJİK BİREYCİLİK

Anlam olarak metodolojik bireycilik, toplumsal ilişkileri ifade eden yasaların bireylerin davranışlarına indirgenebileceğini öne süren görüştür.⁸⁹ Ekonominin açıklanmasında metodolojik bireyciliği metot olarak kullanan tek iktisadi düşünce AİO değildir. Neoklasik İktisat Okulu da aynı yöntemi kullanmaktadır ancak burada önemli bir fark vardır ki her iki iktisadi düşünce okulunda birey kavramları oldukça farklıdır. Neoklasik İktisat Okulu bireyleri toplumdan izole edilmiş ve çıkar peşinde koşan varlıklar olarak görmekteyken, AİO bireyi toplum içinde doğup büyümüş ve toplumun kültür, adet gibi etkenlerinden etkilenmiş gerçek varlıklar olarak kabul etmektedir.⁹⁰ Metodolojik bireyciliği iktisadi olayları incelemede kullanılması gereken bir yöntem olarak gören AİO mensupları, bireysel davranışlara atıfta bulunulmadan toplumsal ve iktisadi gerçeklerin açıklanamayacağını varsaymaktadırlar.⁹¹

AİO'nun kurucusu Menger, aynı zamanda metodolojik bireyciliğin öncüsü olmuştur. Ancak Menger bu terimi kullanmamış Menger'de atomistik yöntem olarak adlandırılan bu metot, metodolojik bireycilik adı ile anılmaya Schumpeter ile başlamıştır. Ancak Schumpeter yalnızca politik ve metodolojik bireycilik arasında bir ayrım yapmak için bu kavramı kullanmış, anlam olarak bir katkısı olmamıştır. Menger ekonomik

⁸⁶ Yılmaz, "Avusturya İktisadi ve Sübjektivizm", a.g.m., ss. 108-114.

⁸⁷ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.9.

⁸⁸ Yılmaz, "Avusturya İktisadi ve Sübjektivizm", a.g.m., s. 117.

⁸⁹ Mustafa Acar, "Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine", *Liberal Düşünce Dergisi*, C.15, S. 59-60, 2010, s.210.

⁹⁰ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.16.

⁹¹ Acar, "Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine", a.g.m., s.210.

olayları anlamının yolunu onların gerçek unsuru olarak gördüğü bireylere geri dönüş olduğunu savunmaktadır. Ayrıca devlet, hukuk, para gibi kurumların kendi içlerinde kasıtlı eylemlerin istenilmeyen bir sonucu olarak görmektedir. Bu yaklaşım bir yandan kurumların açıklanmasında bireylere dönüş yapılması gerekliliğini belirttiği için metodolojik bireycilik yaklaşımının gerekliliğini açıklamakta, diğer taraftan kurumların bireylerin niyetlenilmemiş davranışlarından oluştuğunun altını çizerek bir diğer AİO metodolojik ilkesi olan kendiliğinden düzene atıfta bulunmaktadır.⁹²

Okulun metodolojik bireycilik hakkındaki görüşleri Mises'in praxeology yaklaşımını geliştirmesinde etkili olmuştur. Nitekim praxeology yaklaşımının temelinde insan ve onun davranışları yer almaktadır.

2.3. PRAXEOLOGY

Praxeology, Mises tarafından geliştirilen, yanlışlanabilir ve test edilebilirliğini reddeden, iktisat teorisini aksiyomatik bir mantığa dayandıran, metodolojik bir yaklaşımdır.⁹³ Praxeology kavramı "*İnsan eylemde bulunur.*" aksiyomu ile işe başlar.⁹⁴ Burada bahsi geçen eylem Max Weber'de olduğu gibi rasyonel, duygusal, değerleyici ve geleneksel gibi başlıklara ayrılmamakta, amaçlı insan davranışları olmak üzere tek başlık altında toplanmaktadır. Böylece praxeology yaklaşımı araştırma alanını iktisat teorisinin yanında tüm sosyal bilimleri kapsayacak şekilde geliştirme imkânı bulmuştur.⁹⁵

Bireyleri eylemde bulunmaya götüren neden ise mevcut konumundan duyduğu rahatsızlıktır. Bu nedenle bireyler tatmin düzeyi düşük olan konumlarından, tatmin düzeyi yüksek olan konuma geçmek istemekte ve bu amaca ulaşmak için eylemlerde bulunmaktadırlar. Eğer birey durumunda herhangi bir rahatsızlık görmüyorsa eylemde bulunmasını gerektirecek bir neden göremez.⁹⁶

Bireyler bu hedefledikleri konuma ulaşabilmek için eylemlerde bulunurken çeşitli araçları kullanmaktadırlar. Praxeologyde bireylerin amaçladığı konumun ne olduğu

⁹² Lars Udehn, "The Changing Face of Methodological Individualism", *Annu. Rev. Social*, S.28, 2002, s.483.

⁹³ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi", a.g.m., s.7.

⁹⁴ David Gordon, *Avusturya İktisat Okulu'nun Felsefi Kökenleri*, (çev. Atilla Yayla) 1.B, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s.17.

⁹⁵ Kaymakçı, a.g.e., s.154.

⁹⁶ Ludwig von Mises, *İnsan Eylemi*, (çev. İsmail Aktar), Ankara, Liberte yayınları, 2008, s.15.

önemli değildir, önemli olan bu konuma ulaşmak için kullandığı araçlar dizisinin ne olduğudur.⁹⁷

Mises, bireylerin davranışlarını rasyonel ya da irrasyonel olarak sınırlandırılmasını reddetmektedir. Çünkü bireyin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamadaki gerçekleştirdiği davranışları doğal ve rasyonel, diğer davranışlarını yapay ve irrasyonel olarak sınıflandırmak tamamen keyfi bir tutum olarak değerlendirmektedir.⁹⁸

Ayrıca Praxeology yaklaşımı ile AİO, Neoklasik İktisat Okul'un kabul ettiği insanların tam bilgiye sahip olduğu varsayımını reddetmektedir. Çünkü bireylerin amaçlı davranışlarda buldukları esnada tam bilgiye sahip olduklarını varsaymak onun mevcut bilgisi ile en iyi tatmin düzeyine ulaştığı anlamına gelmektedir. O halde ulaşabileceği en yüksek tatmin düzeyine ulaşmış bir birey eylemde bulunmayacaktır.⁹⁹

Ayrıca AİO'nun insanların kendi tatmin düzeylerini artırma eğiliminde olduğu ve bu konuma ulaşmak için araçlar dizisi kullandığı varsayımı, bireylerin bu kararları almada özgür olması gerekliliğini de yanında getirmiştir.¹⁰⁰ AİO'nun bireylerin karar almada özgür olmaları ve mülk halklarının olması gerekliliği görüşü devletin ekonomideki yeri hakkındaki görüşlerinin şekillenmesinde yardımcı olmuştur.

2.4. DEVLETİN EKONOMİDEKİ YERİ

AİO, serbest piyasa ekonomisini savunur ve dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesine sıcak bakmayan bir tutumları vardır. Mises konu hakkındaki görüşlerini, serbest piyasaların olduğu, özel mülkiyet haklarının sağlandığı ve hükümetin sadece özel mülkiyet ile kişi haklarını savunmaktan başka bir müdahalede bulunmadığı politikanın, insanlık için uygulanabilir tek politika olduğunun altını çizerek belirtmiştir. Ayrıca Mises, sosyalizmin imkânsız olduğu görüşünün yanında her türlü devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır. Ona göre ekonomiye yapılan her müdahale sosyalizme giden bir yoldur.¹⁰¹

Özel mülkiyetin olmadığı bir sistemde, yani üretim araçlarının kamusal mülke ait olduğu bir sistemde, rasyonel bir ekonomik düzenin olamayacağını savunan Mises, karşıt

⁹⁷ Mises, *İnsan Eylemi*, a.g.e., s.17.

⁹⁸ Mises, *İnsan Eylemi*, a.g.e., s.22.

⁹⁹ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.8.

¹⁰⁰ R.A.Gonce, "Natural Law and Ludwig von Mises' Praxeology and Economic Science", *Southern Economic Journal*, Vol.39, No.4, 1973, s.500.

¹⁰¹ Mises Institute, *Ludwig von Mises*, <https://mises.org/profile/ludwig-von-mises>, s.2, (25.07.2017).

düşünce olarak Sovyetler Birliği'nin varlığını gösterenlere, kendisinin sosyalist bir sistemin var olamayacağı yönünde bir açıklamasının olmadığını belirterek karşılık vermiştir. Nitekim üretim faktörlerinin millileştirilmesi ya da onları yürütme sorumluluğunu merkezi bir teşkilata vermek suretiyle bir sosyalist sistem oluşturulabilir. Onun üzerinde durduğu nokta, böyle bir sistemde rasyonel bir ekonomik düzenin var olamayacağıdır. Tüm bu söylemlerine ek olarak Mises, Sovyetler Birliği'nin var olabilmemesinin nedenini dünyada hala var olan serbest piyasalara bağlamıştır. Çünkü sosyalist planlamacılar üretim kararlarını alırken söz konusu serbest piyasalarda oluşan fiyatları veri olarak kullanabilmektedirler.¹⁰²

Ayrıca piyasa ekonomisine yapılan herhangi bir müdahalenin girişimcilerin karar almada kullandıkları piyasa fiyatı üzerinde dengesizliklere yol açabilmekte ve oluşan bu dengesizlikler ile hükümetin istediği sonuçlar ile gerçekleşen sonuçlar çok daha farklı olabilmektedir. Mises düzeltilmek istenen ekonomik sorunun müdahale ile istenmeyen sonuçlar, hatta daha farklı problemler doğurabileceğinin altını çizmiştir.¹⁰³

2.5. SPONTANE KURUMLAR (KENDİLİĞİNDEN DÜZEN)

Spontane kurumlar ifadesi AİO'nun sosyal kurumların evrim teorisini göstermektedir. Bu teori devlet, yasa, para, piyasa gibi kurumların insanlar tarafından tasarlanarak değil de belirli bir süreç içerisinde amaçlanmadan, tesadüfi olarak, ortaya çıktığını iddia eder. Sosyal bilimlerin ve onun bir alt dalı olan iktisadın görevi ise bu amaçsız olarak oluşan kurumların toplum refahında nasıl etkilerinin olduğunu araştırmaktır.¹⁰⁴

Menger, kendiliğinden düzen fikrini savunan, on dokuzuncu asrın seçkin iktisatçılarından biridir ve o kendiliğinden düzenin önemini ve gücünü anlatabilmek için paranın kaynağının ne olduğunu açıklamıştır. Ona göre paranın orijini kendiliğinden amaçsız olarak oluşan bir kurumdur. Bu görüşe göre, mallarını vermek ve bunun karşılığında yeni mallara sahip olmak isteyen, yani ticaret yapmak isteyen, bir kişi ilk olarak takas yoluna gidecektir. Ancak malları karşısında, istedikleri malların iki taraf içinde uygun olmaması işleri zorlaştıracaktır. Bu sırada bazı kişiler eğer insanların daha

¹⁰² Ebeling, "Ludwig von Mises: Özgürlüğün Ekonomi Politikçisi", a.g.m., s.124.

¹⁰³ Israel Kirzner, *Austrian School of Economics*, (çev. Coskun C. Aktan), www.canaktan.org, s.8, (02.03.2017).

¹⁰⁴ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.11.

çok sahip olmak istedikleri şeyleri ele geçirirlerse, ticaret yapma olasılıklarının artacağını fark edeceklerdir. Bu olanağı fark eden bireyler, insanların daha çok hangi mallara sahip olmak istediklerini araştırarak ve bu malları ticarete konu ederek, zengin olacaklardır. Bu durum diğerleri tarafından fark edilince taklit edilmeye başlanacak ve onlar bu malları bir mübadele aracı olarak kullanmaya başlayacaklardır. Malların miktarındaki azalma onların mübadele değerlerini arttıracak ve mübadele için daha iyi bir araç olarak kullanılmaya başlanacaktır. En sonunda bu durum paranın minimum şartlarını yerine getiren bir malda sonlanır. Sonuç olarak para insanın amaçlı olarak oluşturduğu bir varlık değildir. İnsanların tüketmek istedikleri malları alabilmek için ticaret yapmaları, bunu olabilecek en basit şekilde yapmayı tercih etmelerinden doğan bir sonucun oluşumudur. Bireyler bu davranışları ile paranın oluşmasında yardımcı olduklarının farkında değillerdir. Zaten para kavramından da habersizdirler.¹⁰⁵

Hayek de insanların bugünkü gelişmişlik düzeyine gelebilmelerinin temel nedenini toplumun spontane bir düzene sahip olmasına bağlayarak, kendiliğinden düzenin önemine vurgu yapmıştır. Toplumdaki düzenin oluşumunun arkasında bir beyin olmadığını savunan Hayek, yapma bir düzenin, o düzeni inşa eden akıl ile sınırlı olması nedeniyle kendiliğinden oluşan bir düzenden ayrıldığını belirtmiştir. Kendiliğinden oluşan bir düzenin oluşumunda böyle bir akıl olmadığı için herhangi bir sınırlamaya bağlı değildir.

Ayrıca kendiliğinden düzen, yapay düzenin kendisini oluşturan kişi ya da kişilerin amacına hizmet etmesi nedeniyle yapay düzenden ayrılır. Kendiliğinden oluşan düzen ise onu oluşturan unsurların kendi gayelerini takip etmelerine olanak sağlarken aynı zamanda belirli bir amaca sahip değildir.¹⁰⁶

Ayrıca Hayek kendiliğinden düzen ile ilgili fikirleri epistemolojik bir temel üzerine kurmuş ve bilginin kişiler arası dağılımı olduğu, bir kişi ya da kurumun elinde bütüncül bir bilginin toplanamayacağı kabul etmiştir. Onun bu görüşü insanlar için hangi hizmetlerin en iyisi olacağı konusunda tek bir merkezin karar veremeyeceği sonucuna götürmüştür.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Horwitz, a.g.m., ss. 95-96.

¹⁰⁶ İlkay Yılmaz, "Friedrich A. von Hayek", *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler İkinci Cilt*, 1B.İstanbul, Etik Yayınları, 2010, s. 18.

¹⁰⁷ Horwitz, a.g.m., s.97.

2.6. BİLGİ VE ZAMAN KAVRAMI

AİO'nun bilgi teorisinde genel kabulü, bireylerin eksik bilgiye sahip olduğu ve bilginin bireyler arasında dağınık halde bulunduğudır. Bilgi tek bir merkezde ya da bireyde toplanamaz. Bireylerin zaman içerisinde toplum ile ilgili bilgileri artabilir ancak gelişen teknoloji ve toplumun kalabalıklaşarak karmaşıklaşması nedeniyle bireyin toplum ile ilgili bilgileri diğer yandan azalmaktadır.

Hayek'e göre bir olay ile edinilen bilgi sadece o olaya dayanmayabilmektedir. Bireyin daha önce yaşadığı olaylar aracılığı ile edindiği bilgiler bağlantılı olabilir. Bu bağlantılar mekanizması ise bireyin öğrenme sürecini oluşturur.¹⁰⁸

Toplumun ekonomisi ile alakalı bilgilerin tamamının bir merkezde toplanamamasının nedeni olarak bireylerin çeşitli deneyimler ile edindikleri bilgilerin hızlı ve tutarlı bir şekilde bir merkezde toplanmasının mümkün olamayacağı gösterilmektedir. Çünkü merkezi bir bilginin toplanması sadece bilimsel bilgi için mümkün olabilir ancak toplumun ekonomisi sadece bilimsel bilgiye dayanmamaktadır. Bilimsel bilginin yanında zaman ve yere bağlı olarak değişebilecek spesifik bilgiler de toplumun ekonomisinde kullanılmaktadır. Ve bu bilgiler yazı ya da sözle başka bireylere aktarılmaz, aktarılsa dahi aktarılan kadar geçen süre zarfında geçmişe ait bir bilgi halini alıp yararsız olabilmektedirler.¹⁰⁹

Hayek, Neoklasik İktisat Okul'unun tam bilgi varsayımına karşı çıkmış ve buna bilgi sorunu adını vermiştir.¹¹⁰ Ona göre eğer insanlar daha yüksek bir tatmin düzeyine çıkmak için kullanacakları araçlar hakkında tam bilgiye sahip olurlarsa, var olan araçların en iyi kullanımı konusunda mantıksal bir yanıt ortaya koyabileceklerdir. Bu durum Neoklasik İktisat Okul tarafından optimizasyon problemi olarak adlandırılmaktadır ve en iyi açıklanış yöntemi ise matematiksel olarak ifade edilmiştir. Ancak Hayek iktisadın asıl sorununu optimizasyon problemi olarak görmemektedir. Bunun nedeni Hayek'in iktisadi hesabın başlatıldığı ve bu hesaplamalara göre çıkarımlarda bulunan toplumlarda verilerin

¹⁰⁸ Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., s.13.

¹⁰⁹ Yılmaz, a.g.e., s.23.

¹¹⁰ Sanford İkedo, "Market-Process Theory and 'Dynamic' Theories of the Market", *Shouthern Economic Journal*, Vol. 57, No.1, 1990, s.79.

tek bir kişiye verilememesinden kaynaklanmaktadır. Ona göre asıl problem toplam olarak hiçbir kişi ya da kuruma verilmeyen bilginin nasıl kullanılacağıdır.¹¹¹

AİO aynı zamanda Neoklasik İktisat Okulu'n zamanı yorumlama biçimini de eleştirmektedir. Neoklasik İktisat Okul'da Newtoncu zaman söz konusudur. Bu zaman kavramı statik bir zamanı kasteder. Ayrıca zaman bölünebilir, birbirinden bağımsızdır. Zamanın geçmesi bir sonuç üretmez. Buna karşılık AİO ise reel ya da sübjektif zaman adı verilen zaman kavramını kullanmaktadır. Bu kavrama göre zaman dinamiktir ve sürekli akar. Zaman bölünemez ve birbirinden ayrılamaz. Ayrıca bireyin zamanla edindiği anılar artar, bu anılar ile sübjektif görüş noktası da değişebilir. Son olarak zamanda önceye dönüş yoktur. Reel zaman, bireyler zaman içinde eylemde bulunurken edindikleri yeni tecrübeler ve bu tecrübeler doğrultusunda edindikleri yeni bilgilerin bireyin geleceğe yönelik planlarını değiştirmesine neden olabilir. Bu da bireylerin davranışlarının, tercihlerinin değişmesi anlamına gelir. O halde bu değişmeler ekonominin durağan değil de değişim içinde olduğunun kanıtıdır.¹¹²

2.7. GİRİŞİMCİ

AİO'nun iktisat literatürüne bir diğer katkısı ise girişimciye yüklediği yeni anlam olmuştur. Girişimci onların bu katkısından önce üretim faktörleri arasında dahi yer almazken, AİO mensupları girişimcinin ekonomideki önemini kavramış ve bunu vurgulamışlardır.¹¹³ Mises, girişimciyi sürekli değişen ekonomide belirsizlik içinde faaliyet gösteren kişi olarak tanımlamaktadır.¹¹⁴

Tam bilgiyi kabul etmeyen AİO, Neoklasik İktisat Okul'un denge çözümünü tam bilgi varsayımı nedeniyle ekonomiyi açıklamakta kullanılabilecek bir araç olmaktan çıkarmıştır. Tam bilginin mevcut olmaması piyasanın her daim dengede olmadığını bir göstergesidir. Ayrıca piyasa sürecindeki eksik olan bilgiyi bulan kişi girişimcidir.¹¹⁵

¹¹¹ Friedrich A. von Hayek, "Bilginin Toplumda Kullanımı", (çev. Turan Yay), *Piyasa Dergisi*, S.5, 2003, s.4.

¹¹² Yay, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi ", a.g.m., ss. 13-16.

¹¹³ Acar, "Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine", a.g.m., s.208.

¹¹⁴ Fuat Oğuz, "Bilgi, Regülasyon ve Rekabet; Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.6, 2005, s.257.

¹¹⁵ Ikeda, a.g.m. s.78.

Girişimciler hem piyasa da hem de piyasalar arası koordinasyonu sağlamada yardımcı olmaktadır.¹¹⁶ Şöyle ki Kirzner'in da belirttiği gibi girişimciler gözü açık, uyanık, bireylerdir. Piyasanın dengede olmadığı durumlarda koordinasyon eksikliğinin olduğunu belirten Kirzner, bu eksiliğin uyanık olan girişimciler tarafından fark edilerek onları koordinasyonu sağlayacak eylemler yapmaya yönelteceğini belirtmiştir.¹¹⁷ Bu şekilde girişimci ekonomideki değişimin kaynağı olma rolünü üstlenmiştir.¹¹⁸ Girişimciler ekonomide meydana gelen dengesizliklerden bu şekilde kar sağlamaktadırlar. Kazanabileceği kar miktarı girişimciyi bu durumlara uyanık olmaya, tutarsızlıkları araştırmaya ve bu yolla edindiği bilgileri kullanmaya teşvik etmektedir. Bunun adaletsiz olarak niteleyenlere karşı verilebilecek yanıt ise söz konusu karın herkes için keşfedilebilecek konumda olmasıdır.¹¹⁹ Girişimcilerin kar fırsatlarını görerek hareket etmesi uzun vadede kar fırsatlarının azalmasına neden olmaktadır ve bu da ekonominin zamanla dengeye doğru bir meyil göstermesine neden olacaktır. Bu nedenle AİO'na göre girişimci aynı zamanda ekonomiyi dengesizlik konumundan dengeye ulaştıran kişidir.¹²⁰

2.8. ZAMAN TERCİHİNE DAYALI FAİZ TEORİSİ

Zaman tercihi kavramını AİO'nun kurucusu olan Menger ortaya koymuştur. Menger "... *Tüm deneyimlerimiz göstermiştir ki insanlar mevcut bir hazzı veya yakın gelecekte beklenen bir şeyi, daha uzak zamanlara kadar gerçekleşmesi beklenmeyen şeylerden daha önemli olduğunu düşünürler.* " şeklindeki açıklaması ile zaman tercihini açıklamaya çalışmıştır. O halde hayatımız ve sağlığımız için şu anda ihtiyaçlarımızı karşılamak yerine daha uzak beklenmeyen bir gelecekteki ihtiyaçlarımızı karşılamayı beklemenin bir karşılığı olmalıdır, ki bu da faizdir.¹²¹

Kapitalistler toprak, sermaye malları, hammadde gibi üretim için gerekli faktörleri satın almakta ya da kiralamakta ve işçileri, yani emeği, önceden ödeme yaparak iş almaktadırlar. Tüm bu davranışlarının nedeni ise üretilecek olan ürünün satış gelirleri ile

¹¹⁶ Fuat Oğuz, "Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.21, s.80.

¹¹⁷ Ikeda, a.g.m., s.77.

¹¹⁸ Oğuz, "Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim", a.g.m., s.82.

¹¹⁹ Ikeda, a.g.m., s.78.

¹²⁰ Oğuz, "Bilgi, Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı", a.g.m., s. 259.

¹²¹ Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, a.g.e., s.65.

ilgili beklentileridir. Kısaca tüm bu satın almalar ile aslında gelecekteki beklentilerini satın almaktadırlar.¹²²

Frank A. Fetter'da Menger'in bu düşüncesini sürdürmüş ve genel kabul görülen aksine sermaye stoku ile faiz oranını arasında bir ilişki olmadığını iddia etmiştir. Ona göre faiz ya da zaman tercihi sermaye değerinin belirlenmesinde ön koşuldur.¹²³ Bu açıklamaları ile faiz oranını zaman tercihi ile açıklayan ilk ekonomist Fetter olmuştur. Ona göre her bireyin kendi zaman-tercih programı vardır. Bireyin elindeki mevcut mal arttıkça gelecekteki malların marjinal değeri artmaktadır. Böylece bireyler bugün sahip olabilecekleri mallar yerine gelecekte sahip olabilecekleri malları tercih etmektedirler. Bu nedenle zaman tercih oranı düşmeye başlar ve düşük zaman tercihi ise şu an için daha az tüketim daha fazla tasarruf demektir. Bu mekanizmanın tersi de söz konusudur. Eğer bireyler şimdiki mevcut malları gelecekteki mallara tercih ediyorlar ise zaman tercihi oranı yüksek demektir ve bu da bireylerin tüketimlerini arttırıp tasarruflarını azaltmalarına neden olmaktadır.¹²⁴ Tüm bu tüketim harcamaları ve tasarruf hareketleri ise faiz oranlarının değişmesine neden olmaktadır. Yani bireylerin zaman tercihleri faiz oranları üzerinde bir etkiye sahiptir.

2.9. DOLAMBAÇLI ÜRETİM YÖNTEMİ

Menger bir şeyin mal olabilmesinin ön koşulu olarak beşerî ihtiyaçları tatmini ile mal arasında nedensel bir ilişki olması gerektiğini öne sürmektedir. Ancak Menger'in sözünü ettiği bu nedensel ilişki doğrudan olmak zorunda değildir. Menger bu anlayışla malları ihtiyaçları doğrudan karşılayıp karşılamadıklarına göre sıralamıştır. Ancak bu sıralamayı malların bireylerin ihtiyaçlarını karşılamalarında ne kadar yakın bir nedensellik olduğunu göstermek için yaptığını belirtmiştir. Düşük ya da yüksek sıralama malın mal olma niteliğini etkilememektedir. İnsanların ihtiyaçlarına doğrudan hizmet eden mallara birinci sıradaki mallar adını veren Menger, bu malların üretiminde kullanılan malları ise ikinci, üçüncü, ... şeklinde sıralamıştır.¹²⁵

¹²² Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, a.g.e., s.59.

¹²³ Frank A. Fetter, *Capital, Interest, and Rent*, 1.B, Kansas City, Missouri, Sheed Andrews and McMeel Inc., 1977 , <http://mises.org/books/capital-fetter.pdf> , s.5, (04.08.2017).

¹²⁴ Fetter, *a.g.e.*, s.4.

¹²⁵ Carl Menger, *İktisadın Prensipleri*, (Çev. A. Kamil Çelebi), Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s.6.

Bu yaklaşıma göre tüketicilerin ihtiyaçlarına direk karşılayan birinci sıradaki malların talebinde oluşan bir değişiklik daha yüksek sıradaki malların talebini etkilemektedir. Eğer bireylerin belirli bir sürede ihtiyacını karşılayacak olan birinci sıradaki mallar yeterli ise yüksek sıradaki malların talebinde bir değişiklik olmayacak ancak, bu süre zarfında birinci sıradaki malların miktarı yeterli değilse daha yüksek düzeyde ki malların talebinin artması beklenecektir.¹²⁶

O halde kısaca ifade etmek gerekirse birinci sıradaki malların talebi daha yüksek seviyedeki malların talebini belirlemektedir. Birinci malların talebini ise malın marjinal faydası belirlemektedir. Bir malın marjinal faydası ne kadar yüksek ise o mala olan talep o kadar artmakta ve dolayısıyla onun üretiminde kullanılan tüm malların talebi etkilenmektedir. Menger bu sistemi dolambaçlı üretim yöntemi olarak adlandırmaktadır.

Bu noktada bağlı talep ve süre indirimi kavramlarından da bahsetmek gerekmektedir. Çünkü bu iki kavram dolambaçlı bir üretim sürecinde tasarruflarda yaşanan bir değişimin etkisini anlatmaktadır. Birinci dereceden, tüketim, mallarının talebine olan değişiklik sonucu ona yakın olan girdilerin talebini birlikte hareket ettirecektir ki bağlı taleptir. Tasarruflarda bir artış olduğu varsayımı ile kredi koşulları daha uygun hale gelecek ve şirketler envanterlerini daha ucuza sürdürecektirler. Ancak arz koşullarındaki bu değişim birinci dereceden malların ve ona yakın olan girdilere yönelik taleplerdeki nispi değişimi ölçerken, süre indiriminin etkisi zayıfken buna karşı daha yüksek derecedeki ürünler için süre indiriminin etkisi daha büyüktür. Kahve üretimi için kahveye olan talep arttığında bundan en çok etkilenen en yakın girdi olan kahve çekirdeğinin talebi etkilenmektedir. Bu bağlı taleptir. Ancak tasarruflardaki artış ile ucuzlayan kredi sonucunda oluşan süre indirimin etkisi kahve ve kahve çekirdeğinin çok uzun süre tutulmaması nedeniyle bağlı talebe kıyasla önemsiz olmaktadır. Ancak kahve üretiminde kullanılan test aşaması laboratuvar demirbaşları daha olumlu kredi koşullarında yenilenebilmekte ya da genişletilebilmektedir. Yüksek dereceden ürünler için süre indiriminin etkisi bağlı talebe göre daha yüksektir. Bu nedenle kredi genişleme dönemlerinde yatırımlar üretimin ilk aşamalarına kaymaktadır.¹²⁷

¹²⁶ Menger, a.g.e., ss.33-36.

¹²⁷ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., ss.487-488.

3. İKTİSADİ DÜŞÜNCEDE ANA AKIM İKTİSAT VE ANA AKIM DIŞI İKTİSAT AYRIMI

Ana akım iktisat, iktisadi düşünce tarihinde ekonominin açıklanmasında hâkim görüş olan, yerel ve küresel ekonomi politikalarını etkileyen ve biçimlendiren iktisadi düşünce okullarını kapsamaktadır. Diğer bir anlatımla ana akım iktisat kavramı ile dünya genelinde yaygın olarak kullanılan, genel olarak kabul görmüş iktisadi yaklaşımlar anlaşılmalıdır. Bu okullar aynı zamanda Ortodoks iktisadi düşünce olarak da adlandırılmıştır. Bu tanımla uyumlu olarak 20.yy. başlarından itibaren Klasik İktisat, Neoklasik İktisat ve Keynesyen Okullarının ana akım iktisat okulları içinde yer aldığı kabul edilmektedir. Ana akım iktisadi düşüncenin temelleri 19. ve 20. yy. Avrupa'sına dayanmaktadır.¹²⁸

Ana akım iktisat epistemolojik ve ontolojik dayanaklarının çoğunu Klasik öğretilerden almaktadır. Klasik İktisat Okulu'nun temellerinin atıldığı 18. ve 19. yy. ise insanların doğadaki düzeni zaman, mekân ve insan iradesinden bağımsız olarak oluşan evrensel yasaların varlığından haberdar oldukları dönemdir. O dönemde doğada işleyen bir düzen varsa aynı doğanın bir parçası olan insan topluluklarının da kendiliğinde oluşan ve herkes için geçerli bir düzeni olması gerektiği düşüncesi hakimdir. Bunun anlamı insanlar belirli olaylar karşısında aynı davranışı, tutumu sergileyeceklerinin kabulüdür. Tüm insanlar da doğaları gereği kendi çıkarları için hareket etmektedirler. Kendi çıkarları, faydası için hareket eden bireyler farkında olmadan toplum adına da en iyi davranışı sergileyeceklerdir. Bunlar için de bireylerin özgür olmaları gerekmektedir. O halde piyasalar serbest olmalıdır. Klasik iktisatçılar bireyleri bu şekilde tanımlamıştır, daha sonra bu birey tanımını *homoeconomicus* olarak adlandırılacaktır. Klasik iktisatçılar bireylerin özgür olduğu, piyasanın dışarıdan herhangi bir etkiye maruz kalmadan toplum açısından en iyi sonuçlara ulaşılabileceği doğal bir düzen geliştirmişlerdir. Tam rekabet modeli olarak adlandırdıkları bu model ile doğa bilimlerinde olduğu gibi ekonomide denge ve kararlılık sağlamışlardır.¹²⁹ Bu anlayış 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonrası Keynes'in genel teorisi iktisatta hâkim görüş olmasıyla biraz değişmiştir.

¹²⁸ Birol Erkan, "Ana akım (Ortodoks- Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heterodoks Yaklaşım İhtiyacı", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C.8, No:14, 2016, ss. 26-27.

¹²⁹ Tamer İşgüden, Aylin Çiğdem Köne, "Ortodoks İktisat Üzerine Notlar", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.5, 2002, ss. 98-99.

Neoklasik iktisatçılar klasik modeli alarak tarihten ve toplumsal ilişkilerden soyutlayıp ekonomiyi açıklamaya çalışmaktadırlar. Neoklasik İktisat Okul, kısıtlı, veri bir zamanda kıt kaynakların en iyi biçimde fırsat maliyetlerini yansıtacak şekilde dağıtılmasını, iktisadın ana meselesi olarak görmektedir. Temellerini Klasik İktisat Okulu'ndan aldıkları ekonomi modelinde zaman veri, statik olarak alınmaktadır. Bireylerin davranışları rasyonel kabul edilmekte ve tahmin edilebilmektedir. Marjinal değerler matematik yoluyla hesaplanmakta, matematik ekonomik olayların açıklanmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Matematik önemlidir çünkü ekonomik olayları soyutlamak matematiğe başvurulmadan yapılması imkansızdır. Bu yaklaşıma göre iktisadın etkinliği sadece anlatım yoluyla sağlanamamaktadır. Matematiğin iktisattaki anlamı ile doğa bilimlerindeki anlamı arasında bir ayrım kalmamıştır ve iktisat tıpkı doğa bilimleri gibi olmuştur. Ancak bu tutumları nedeniyle iktisadın tarihsel ve kurumsal yanı göz ardı edilmiş ve matematiksel modellerle sınırlandırılmış bir bilim haline gelmiştir. Ayrıca kimsenin değişime ihtiyaç duymadığı bir genel dengeye ulaşmak ana hedeftir.¹³⁰ Neoklasik iktisadın ekonominin dengede olduğu varsayımı ekonomik krizleri oldukça nadir, dışsal bir sorun olarak ele almalarına neden olmaktadır.¹³¹ Onlara göre fiyatlar esnek ve ekonomi dengededir.¹³² Neoklasik İktisat Okulu'nun tüm faaliyetleri laissez faire'in optimal sonuçlar doğurduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.¹³³ Neoklasik doktrin piyasadaki tüm belirsizlikleri göz ardı etmekte ve aynı zamanda tüm malların homojen olduğunu kabul etmektedir. Mobilite varsayımı ile de üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin uluslararası platformda mobilitesinin mümkün olduğunu varsaymaktadır.¹³⁴

Temel vizyonunu Neoklasik iktisattan alan ana akım iktisat bireyi, tarih ve toplumu dışlayarak, faydasını maksimuma çıkarmaya çalışan ve bunu yaparken rasyonel davranışlarda bulunan, atomistik bireyler olarak ele almaktadır. Temel varsayımları bireylerin kendi faydalarını maksimuma çıkarmak için hareket ettikleridir. Kaynaklar

¹³⁰ Erkan, a.g.m., ss. 27,28.

¹³¹ Andrew Brown, David A. Spencer, "Understanding the Global Financial Crisis: Sociology, Political Economy and Heterodox Economics", *The Journal of The British Sociological Association*, S.48 No:5, 2014, s.944.

¹³² Erkan, a.g.m., s. 29.

¹³³ Tony Lawson, "The Nature of Heterodox Economics", *Cambridge Journal of Economics*, S.30, No:4, 2006, s.486

¹³⁴ Erkan, a.g.m., s.29.

kısıtlı ancak ihtiyaçlar sonsuz olarak görülmekte bu nedenle bireylerin sınırlı kaynaklar arasından tercih yapması gerekmektedir ki bu tercihi sadece akıl yolu ile yapabilmektedir. O halde bireyler rasyoneldir. Ana akım iktisadi düşünceye göre iktisat “dünyanın her yerinde rasyonel olan insanın sübjektif tercih sorunudur.” şeklinde özetlenebilir.¹³⁵ Ana akım iktisat sonsuz insan ihtiyaçları ile kıt kaynakların ortaya çıkardığı sorunları araştırması ile üretim, tüketim, bölüşüm ve büyüme konularını araştırmakla sınırlı kalmıştır.¹³⁶

Ana akım iktisat matematiksel tümdengelimci bir model kullanmaktadır. Neoklasik İktisat Okulu’nda olduğu gibi matematiğin iktisatta kullanımı onlar için çok önemlidir ve bu durum onlar için tartışmaya açık değildir. Bu yaklaşım ana akım iktisat geleneğinin temellerinden birini oluşturmaktadır.¹³⁷ Matematiği iktisadı açıklamakta kullanılacak bir araç olarak görmekten ziyade bir amaç olarak görmüşlerdir. Bu durum iktisadın sosyal bilimlerden uzaklaşmasına neden olmuştur.¹³⁸ Zaten matematiğin kullanımında ısrarcı olmalarının altında yatan esas neden iktisadın doğa bilimleri arasında yer almasını istemeleridir. Ana akım iktisadın düşünmeyen varlıkların laboratuvar ortamında deneye dayalı çalışan fizik biliminin, ana inceleme alanı düşünen insanların oluşturduğu ve olayların laboratuvarında deneye tabi tutulamayacak olan iktisat bilimi tarafından taklit edilmesinin iktisadi anlamda zayıf bir performans sergilemelerine neden olduğu yönünden eleştirilmektedir.¹³⁹

Ana akım iktisadi düşüncenin temellerinden birisi de iktisadi insan, homo economicus, olarak adlandırdıkları birey tanımlarıdır. Ana akım iktisadın hem epistemolojik hem ontolojik açıdan temelinde bulunan iktisadi insan kavramı daha fazla kazanç güdüsüyle hareket eden bir birey resmi çizmektedir. Ancak son zamanlardaki çalışmalara göre bireylerin tek gayesi daha fazla kazanç ile sınırlı kalmamakta, toplumda saygınlık kazanmak, toplumsal konumunu muhafaza etmek gibi pek çok amacında

¹³⁵ İşgüden, Köne, a.g.m., s.99.

¹³⁶ Ercan Eren, Ezgi Uysal, ” İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler” , *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6 S.2, 2017, s.137.

¹³⁷ Lawson, a.g.m., s.489.

¹³⁸ Erkan, a.g.m., s. 26.

¹³⁹ Ersan Bocutoğlu, ”Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Kriz”, *International Review of Economics and Management*, S.2 No:2, 2014, s.4.

bireyin bulunduğu faaliyetlerde etkisi olduğu gözlemlenmektedir.¹⁴⁰ Ana akım iktisadi düşüncenin bu birey tanımı ile iktisadi sisteme dışarıdan gelen herhangi bir dışsal etkenin sisteme dahilini engellenmiştir. Ayrıca bireylerin kendi faydalarını maksimize edecek davranışlarda bulunduğu yani rasyonel olduğu kabulü bireylerin karar mekanizmalarındaki etik faktörünü yok saymaktadır.¹⁴¹ Ana akım iktisat yaklaşımının sonraki tüm çıkarımları iktisadi insan varsayımına dayanmaktadır. Bu şekilde toplumsal ilişkiden kopuk ve soyut, evrensel genel yasalara ulaşan bir iktisadi yaklaşım geliştirmişlerdir.¹⁴²

Ana akım iktisatçılar bazen ekonomik teorinin daha üretken olmasına yardımcı olması durumunda bireyci çerçeveyi terk etmeye hazırdırlar. Alan Kirman bu durumu “*daha fazla ilerleyebileceksek kolektif olarak tutarlı davranışı olan gruplar açısından kurumsallaştırmaya zorlanabiliriz.*” şeklinde özetler. Sonuç olarak bireycilik ve rasyonel varsayımlarının ana akım iktisat için gerekli olduğu şüphelidir. Son zamanlarda ana akım iktisadın bel kemiği olan denge, rasyonellik ve bireycilik varsayımlarından uzaklaştığı görülmektedir.¹⁴³ Sonuçta ana akım iktisadına yöneltilen eleştiriler ve eksikliklerinin ortaya çıkması nedeniyle ana akım iktisadın sınırları değişmeye başlamıştır. Newtoncu mekanik yaklaşım yerini 1980’lerden itibaren Nash’in stratejik ilişkilere dayanan oyun teorisi yaklaşımına bırakmıştır.¹⁴⁴ Ana akım iktisadi düşünce içinde yer alan okullar, Klasik İktisat, Neoklasik İktisat, Keynesci İktisat, Moneterist İktisat, Rasyonel Bekleyişçi İktisat ve Yeni Keynesçi İktisat Okulları olarak sıralanabilir.

Ana akım iktisat politikalarının ekonomide yaşanan gelişmeleri açıklamada yetersiz kalması iktisatta yeni arayışlara yol açmıştır. 1870’lerde başlayan marjinalist devrim sonrasında ekonomistler daha dinamik ve gerçekçi bir açıklamada bulunmaya çalışmışlardır.¹⁴⁵ Ana akım iktisadın karşısında yer alan bu düşünce akımı ana akım dışı iktisadi düşünce ya da Heterodoks iktisadi düşünce olarak adlandırılmıştır. Erkan (2016) çalışmasında ana akım dışı iktisadi “*iktisatta ana akım iktisadi oluşturan neoklasik*

¹⁴⁰ İşgüden, Köne, a.g.m., s.100.

¹⁴¹ Erkan, a.g.m., s.26.

¹⁴² İşgüden, Köne, a.g.m., s.100.

¹⁴³ Lawson, a.g.m., s.488.

¹⁴⁴ Eren, Uysal, a.g.m., s.138.

¹⁴⁵ Brown, Spencer, a.g.m., s.942.

*iktisadın dışında farklı paradigmalara ve sosyolojik anlamda bir okul olmanın unsurlarına sahip oluşum” olarak tanımlamıştır.*¹⁴⁶

Ana akım dışı iktisat, iktisadın araştırma alanını genişletmeye çalışıp, iktisadi sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve tarih gibi sosyal bilimlere yaklaştırmıştır.¹⁴⁷ Kısacası ana akım iktisat ile sosyal bilimlerden farklılaştırılan iktisat yaklaşımı, ana akım dışı iktisat ile sosyal bilimlerde kullanılan yöntemlere açık hale getirilmiştir.¹⁴⁸

Ana akım dışı iktisat okulları tek bir yaklaşıma bağlı kalmadan çeşitli yaklaşımları olarak teori geliştirmeye çalışmışlardır. Bu nedenle birbirlerinden etkilenip çalışmalarda bulunmamışlardır.¹⁴⁹ Ancak ayrı yetenekleri, metotları olsa da belli başlı ortak özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle ana akım dışı iktisat yaklaşımında bulunan okullar ana akım doktrine karşıdır.¹⁵⁰ Yani ana akım iktisadın ekonomiyi açıklamada kullandığı toplumdaki soyutlanmış atomlar olarak ifade ettikleri iktisadi insanların varlığını reddetmektedirler. Burada atomist olarak ifade edilen bireyler büyüklük küçüklük olarak değil, bireyin kendi bağımsız ve değişmez, tahmin edilebilir, hareketlerini anlatmak için kullanılmaktadır. Ana akım dışı iktisadi yaklaşıma göre bireyin davranışları ana akım iktisatta dışsal olarak kabul edilen etkenlerden etkilenirse, temelleri iktisadi insana dayanan ana akımın tümünden çıkarsamanın ortaya koyduğu sonuçları sürdürme isteği hüsrana uğrayacaktır. Ayrıca Lawson (2006) çalışmasında yalıtılmış atomlar dünyasının aslında gerçek dünyadan oldukça uzak ve böyle bireylerin oldukça nadir olduğunu öne sürmektedir.¹⁵¹ Sonuç olarak ana akım dışı iktisat ekonomiyi bireyin kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu hareketler bütünü olarak görmemekte, sosyal ve tarihsel bir süreç olarak ele almaktadır. Sosyal yapıların ve ilişkilerin öneminde dikkat çekmekte ve ekonomik analizine bu görüşleri dahil etmektedir. Bu durum onun diğer sosyal bilimlerle bağlantı kurmasına yardımcı olmaktadır.

Ana akım dışı iktisadi düşünce okullarının matematiğin iktisatta kullanılması hakkındaki görüşleri hemfikir olmasa da genel düşünce matematiğin iktisatta

¹⁴⁶ Erkan, a.g.m., s.31.

¹⁴⁷ Eren, Uysal, a.g.m., s.137.

¹⁴⁸ Brown, Spencer, a.g.m., s.944.

¹⁴⁹ Eren, Uysal, a.g.m., s.138.

¹⁵⁰ Lawson, a.g.m., s.484.

¹⁵¹ Lawson, a.g.m., ss. 494-495.

kullanılmaması, ya da araç olarak kullanılmasından ziyade amaç olarak kullanılmaması şeklindedir. Ana akım dışı iktisat farklı metodolojik perspektiflere açıktır. İktisadın niceliksel ve niteliksel yönlerini bir araya getirmeye çalışmaktadır.¹⁵² Lawson (2006) çalışmasında kurulan matematiksel model de alınan verilerin bazıları 10 yıl hatta belki daha fazla bir süre sabit olduğu varsayımı yapılmakta, ancak verilerin her sene neden bir önceki sene ile aynı değer olarak alındığının kabulünün açıklanmamasını eleştirmiştir.¹⁵³

Her iki iktisadi düşüncenin arasındaki bir diğer fark ana akım iktisadın odak noktasını denge fikri oluştururken, ana akım dışı iktisatta ekonominin tarihsel gelişimi ve toplum içindeki evrimi odak noktası olmuştur. Ana akım dışı iktisat siyasetin, gücün ve çatışmanın ekonomi üzerindeki etki ve rolünü incelemektedir. Bu nedenle politik iktisat olarak değerlendirilir. Ana akım dışı iktisatta istikrarsızlıklar ve kriz eğilimleri açıklanmaktadır. Krizi piyasadaki kusurlar ya da ekonomik genişlemeye bağlı sınırlar olarak değil, ekonominin sistematik özellik ve sonuçları olarak değerlendirmektedirler. Ancak ana akım dışı iktisat okullarındaki kriz ve istikrarsızlık hakkındaki görüşler birbirinden farklıdır.¹⁵⁴ Ayrıca ana akım dışı iktisatta, ana akım iktisatta kullanılan zamansız zaman modelleri terk edilmiştir. Zaman veri olarak alınmaktan çıkmış ve inceleme konusuna dahil edilmiştir.¹⁵⁵

Ana akım dışı iktisadi düşüncüyü oluşturan okullar, Avusturya İktisat Okulu, Post Keynesyen İktisat Okulu, Ekolojik Ekonomi, Feminist Ekonomi, Kurumsal Evrimci İktisat Okulu, Marksist Radikal Okul olarak sıralanabilir.¹⁵⁶

2008 yılında yaşanan Büyük Durgunluk ana akım ekonomiyi daraltan, sınırlı incelenmesine neden olan varsayımlarının ekonomiyi açıklamakta yetersiz olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu durum ana akım dışı iktisadın, özellikle krizi açıklamada oldukça başarılı olan AİO'nun, popüleritesini arttırmıştır.¹⁵⁷

3.1. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU VE NEOKLASİK İKTİSAT OKULU AYRIMI

¹⁵² Brown, Spencer, a.g.m., ss.945-946.

¹⁵³ Lawson, a.g.m., s.495.

¹⁵⁴ Brown, Spencer, a.g.m., s.945.

¹⁵⁵ Eren, Uysal, a.g.m., s.148.

¹⁵⁶ Eren, Uysal, a.g.m., s.138.

¹⁵⁷ Brown, Spencer, a.g.m., s.951.

Ana akım iktisadın merkezinde Neoklasik İktisat Okul'un doktrinleri yer almaktadır. O halde ana akım dışı iktisadın içinde yer alan AİO ile Neoklasik İktisat Okulu arasındaki farkın açıklaması, ana akım iktisat ile AİO arasındaki farkın anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Öncelikle piyasa ekonomisinin başarısının ölçülmesinde Neoklasik iktisadın kullandığı etkin kaynak dağılımı kıstası AİO'da kullanılmamaktadır. Çünkü AİO piyasa ekonomisinin temel sorununu kaynak dağılımı olarak kabul etmemektedir. Onlara göre piyasa ekonomisinin temel sorunu bilgi ve becerilerin etkin şekilde nasıl kullanılacağı sorunudur. Piyasa ekonomisini de bilgi ve becerilerin etkin bir şekilde kullanıldığı sosyal bir düzen olarak tanımlamaktadırlar.¹⁵⁸ Buna ek olarak AİO'nun ana akım iktisadın temelinde yer alan iktisadi insan kavramı, genel denge, rekabet, bilgi konuları hakkındaki görüşleri ve matematiğin iktisatta kullanımı hakkındaki düşünceleri açıklanacaktır.

3.1.1. Genel Denge Kabulüne Karşı Dengesizlik Yaklaşımı

Genel denge analizi, bir Neoklasik iktisatçı olan Leontief Walras tarafından ortaya atılmış bir denge teorisidir. Ona göre iktisat, hayali bir tam rekabet piyasasında fiyatların nasıl belirlendiğini açıklamaktadır. Genel denge analizi tam rekabet koşulu altında piyasayı incelemesinin yanında, işlem maliyetinin sıfır olduğu ve zaman kavramı yani talebin ve arzın eşitlenmesini sağlayan fiyatlar olacaktır.¹⁵⁹ Herhangi bir zaman diliminde sahip olduğu malları yüksek fiyattan satmak isteyenler ile bu mallara düşük fiyatlar biçen tüketiciler, yani arz ve talep, karşı karşıya gelecektir. Ancak satıcılar alıcıların vermeye razı olduğu fiyattan daha yüksek bir fiyat verirlerse mallarını satamayacaklardır. Tüketiciler ise istedikleri fiyatlar oluşmadığı için piyasadan çekileceklerdir. Alıcı olmaması nedeniyle satıcılar ellerindeki malların fiyatını düşürecek, bu şekilde satıcı ve alıcıları buluşturan bir fiyat oluşacaktır ki, bu fiyat denge fiyatı olarak adlandırılmaktadır.¹⁶⁰ Walras fiyatın dengeleyici sürecinin genel dengede oluştuğunu belirtmekte ve bu süreçte fiyatların dengeye ulaşınca kadar etkinlik sağlamadığını ileri sürmektedir.¹⁶¹ Genel denge analizinin altında yatan temel mantık budur.

¹⁵⁸ Turan Yay, "Avusturya Okulu Mikroiktisadı: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa", *Liberal Düşünce Dergisi*, C. 15, S. 59-60, 2010, s.28.

¹⁵⁹ Vural Fuat Savaş, "Denge", *İktisat ve Toplum Dergisi*, S.6, 2011, s.9.

¹⁶⁰ Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 10.B, Bursa, Ekin Kitabevi, 1995, s.171.

¹⁶¹ Kayoko Misaki, "Walras on General Equilibrium in a Prograssive Economy", *Revue Europeene des Sciences Sociales*, S. 37, No:116, 1999, s.74.

Denge analizinin temel varsayımlarından biri olan tam rekabet modelinin varlığı dört koşula bağlıdır. Bunlardan ilki alıcı ve satıcıların n sayıda, yani çok olduğunu ifade eden atomisite koşulu, alışverişe konu olan malların aynı niteliklere sahip olması anlamına gelen homojenlik koşulu, piyasaya giriş ve çıkışların serbest olduğu anlamındaki mobilite koşulu ve son olarak karar birimlerinin tam bilgiye sahip olduğunu ifade eden açıklık koşuludur.¹⁶² Bu koşullardan birinin eksik olması piyasanın tam rekabet koşullarında hareket etmediğini gösterir. Yani Walras'ın denklemlerle ulaşılan genel denge çözümüne, piyasada serbest rekabetin olması koşulu ile ulaşılır.¹⁶³

Walras'ın genel denge teorisi, Neoklasik İktisat Okulu'nun ekonominin işleyişini açıklamasında anahtar bir analiz olmuştur. Bu yaklaşımın kabulü ile piyasaların dengede olduğunu, dengenin bozulduğu zamanlarda ise yeni bir dengenin oluşacağını ve piyasadaki bireylerin o denge noktasında işlem yapacağını benimsemişlerdir. Neoklasiklerin denge kavramı iktisadi açıklamada temel bir enstrüman olarak kullanmaları iktisadın fizik gibi pozitif bilimlere gibi olduğu yanlışlamasına neden olmuştur.¹⁶⁴

AİO'da denge, ekonomiyi açıklamak için kullanılmaktadır ancak burada bahsi geçen denge uzun dönem dengesidir. AİO iktisatçıları, özellikle Mises ve Hayek, teorilerinde uzun dönem dengesini kullanmaktadırlar. Ancak onlar bu varsayımın gerçek dünyadan soyutlama yapmak anlamına geldiğini kabul etmektedirler. Yine de ekonomiyi anlamak için bu tarz bir yaklaşımın gerekli olduğunu savunmuşlardır. Nitekim Mises bu durumu "*İnsan Eylemi*" kitabında nihai denge durumu olarak adlandırdığı uzun dönem dengesinin, gerçek değil hayali olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu son, nihai duruma erişilmeden önce bireylerin rahatsız olacağı bir durum olacağı için nihai dengeye ulaşmak imkânsız olacaktır. Onların bu hayali yapıyı kabul etmesi, piyasanın bu duruma, dengeye yönelimde olduğunun kabulünden kaynaklanmaktadır. Hayek bu kabulün gerekçesini çalışmasında, ekonominin dengeye doğru olan eğilimin varlığından kaynaklandığını belirtmektedir.¹⁶⁵

¹⁶² Dinler, a.g.e., s.171.

¹⁶³ Salih Alp, Adem Karakaş, "F.A.Hayek'in Saf İktisadi Teorilere Bakışı" *Akademik Bakış Dergisi*, S.18, 2009, s.15.

¹⁶⁴ Charles M.A. Clark, Equilibrium, "Market Process and Historical Time", *Journal of Post Keynesian Economics*, S.10, No:2, 1987, s.271.

¹⁶⁵ Clark, a.g.m., s.273.

AİO, Neoklasik genel denge analizine karşı çıkmaktadır. Çünkü okula mensup iktisatçılar, özellikle Hayek, genel denge analizinin varsayımlarını gerçek dünyayı açıklamaktan uzak olması nedeniyle eleştirmektedir. Hayek, Neoklasik iktisat yaklaşımının böyle varsayımlarda bulunmasının nedenini ise onların rekabet kavramını tam olarak anlayamamaları olarak göstermektedir.¹⁶⁶ Hayek'e göre rekabet bir keşif sürecidir. Bu keşif yöntemi bireylerin bir şeyi daha iyi yapma yolunda bilgi edindiği ve bilgi iletişimi yaptığı bir süreçtir.¹⁶⁷ Hayek Pür Sermaye Teorisi adlı eserinin on birinci bölümünde rekabet kavramı ile piyasa sürecini, rekabetin doğası gereği statik bir analiz ile anlatılamayacağını tam tersi dinamik bir analiz ile açıklanabileceğini belirtmiştir.

Mises'de, Neoklasik iktisadın denge analizini hayali bir durumu olarak görmektedir. Ayrıca Mises Neoklasik iktisat taraftarları tarafından ileri sürülen denge fiyatlarının piyasalar olmadan da hesaplanabileceği görüşünü eleştirmektedir. O Menger'in marjinal analizini para teorisine uyarlayarak sosyalist sistemin imkansızlığını vurgularken, değerın sadece piyasalarda belirlenebileceğini belirtmektedir. Bu noktada Mises için asıl sorun piyasalarda işlem yapılmaksızın denge fiyatının belirlenemeyeceğidir.¹⁶⁸ Kısacası hem Mises hem de Hayek, denge kavramının varsayımlarında bir eksiklik ya da değişme olduğunda mekanizmanın farklı çalışacağını altını çizmişlerdir.¹⁶⁹

Lachmann'a göre ise Walras'tan Samuelson'a kadar Neoklasik iktisatçılar hep keyfi varsayımlarda ve hep aynı gereksiz çıkarımlarda bulunmuşlardır.¹⁷⁰ Dengenin çözümü ise aslında varsayılmış olan şeylerin ispatından başka bir şey değildir.¹⁷¹ Diğer bir AİO mensubu olan Kirzner, Neoklasik iktisatçıların belirli modeller kullanarak gerçek piyasaları aydınlatmaya çalışmasını eleştirmektedir. Onun eleştirdiği nokta zaman, zevkler gibi piyasa değişikliklerinin niteliklerinin kalıp haline getirilmesidir.¹⁷² Kirzner'in

¹⁶⁶ Alp, Karakaş, a.g.m., s.13.

¹⁶⁷ Atilla Yayla, *Özgürlük Yolu Hayek'in Sosyal Teorisi*, 2. B, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s.142.

¹⁶⁸ Oğuz, "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim", a.g.m., s.76.

¹⁶⁹ Ludwig M. Lachmann, *Capital, Expectations and the Market Process on the Theory of the Market Economy*, California, The Institute for Human Studies Inc., 1977, s.150.

¹⁷⁰ Lachmann, *Capital, Expectations and the Market Process on the Theory of the Market Economy, a.g.e.*, s.188.

¹⁷¹ Friedrich A. Von Hayek, "İktisat ve Bilgi", *Piyasa Dergisi*, S.11, 2004, s.153.

¹⁷² Israel M. Kirzner, "Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach", *Journal of Economic Literature*, Vol.35, 1997, s.66.

1973 yılında yayınladığı Rekabet ve Girişim adlı eserinde Neoklasik iktisatta var olan dengeye nasıl ulaşılacağı sorusu cevaplamaya çabalamış ve Neoklasik denge açıklamasındaki bu eksikliği Mises'in girişimci kavramı ile açıklamıştır.¹⁷³

AİO, dengenin olduğu durumlardaki varsayımların ekonomiden çıkarıldığında hiçbir şey bulanamayacağını savunmaktadır. Onlara göre denge teorik olarak var olabilir ancak gerçek dünyada gerçek bir denge eğilimi gerçekleşmez, bu modellemelerin ilginç spekülasyon olmasından öteye geçmemektedir.¹⁷⁴ Sonuç olarak AİO tarafından tam rekabet modeline karşı bir memnuniyetsizlik duyulmaktadır, ki bu duyulan memnuniyetsizlik onları aktif piyasaların dinamik karakterlerini incelemeye yöneltmiştir.¹⁷⁵

3.1.2. Tam Bilgi ve Hayek'te Bilgi Problemi

Genel denge teorisi denge fiyat ve miktarlar hakkında bilgilerin piyasadaki gelişmelerden kolayca çıkabileceğini ve tüm katılımcıların bu bilgiye sahip olduğunu varsaymaktadır. Gerçekte ise bilgi yavaş yavaş dağılmaktadır. Ayrıca tüm katılımcılar aynı olayları aynı şekilde yorumlayıp, aynı bilgiye ulaşabilecek derecede aynı kabiliyete sahip değildirler. Ayrıca hiç kimse gözlemediği bir olayın kalıcı ya da geçici bir değişim olduğu konusunda emin olamamaktadır. Bunun için onay beklemeli yani emin olmak için zaman geçmesini beklemek zorundadır. Diğer yandan değişen bir dünyada piyasadan edinilen bir bilginin ne kadar uzun süre kullanılabileceği bilinmemektedir. Yani edindiğimiz bilgiler günümüze gelene kadar geçersiz hale gelebilmektedir.¹⁷⁶ Ayrıca genel denge teorisinde bu varsayım ile tam bilgiye nasıl ya da ne zaman ulaşılacağı şeklindeki sorulara yanıt verilmemektedir. İnsanlar hangi süreç sonunda bilgiye ulaşırlar sorusunun yanıtı yoktur.¹⁷⁷

Neoklasik iktisatçıların genel denge analizindeki tam bilgi varsayımının eksikliklerini gören Hayek, tüm bireylerin her türlü bilgiye sahip olduğu varsayımını

¹⁷³ Lachmann, *Capital, Expectations and the Market Process on the Theory of the Market Economy, a.g.e.*, s.182.

¹⁷⁴ Clark, a.g.m., s.272.

¹⁷⁵ Kirzner, "Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach" a.g.m., ss.63-64.

¹⁷⁶ Lachmann, *Capital, Expectations and the Market Process on the Theory of the Market Economy, a.g.e.*, s.192.

¹⁷⁷ Hayek, "İktisat ve Bilgi", a.g.m., s.153.

yanlış bulmaktadır.¹⁷⁸ O Neoklasik iktisadın asıl probleminin bu olduğunu düşünmekte ve bu duruma bilgi problemi adını vermektedir.¹⁷⁹ Hayek bu kapsamda 1948 yılında yayınladığı “*Ekonomi ve Bilgi*” makalesinde ekonomik süreçlerde bilginin nasıl elde edileceğini açıklamaya çalışmış ve objektif, bilimsel bilgi ve sübjektif, pratik bilgi ayrımını ilk bu çalışmasında yapmıştır. Denge durumunu ise ekonomide işlem yapan bireylerin gelecek ile ilgili planlarındaki ve dolayısıyla bekleyişlerindeki uyumu olarak tanımlamıştır.¹⁸⁰ Bunu gerçekleştirmenin zorluğu denge analizinin ele alınışındaki verilerin tüm bireylere aynı miktarda verildiği ve bu bilgilerin bireyleri planlarının birbiri ile uyumlu olmaya yönelteceği varsayılmakta ve bu güçlüklerden biraz olsun uzaklaşmaya çalışılmaktadır.¹⁸¹ Ancak bu varsayım ile gerçek yaşantıdan uzaklaşmakta, hayali bir denge üzerinden piyasa fiyatlarına ulaşmaya çalışılmaktadır.

Bir diğer makalesi olan “*Bilginin Toplumda Kullanımı*” adlı çalışmasında Hayek, asıl önemli olan bilgi türünün objektif bilgi değil, piyasa içerisinde bireyler tarafından bulunan, keşfedilen, pratik bilgi olduğunu vurgulamıştır.¹⁸² Hayek için bilgi problemi ile ilgili diğer bir sorun denge için farklı bireylerin ne kadar bilgiye ve ne tür bilgiye sahip olması gerektiği konusudur. Tüm bilgiyi elinde tutan merkez bunu bireylere neye göre dağıtacaktır? Nitekim bireylerin kararları sahip oldukları bilginin yanlışlığından farklılık doğurabileceği gibi farklı alanlardaki bilgiye sahip olması da kararlarını değiştirebilmektedir.¹⁸³ Ayrıca bilgilerin tamamen bir merkez tarafından toplandığı kabul edilse bile, Hayek’e göre zaman ve mekâna ilişkin özel şartların da bilgisi mevcuttur ve bu bilgiye sahip bireyler diğerlerine göre avantaja sahiptirler. Bu kişiler başkalarının bilmediği bilgilere sahip oldukları için anlık şartların özel bilgisinden yararlanarak daha avantajlı duruma gelebilmektedirler.¹⁸⁴ Bu durumda tam bilgi varsayımı ile oluşan genel dengenin bozulmasına neden olacaktır. O halde ekonomi her zaman dengede değildir.

Özetle Hayek Neoklasik İktisat Okulu’nun kabul ettiği piyasa katılımcılarının hepsinin piyasa ile ilgili tam bilgiye sahip olduğu varsayımını reddetmektedir. Çünkü bireylerin farklı zaman ve yerlerde deneyimleri sonucu elde ettikleri bilgiler mevcuttur.

¹⁷⁸ Yayla, *a.g.e.*, ss.141-142.

¹⁷⁹ Ikeda, *a.g.m.* s.79.

¹⁸⁰ Oğuz, “Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim“, *a.g.m.*, s.77.

¹⁸¹ Hayek, “İktisat ve Bilgi“, *a.g.m.*, s.146.

¹⁸² Oğuz, “Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim“, *a.g.m.*, s.77.

¹⁸³ Hayek, “İktisat ve Bilgi“, *a.g.m.*, s.157.

¹⁸⁴ Hayek, “Bilginin Toplumda Kullanımı“, *a.g.m.*, ss.5-6.

Onların sahip oldukları bu pratik bilgiler diğer bireylerden daha avantajlı konuma geçmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca bilgilerin bir merkezde toplanıp tüm bireyler arasında eşit dağıtıldığı kabul edilse dahi bilginin toplanıp dağıtılması ile geçen zamanda bilgi artık yanlış, kullanılabilir bir bilgi olmaktan çıkabilir. Ayrıca Neoklasik iktisat bu bilginin nasıl toplandığı ve neye göre dağıtıldığı gibi sorulara yanıt verememektedir. Tam bilgi varsayımını reddeden AİO bilgiyi bireyler arasında dağınık ve sübjektif, pratik bilgi olarak kabul etmektedir.

3.1.3. İktisadi İnsana Karşı Girişimci

Neoklasik iktisat iktisadi analizinin temelini faydasını maksimize etmeye çalışan, yani kendi çıkarları peşinde koşan, aynı zamanda rasyonel bir birey olan hayali bir iktisadi insan kavramını koymaktadır. Bu bireylerin davranışları tahmin edilebilir ve öngörülebilirdir. Ayrıca bu bireyler piyasa ile ilgili tam bilgiye sahip ve piyasa da tam rekabet koşulları geçerlidir. Bu nedenle piyasa devamlı kendiliğinden dengeye gelmektedir.

Neoklasik iktisadın bu görüşüne karşı AİO'na mensup Kirzner “*Rekabet ve Girişim*” adlı eserinde dengeyi açıklarken, piyasada yaşanan dengesizlik durumlarını Mises'in girişimci kavramını kullanarak piyasanın nasıl tekrar dengeye geldiğini anlatmaktadır. Girişimciyi gözü açık bireyler olarak tanımlayan Kirzner piyasanın denge durumunda olmadığı zamanda koordinasyon eksikliği olduğunu belirtmekte ve bu koordinasyon eksikliğini gözü açık olan girişimci tarafından fark edildiği ve girişimcilerin koordinasyonu tekrar sağlayacak eylemlerde bulunacağını ileri sürmektedir. O halde girişimci ekonomideki değişimin kaynağı olma rolünü üstlenmektedir.¹⁸⁵ Yani girişimci ekonomiyi dengeye yaklaştıran bir güç konumundadır.

Bunlara ek olarak Kirzner dengesizlik durumunda oluşan kar fırsatlarının görülmesi ekonomide daha önce bilinmeyen bilgilerin ortaya çıkmasına neden olur. O halde girişimci dengesizliğe neden olan bilgi eksikliklerini ortadan kaldırarak dengeye yaklaşımı sağlamaktadırlar.¹⁸⁶ Bilgiyi sübjektif bilgi olarak kabul eden AİO dengesizlik durumunda kar fırsatlarını fark eden girişimcinin kendisinin sahip olduğu pratik bilgiyi kullanarak diğer bireylerin görmediği fırsatlarını görme şanslarının olduğunu kabul

¹⁸⁵ Oğuz, “Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim”, a.g.m., ss. 80-82.

¹⁸⁶ Oğuz, “Bilgi, Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı”, a.g.m., ss. 257-259 .

etmektedir. Bu şekilde girişimcilerin kar fırsatlarını görerek hareket etmeleri uzun vadede kar fırsatlarının azalmasına zamanla dengeye doğru bir yönelim göstermesine neden olacaktır.¹⁸⁷

3.1.4. Matematiksel Anlatıma Karşı Sözel Anlatım

Neoklasik iktisatçıların iktisadi incelemelerde matematiği kullanmaları onların Newtoncu kökenlerine ve iktisadi fizik gibi doğa bilimlerine yaklaştırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Neoklasik iktisatçıların bu yaklaşımı aynı marjinalist çatı altında oldukları AİO mensuplarınca reddedilmektedir. Her ne kadar her iki okul birçok konuda birbirlerinin fikirlerini içselleştirmiş olsalar da matematiğin iktisadi incelemelerde metot olarak kullanımı konusunda karşı karşıya gelmektedirler. AİO matematiğe karşı subjektif zamanı analize katan sözel formalizmi kullanmaktadır.

John Neville Keynes ve Alfred Marshall'ın Neoklasik iktisadın belirsiz bir şekilde bırakılmış felsefi içerikli değer kavramını çalışmaları, piyasa fiyatının belirlenmesini teknik bir içeriğe büründürmüştür. Bu şekilde piyasa fiyatını, kullanım ve değişim değerinin bütünleşmiş olduğu bir teori içerisinde matematiksel olarak belirleyebilmişlerdir. Tüm bu gelişmeler Neoklasik iktisadi politik ve sosyal konuları incelemekten ziyade soyut ve teorik konular üzerinde odaklanmasına neden olmaktadır. Onların bu çalışmaları Neoklasik iktisadın, iktisadi incelemelerini zaman ve mekândan ayrı, homoeconomicus, iktisadi insan, adı verilen insan tipolojisinde, soyut, matematiksel denklemlerden oluşan bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur.¹⁸⁸

AİO göre ise ekonomi başlangıç noktası olarak amaçlı eylemleri konu alan Praxeology aprioristik bir bilimdir. Ancak matematik ve mantığın nokta bir zamanı anlatırken, iktisadi eylemin akıp giden bir süreçte ortaya çıkmasından dolayı Praxeology matematik ve mantığa indirgenemez.¹⁸⁹

Her iki okul arasındaki farkları özetleyecek olursak AİO subjektivizm temelli bir yöntem izlerken, Neoklasik iktisat metodolojik bireycilik vurgusu yapmaktadır. Bunun yanında iki okulun sosyal süreçlerde belirledikleri asli unsurlar farklıdır. Bu unsur AİO'da girişimci iken, Neoklasik iktisatta homoeconomicus olarak adlandırılmış kişilerdir.

¹⁸⁷ Oğuz, "Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim", a.g.m., ss. 80-82.

¹⁸⁸ Kaymakçı, *a.g.e.*, ss.146-152.

¹⁸⁹ Kaymakçı, *a.g.e.*, s.154.

Neoklasik iktisatçılar analizlerini tam rekabet koşulları altında yaparken, AİO mensupları girişimcilerin rekabet ettikleri bir piyasayı analiz etmektedirler. Neoklasik iktisat genel ve kısmi denge analizinden yola çıkarak makro ve mikro iktisat ayrımı yaparken, bu ayrım AİO'da yoktur. Neoklasik iktisatçılar analizlerinde tam ve objektif bilginin varlığını varsayarken, AİO bilginin bireyler arasında dağınık bulunduğunu, sürekli değiştiğini ve sübjektif olduğunu savunmaktadır. Ve son olarak AİO iktisadı eylem teorisini geliştirerek kavramaya çalışırken, Neoklasik iktisat tercih teorisi ile öne çıkmaktadır.¹⁹⁰

BÖLÜM II

AVUSTURYACI VE ANA AKIM KONJONKTÜR TEORİLERİ

Ekonomide yaşanan konjonktürel dalgalanmaların nedenlerini açıklamaya çalışan konjonktür teorileri, farklı iktisat okullarınca anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. Her okul ekonomideki gerçekleşen üretim, istihdam, yatırım, tüketim oranları ve fiyatlar genel seviyesi gibi değişkenler üzerindeki hareketliliği anlatmaya çalışırken, bu hareketliliğin nedenlerini farklı etkilere bağlamaktadır. Bu bölümde öncelikle konjonktür ve konjonktürel dalgalanma kavramları açıklandıktan sonra başta AİO'nun olmak üzere ana akım iktisadın konjonktür dalgalanmalarına bakış açıları incelenecektir.

¹⁹⁰ Kaymakçı, a.g.e., ss. 146-152.

1. KONJONKTÜR VE KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Farklı iktisadi düşünce okullarının konjonktürel dalgalanmaların nedenlerini açıkladığı konjonktür teorilerini açıklamaya başlamadan önce konjonktür kavramı, konjonktürel dalgalanmaların ne olduğu ve hangi aşamalardan oluştuğu konusuna değinmek gerekmektedir. Konjonktür kavramı ile ilgili iktisatçılar tarafından tam bir görüş birliği olmasa da bu başlık altında genel kabul edilen tanımlara yer verilmiştir.

1.1. KONJONKTÜR KAVRAMI

İktisatçılar tarafından konjonktür kavramının açıklanışı ile ilgili tam bir görüş birliğine varılamamaktadır. Çünkü her iktisat okulu konjonktür kavramını ve konjonktürel dalgalanmalarının nedenini kendi görüşlerine göre açıklamaktadır. Klasik iktisatçıların denge kabulü onları kriz ve konjonktürel dalgalanmaları dışsal olarak almalarına neden olmakta, bu nedenle bu konu ile ilgili çalışmalar 18. yy sonları ile 19 yy'da başlamaktadır .

Konjonktür kavramının bugüne kadar birçok farklı tanımı yapılmış olsa da en çok kullanılan ve en kapsamlı olanı Wesley C. Mitchell ve Arthur Burns tarafından yapılmış olanıdır. Onlara göre konjonktür “*Ekonomik faaliyetlerin devlet eliyle yürütülmediği liberal ekonomilerde ortaya çıkan, birçok sektörü aynı anda etkileyen, bir gelişme döneminin ardından gelen resesyon ve daralmayı takiben yeni bir genişleme dönemi ile birleşen süreçtir.*” Özçelik ve Sunay (2018) çalışmalarında Abel'in konjonktür kavramı tanımını kullanmışlardır. Abel'e ise konjonktürü “*Sanayi devriminden itibaren Amerika başta olmak üzere büyüyen birçok ekonomide süregelen refah seviyesinin belli aralıklarla bölünüp düşmesi ve ardından yeniden toparlanma sürecine girmesi şeklinde kendini tekrarlayan bir süreç*” olarak tanımlamıştır.¹⁹¹

Parasız ve Bildirici (2014) çalışmalarında konjonktür kavramının bugüne beş aşamadan geçerek geldiğini belirtmekte ve bu aşamaları açıklamaktadırlar. Buna göre ilk aşamada Sanayi Devrimi sonrasında krizlerin fark edilmesiyle konjonktür alanında çalışmalar başlamaktadır. O dönemlerde AİO'ya mensup iktisatçılar ile Amerikalı iktisatçılar arasında konjonktür kavramının tanımı ile ilgili görüş birliğine varılamamıştır.

¹⁹¹ Özer Özçelik, Ezgi Babayiğit Sunay, ”Konjonktürel Dalgalanmaların Tarihsel Gelişimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.23, 2018, s.846.

E. Wageman'ın o dönem ile ilgili çalışmasında, AİÖ tarafından konjonktür kavramının geliştirildiği belirtilmiştir. O dönemde Klasik iktisatçılar ise konjonktür dalgalarının piyasanın serbest hareketlerinin sınırlanması nedeniyle ortaya çıktığını ileri sürmektedirler.

İkinci aşamada 19. yüzyıl sonlarında Junglar, Jevons ve Tugan Baranowski ile başlayan modern konjonktür teorileridir. Bu isimler yaptıkları çalışmalar ile konjonktür kavramını buhran kavramından ayırmakta ve diğer aşamaları da incelemeye başlamaktadırlar. Modern konjonktür kavramı ise Mitchell ile başlamaktadır. Mitchell konjonktürü ülke ekonomilerinde yaşanan hareketlerin bir türü olarak tanımlamaktadır. Mitchell ayrıca konjonktür dönemlerinin periyodik olmadığını da altını çizmektedir.

Üçüncü aşama olarak açıklanan dönemde Hawtrey, Mitchell, Robertson çalışmalarıyla konjonktürü endojen faktörlerle açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu üçlü içsel dinamiklere yoğunlaşırken, dışsal güçlerin rolünü de fark etmişlerdir. Tüm bunların yanında fiyat seviyesinin genişleme döneminde arttığını, daralma dönemlerinde ise düşme eğiliminde olduğunu gözlemlemişlerdir.

Dördüncü aşama Keynesyen görüşün etkili olduğu 1930'lu yıllardır P. Samuelson, R. Harrard, J. Hicks, N. Kaldor ve Goodwin konjonktürü içsel faktörlerle açıklamış ve konjonktür teorisini parasal olmayan, çarpan ve hızlandıran mekanizmalarına bağlanmıştır.

Son aşamada ise 1970'li yıllara kadar süren Keynesyen görüş yerini 1977 R. Lucas'ın konjonktürü teorik ve ampirik bir model içinde açıkladığı yaklaşıma bırakmıştır.¹⁹²

1.2. KONJONKTÜREL DALGALANMALAR

Konjonktürel dalgalanmanın nedenleri sanayi devrimi öncesinde tarımsal üretim döngüleri, savaşlar gibi etkenler iken, sanayi devriminden sonra toplam üretimi etkileyen unsurlar olmuştur.¹⁹³ Konjonktürel dalgalanmalar genelde ekonominin bir sektöründe

¹⁹² İlker Parasız, Melike Bildirici, *Modern Konjonktür Teorileri, Konjonktürel Dalga Tahminleri, Konjonktürel Dalgalanmalar Tarihi*, İstanbul, 2014, www.researchgate.net/publication/265165228, s.13, (04.04.2018).

¹⁹³ Alexander D. Alexandrov, "The Business Cycle and Its Contemporary Characteristics", *Economic Archive*, 2018, s.40.

ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum daha sonra tüm ekonomiye yayılmaktadır. Sürekli dirler yani bir konjonktür devresinin bittiği yerden diğer bir konjonktür devresi başlamaktadır. Genel bir harekettir krize giren ülkenin büyüklüğüne göre diğer ülkelere dağılma süresi değişmektedir.

Konjonktürel dalgalanma türleri genellikle beş çeşit olarak sıralanmaktadır. İlk olarak mevsimsel dalgalanmalar olarak adlandırılan, mevsimler değiştikçe karşılaşılan ritmik dalgalanmalardır. Her sene mevsimler değiştikçe karşılaşılması, piyasa katılımcıları tarafından nedenlerinin bilinmesine ve önlem almalarına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle etkileri çok büyük olmamaktadır. Bu dalgalanmaların nedenlerinden biri kar, yağış, don gibi hava koşullarının oluşturduğu doğal olaylar olabileceği gibi bir diğer nedeni örf ve âdetin getirdiği tatiller, alışkanlıklar da olabilmektedir. Bayramlarda artan tüketim ya da kışın yaklaşması ile hazırlanan kışlıklar nedeniyle artan tüketim gibi olaylar bu neden içinde sayılabilmektedir. Yapısal dalgalanmalar tüm dünya ekonomisini etkileyen olayların ekonomi sistemi üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve Sovyet Birliğinin yıkılması bu olaylara örnek olarak verilebilmektedir. Bir diğer konjonktürel dalgalanma türü kısmi dalgalanmalardır. Bu dalgalanma türü tüm ekonomide oluşan bir dalgalanma değil sadece belirli sektörlerde oluşan dalgalanmalardan oluşmaktadır. İkinci dereceden önemli olan bu dalgalanmalar, ilk defa bu konu ile ilgili çalışan iktisatçı olan Kitchen'in adı ile de anılmaktadır. Uzun zaman diliminde oluşan dalgalanmalara trend adı verilmektedir. Trendler iki yükselme ve iki düşme evresi olmak üzere dört evreyi içinde barındırmaktadır. Konjonktürel dalgalanmalar bir süreçtir. Eğer bu dalgalanmalar tek yönlü ise monotonik, hem yükseliş hem de düşme evrelerini içinde barındırıyorsa çok yönlü dalgalanma olarak adlandırılır. Bu dalgalanma türünü açıklayan ilk isim ise C.Junglar olmuştur ki bu dalgalanma türü Junglar döngüsü olarak da adlandırılmaktadır.¹⁹⁴

Alexandrov (2018) ise çalışmasında konjonktürel dalgalanmaları üç başlık altında toplamaktadır. İlk olarak uzun dalgalanmalar (long waves) adını dalgaya benzeyen grafiksel şekli almaktadır. Uzun dalgalanmalar ile ilgili ilk çalışma Kondratiev tarafından yapılmıştır. Kondratiev 18. yy. sonundan 1920 yılına kadar gelişmiş ülkelerin

¹⁹⁴ Parasız, Bildirici, a.g.e., s.14.

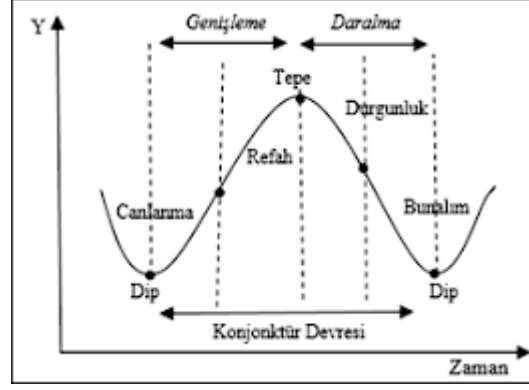
faiz, nominal ücret, dış ticaret cirosu hakkında istatistiki bilgileri ele alarak uzun süreli dalgalanmaların olduğu sonucuna varmıştır. Aynı zamanda teknolojik ilerlemeler, nüfus dinamikleri, kredi döngüleri, sermaye mallarındaki değişim gibi nedenlerin uzun süreli dalgalanmalara neden olabileceğini gözlemlemiştir. Kondratiev teknolojide yaşanan bir gelişme sonucu daha verimli bir üretim yapma olanağı olduğu bir durumda ekonominin yeni teknolojiye uyum sağlamanın bir süre alması nedeniyle krizin oluşacağını belirtmektedir. Ancak eski üretim metodu ve modern teknolojinin arasındaki uyumun sağlanmasıyla da bir canlanma döneminin yaşanacağını savunmaktadır. Böylece konjunktürel dalgalanma meydana gelmiş olacaktır. Joseph Schumpeter'de uzun süreli dalgalanmaların nedenini teknik ve teknolojik inovasyona bağlamaktadır. Diğer konjunktürel dalgalanma türleri ise ekonomik büyüme döngüleri ve kısa vadeli konjunktürel dalgalanmalardır. Ayrıca kısa vadeli konjunktürel dalgalanmaları Kitchen döngüsü ve Junglar döngüsü olarak ikiye ayırmıştır.¹⁹⁵

1.3. KONJONKTÜRÜN AŞAMALARI

Konjunktürel dalgalanmalar dört aşamadan oluşmakta ve bu dört aşama birleştiğinde konjunktürün devresini oluşturmaktadırlar. Koyuncu (2017) konjunktür devresini çalışmasında “*ekonomik faaliyet hacminin birbirini takip eden iki en düşük noktası arasındaki mesafedir*” şeklinde tanımlamıştır.¹⁹⁶ Devre refah, durgunluk, çöküş/bunalım ve canlanma evrelerinden oluşmaktadır.

¹⁹⁵ Alexandrov, a.g.m., ss. 43-44.

¹⁹⁶ Fatma Turan Koyuncu, “Konjunktür Teorileri Perspektifinden Arz ve Talep Şoklarının İktisadi Dalgalanmalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, S.7, 2017, s.70.

Şekil 1: Konjktürel Dalgalanma Aşamaları¹⁹⁷

Kriz evresi daralma başladığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu evrede yatırımlar yapılmamakta, üretim, istihdam ve gelir düşmektedir.¹⁹⁸ Şekilde dip nokta olarak gösterilen noktalar kriz durumunu ifade etmektedir. Canlanma evresi dip noktasından zirveye doğru olan evredir ve bu noktada ekonomi yeniden canlanmakta ve üretim, tüketim, yatırım ve istihdam da artış olmaktadır. Tepe noktası genişleme evresinin son noktasıdır. Bu noktada firmalar tam kapasite çalışmakta ve işsizlik azalmaktadır.¹⁹⁹

Bu noktada buhran, depresyon, bunalım, durgunluk gibi kavramları birbirinden ayırmak gerekmektedir. Durgunluk ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması iken durgunluğa uğrayan kesim toplum içinde büyük bir yer veya önem taşıması, bir düzelme olmadan uzun süre devam etmesi durumunda bunalım başlamaktadır. Bunalımı arz ve talep dengelerinin bozulması sonucu ekonominin tümünde yaşanan bir düşüş olarak tanımlamak mümkündür. Buhran ise piyasada genel bir durgunluğun olduğu durumdur. Bu durumda yükseliş aşamasındaki üretim seviyesinin korunması mümkün değildir. Eğer fiyatlar yükselir ve tüketici kesimini etkilerse darlık buhranı, fiyatlar aşırı düşerse ve üretici etkilenirse bolluk buhranı olarak adlandırılır.²⁰⁰ Harry S. Truman ise resesyon ve depresyon arasındaki farkı şu şekilde belirtmiştir: “*komşunuzun işini kaybetmesi resesyon sizin işinizi kaybetmeniz ise depresyondur.*”²⁰¹ Daralma ve depresyon arasında da süre ve

¹⁹⁷ Koyuncu, a.g.m., s.71.

¹⁹⁸ Parasız, Bildirici, a.g.e., s.16.

¹⁹⁹ Özçelik, Sunay, a.g.m., s.849.

²⁰⁰ Parasız, Bildirici, a.g.e., s.16.

²⁰¹ Özçelik, Sunay, a.g.m., s.849.

şiddet farkı mevcuttur. İşsizlik oranlarının artması, satın alma gücünün düşmesi uzun süre devam ederse depresyon söz konusu olacaktır.²⁰²

Konjonktürel dalgalanmalar kapitalist sistemin gelişimi ve devamlılığı için olması gereken olaylar olarak değerlendirilmektedir. 1970'li yıllarda kadar konjonktürel dalgalanmalarının nedeni talep şokları olarak görülmekte iken 70'lerde yaşanan petrol krizi arz kaynaklı dalgalanmaların da olabileceğini göstermiştir. Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, cari işlemler dengesizliği, kamu açıkları, reel faizlerin yüksek seyri gibi unsurlar konjonktürel dalgalanmalar nedenleri arasında sıralanabilmektedir. Tüm bunların yanında politik sebeplere bağlı konjonktürel dalgalanmalar da mevcuttur.²⁰³

2. AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ

AİO'nun kurucu kuşağı konjonktür teorileri ile ilgilenmemiş, bu görev ikinci kuşak AİO temsilcilerine bırakmışlardır. Avusturya Konjonktür Teorisi (AKT) üzerine ilk çalışmalar Mises tarafından yapılmış, ardından takipçisi Hayek tarafından geliştirilerek, İngilizce konuşulan dünyaya tanıtılmış ve son olarak Roger Garrison tarafından ikilinin görüşleri birleştirilerek, grafiksel bir anlatım yapılmıştır. AKT anlatılmadan önce okulun konjonktür dalgalanmalarının nedenleri olarak hangi etkenleri gördükleri konusu üzerinde durulmalıdır.

2.1. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NA GÖRE KONJONKTÜREL DALGALANMALARININ NEDENLERİ

AİO piyasa ekonomisini savunur ve piyasa ekonomisi, üretim faktörleri kişilerin özel mülkiyeti altında olmasına izin verildiğinde anlamlıdır. Piyasa da belirlenen fiyatlar sürekli değişmektedir. Eğer bir malın talebi artarsa, talep kanunu gereği, o malın fiyatı yükselmekte ve bu yüksek fiyattan daha fazla kar sağlamak amacıyla daha çok üretmek isteyen girişimciler, o malın arzını arttırmaktadırlar. Girişimciler piyasada mümkün olan en yüksek kazancı sağlamak için karlı olarak gördükleri ürünleri üretmeye çalışmakta, ancak ürünlerin karlılığı son bulduğu anda üretimini sonlandırmaktadırlar. Ayrıca girişimciler piyasadaki rekabet koşullarında, tüketicilerin talepleri doğrultusunda en az

²⁰² Parasız, Bildirici, a.g.e., s.17.

²⁰³ Özçelik, Sunay, a.g.m., ss.851-861.

zaman, emek ve sermaye malı kullanarak üretimlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Aksi halde girişimciler üretim süreci üzerindeki konumlarını kaybedebilmekte ve hatta üretimdeki aksaklıkları düzeltemezler ise tamamen ortadan kaybolma riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler.²⁰⁴ AİO'nun bu kabulü AKT'nin temelini oluşturmaktadır. Çünkü piyasa ekonomisinin işleyişine yapılan herhangi bir müdahale, ekonomik genişlemeyi kesintiye uğratabilmekte ve hatta ekonomide daralma, kriz ve depresyon dönemlerine sebep olabilmektedir.

AKT'yi geliştiren ilk isim olan Mises, Knut Wicksell ve Böhm-Bawerk'in çalışmalarını genişleterek AKT hakkındaki görüşlerini sunmaktadır.²⁰⁵ Viyana Üniversitesi'nde profesörken, 1912 yılında, "Para ve Kredi" adlı eserinde konjonktürel dalgalanmaların çözümüne değinen Mises 1920'li yıllarda bu teorisini geliştirmiştir. Teori daha sonra 1930'lu yıllarda Mises'in takipçisi olan Hayek tarafından geliştirilmiştir.²⁰⁶ Mises'e göre eğer piyasa faiz oranı, doğal faiz oranının altında bir noktaya düşerse konjonktürel dalgalanmalar ortaya çıkacaktır. O bu görüşünü Wicksell'in faiz oranları hakkındaki çalışmalarına dayandırmaktadır. Wicksell çalışmasında, para kullanılmayan bir ekonomi varsayımı altında, tüm borçların gerçek sermaye malları ile oluşturulduğunda, sermaye için belirlenen arz ve talebin belirlediği faiz oranını doğal faiz oranı olarak nitelendirmektedir. Diğer bir anlatımla toplam üretim sonucu elde edilmiş olan ürünün, ödemesi gereken kira, ücret gibi miktarlar çıkarıldığında, kalan ürün miktarı doğal faiz oranını vermektedir.²⁰⁷ Bu oran üretimin verimlilik oranına ve ücret kira gibi girişimcilerin giderleri olan kalemlerin miktarına bağlıdır. Wicksell piyasa faiz oranını ise şöyle açıklamakta; Bireyler tüketim için kullanmadıkları gelirlerini para olarak ellerinde tutmakta ve bankaya yatırmaktadırlar.²⁰⁸ Yani bankaların kredi varlıkları müşterilerin fonları tarafından belirlenmektedir.²⁰⁹ Bankalar birçok tasarruf sahibinin oluşturduğu bu paraları bir havuzda toplamaktadır. Daha sonra biriken havuzdaki

²⁰⁴ Ludwig von Mises, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 2006, s.157.

²⁰⁵ Richard M. Ebellig, "Avusturya Okulu'nu Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", (çev. Bahadır Akın), *Piyasa Dergisi*, S.11, 2004, s.122.

²⁰⁶ Murray N. Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure", *The Austrian Theory of Trade Cycle and Other Essays*, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1996, s.81.

²⁰⁷ Knut Wicksell, *Interest and Price*, (çev. R.F. Kahn), New York, Sentry Press, 1936, ss. 102-103.

²⁰⁸ Ebellig, "Avusturya Okulu'nu Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", a.g.m., s.122.

²⁰⁹ Ludwig von Mises, "The Austrian Theory of the Trade Cycle", *The Austrian Theory of Trade Cycle and Other Essays*, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1996, s.27.

paraları, yatırım yapmak amacıyla kredi talebinde bulunan bireylere vermek için aracı olmakta ve dengeyi sağlamaktadırlar. İşte bankaların bu noktada kredi talep edenler ile tasarruf sahipleri arasında oluşturdukları faiz oranına piyasa faiz oranını oluşturmaktadır.

Piyasada ortaya çıkan bir faiz oranından kredi talep edenler, bu parayı sermaye ve emek gibi üretim faktörlerinin karşılamak için kullanmaktadır. Ancak devletin tasarrufların yanında, bankaların kredi verdikleri fonları arttıracak şekilde, yani kredi genişlemesi olacak şekilde, bankaları desteklemesi durumunda bankalar daha fazla kredi verebileceklerdir.²¹⁰ Kısaca para arzındaki bir artış kredileri arttıracak ve bu durum bankaların kredi limitlerinin üzerinde kredi vermelerine olanak sağlayacaktır.²¹¹ Bu durumda artan kredi miktarlarında, kredi talebi çekmek isteyen bankalar, faiz oranlarını düşüreceklerdir.²¹² Sonuç olarak para arzı ile yaratılan para, kredi piyasaları ile piyasa dolaşımına sokulmuş olmaktadır.²¹³ Faiz oranları normalde olacağından daha düşük seviyede olduğu için müdahale olmadan önce üstlenilmeyecek, karlı olduğu düşünülmeyen projeler hayata geçecektir. Artan yatırımlar üretim malzemelerinin ve emeğin talebini arttıracak ve artan talep karşısında ise üretim faktörlerinin fiyatları artacaktır. Emekteki talep artışı ücretlerin yükselmesine neden olacaktır. Tüm bunlar olurken düşen faiz oranlarından tasarruf etmek cazip olmadığı için tüketim artacak ve tüketim mallarındaki talep artışı ise tüketim mallarının fiyatlarının artmasına neden olacaktır.²¹⁴

Ebelling, Wicksell'in bu analizini üretim süreci iki yıl süren bir yatırımı varsayarak anlatmaktadır Üretim süreci iki yıl süren yatırımların artması bu alana üretim faktörlerinin kaydırılmasını gerektirecektir. Çünkü ekonomide mevcut kaynaklar değişmemiştir. O halde mevcut ekonomik durum da bir yıl süren bir yatırım projesinden bu projeye kaynak aktarımı yapılmak istenecektir. Sonuç olarak ilk yılın sonunda tüketiciler için daha az tüketim malı piyasaya sürülecektir. Bir yılın sonunda daha az tüketim malı olması, bu malların fiyatlarının artacağı anlamına gelecek ve tüketiciler daha az tüketim malı alabilecektir. Wicksell bu noktada tüketicilerin tasarrufa zorlandığını ve

²¹⁰ Ebelling, "Avusturya Okulu'nu Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", a.g.m., s.122.

²¹¹ Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, a.g.e., s.28.

²¹² Ebelling, "Avusturya Okulu'nu Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi", a.g.m., s.122.

²¹³ Roger W. Garrison, "The Austrian Theory of the Business Cycle in the Light of Modern Macroeconomics", *The Review of Austrian Economics*, Vol.3, 1989, s.11.

²¹⁴ Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, a.g.e., ss.27-28.

iki yılın sonunda üretilecek olan malları almaya yönlendirileceklerini belirtmektedir.²¹⁵ Wicksell para arzındaki artışın kredi piyasası yoluyla piyasaya sokulması nedeniyle piyasa faiz oranının doğal faiz oranından daha düşük olması sonucu, fiyatlar genel seviyesinin artacağıın üzerinde durmuş, bu analizini bir konjunktür teorisi olarak geliştirmemiştir. Mises ise Wicksell'in bu çalışmasını geliştirerek AKT'nin temellerini oluşturmuştur.

Wicksell'in doğal faiz oranı üzerine yaptığı açıklamalara ek olarak Mises, faizi sadece sermaye ile ilişkilendirmemiş ve doğal faizi, şu anki tatmini sağlamak için arz edilen mallardan elde edilen değer ile gelecekteki bir dönemde arzulanacak olan tatmin düzeyine verilen değer arasındaki fark olarak görmüştür. Doğal faiz oranı kendi başına bir fiyatı temsil etmemektedir. Doğal faiz sermaye hizmetlerine ödenen bedel değil, emtia fiyatlarının oranı olarak kabul edilmektedir. Mises'in bu açıklaması daha fazla çıktı alınsa dahi uzun süren yöntemlerin yerine neden daha az zaman alan yöntemlere başvurulduğu sorusunu açıklamaktadır.²¹⁶

Wicksell'in faiz ile ilgili görüşlerinden yola çıkan Mises'e göre konjunktürel dalgalanmaların nedeni, Merkez Bankaları vasıtasıyla hükümetlerin nakit rezervlerin genişlemesini sağlayarak banka kredilerin genişlemesine neden oluşudur. Bu noktada para arzı artmaktadır. Artan para arzının piyasa faiz oranlarının düşürmesi ve fiyatlar genel seviyesini yükseltmenin yanında daha kötü sonuçlar doğuracağını savunan Mises, düşen faiz oranları nedeniyle girişimcilerin tepki göstererek, sermaye ile tüketim malı üretimi için daha fazla yatırım yapmalarına neden olduğunu belirtmektedir. İlk başta karsız olarak görünen uzun ve zaman alıcı projeler karlı olarak görülmeye başlanmaktadır. Yani faiz oranındaki bu suni düşüşe iş adamları tasarrufların gerçekten arttığı zaman olacağı tepkiyi vermektedirler. Ekonomideki mevcut kaynaklarda bir iyileşme olmaksızın artan yatırımlar üretim faktörlerine olan talebi arttıracaktır. Artan talep ise üretim faktörleri fiyatlarını arttıracaktır.²¹⁷ Yeni yapılan yatırımlar için gerekli olan üretim araçları ve iş gücü diğer işletmelerden alınarak sağlanmaktadır ancak toplum bu genişleme durumunu sürdürebilmek için, üretim süresi uzadığı için, diğer

²¹⁵ Ebellig, "Avusturya Okulu'nu Konjunktür Dalgaları Teorisi" a.g.m., s.123.

²¹⁶ Ludwig von Mises, "Human Action; The Rate of Interest", *The Pure TimePreference Theory of Interest*, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 2011, ss. 67-70.

²¹⁷ Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure", a.g.m., ss. 81-83.

girişimlerden kazanç sağlamadan, yeni girişimler kuracak kadar zengin değildir, çünkü tasarruflar azalmıştır ve bir kazanç sağlamadan yeni yatırımları karşılayacak yeterli tasarruf yoktur.²¹⁸

Diğer yandan girişimcilerin, üretim faktörleri için ödediği fiyatların artması maliyetlerini arttıracak ancak hükümet ve bankaların müdahalesi sonucu yanlış gönderilen sinyaller girişimcileri yanıltacak ve bu artan maliyetleri ödeyebileceklerini düşüneceklerdir. Artan yatırım bir üretim faktörü olan emek içinde talebin artması ve haliyle ücretlerin artmasına neden olacaktır. Artan ücretler ile geliri artan hane halklarının harcamaları artacaktır. Çünkü hane halkları düşük faiz oranından tasarruf etmek istemeyeceklerdir. Bu durumda bireylerin zaman tercihleri oranı yükselecek ve daha fazla tüketim ve daha az tasarruf yapılacaktır. Böylelikle yeni bir tasarruf tüketim dengesi kurulmuş olacaktır. Bunun anlamı ise sermaye malları ve hammadde gibi üretim faktörlerini alabilmek için yeterince tasarruf yapılmadığıdır. Yeniden kurulan tüketim yatırım oranında girişimciler sermaye mallarına çok, ancak tüketim mallarına daha az yatırım yaptıkları ortaya çıkmaktadır.²¹⁹ Rothbard çalışmasında, para ve banka kredisinde enflasyonist genişleme devam ettiği sürece artan yatırımlar ve genişleme döneminin devam edeceğini ileri sürmektedir. Ancak para arzındaki artışların enflasyonist etkisi ile oluşmuş hiperenflasyonu durdurmak için bankalar, kredi genişlemesini durduracaklardır. İşte bu durumu Rothbard hesap günü olarak tasvir etmiştir. Para akışının durması ile yanlış yapılmış kaynak tahsisi, karlı olmayan alanlara ve sermaye mallarına yapılan yatırımlar ve artan ücretler göze çarpar hale gelecektir. Sonunda da kaçınılmaz durgunluk devreye girecektir. Durgunluk ne kadar kötü olsa da piyasanın kendini yeniden ayarlaması için gerekli bir süreçtir. Bu şekilde hatalı yatırımlar tasfiye edilir, fiyatlar ve çıktılar yeniden düzenlenir. Bu piyasanın uyumu için gerekli bir tepkidir. Uyum süreci sona erdiğinde ise toparlanma dönemi başlayacaktır.²²⁰ Rothbard, "*depresyon, serbest piyasanın patlamasının aşırılıklarını ve hatalarını sekteye uğrattığı ve tüketici kitlesine etkin hizmet işleviyle piyasa ekonomisini yeniden kurduğu acılı ama gerekli bir süreçtir.*" diyerek bu sürecin önemine vurgu yapmaktadır.²²¹

²¹⁸ Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, a.g.e., s.29.

²¹⁹ Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure" a.g.m., ss.83-84.

²²⁰ Murray N. Rothbard, "Ekonomik Krizler, İş Çevrimleri, Mises ve Çağımızın Paradigması", (çev. Mustafa Acar) *Liberal Düşünceler Dergisi*, S.51-52, 2008, s.42.

²²¹ Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure", a.g.m., s.85.

Mises, Monetaristlerin durgunluğu önlemek için para arzını arttırması ya da Keynesyenlerin önerdiği gibi bütçe açığı vererek devlet harcamalarını arttırması gerektiği gibi bir reçete vermemektedir. Nitekim kriz dönemlerinde sıklıkla ekonomik aktiviteyi arttırmak amacıyla ve depresyonu sonlandırmak isteği ile yeni kredi genişlemeleri yapılması tavsiye edilmektedir. Ancak bu durumda anlık zorluklar yenilse de çok uzak olmayan bir gelecekte daha kötü sonuçlara neden olacaktır. Bu nedenle AİO hükümetin elini ekonomik sistemden çekmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü durgunluğu sona erdirmek için yapılan herhangi bir müdahale yeni bir enflasyon yaratacak, durgunluğu erteleyecek, hatta belki derinliğini arttıracak ve süresini uzatacaktır.²²²

Tüm bu açıklamalar ışığında kredi genişlemesi ile sağlanan genişleme dönemi sağlam bir temelden yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu tarz bir müdahale sermaye yatırımını piyasa koşullarının belirlediği yoldan farklı bir yola girmesine neden olmakta ve hayali bir refah dönemini oluşturmaktadır. Mises bu durumu kum üzerine kurulmuş bir ekonomi olarak nitelendirmiştir. Ayrıca kredi genişlemesinin neden olduğu enflasyonist baskı bir noktadan sonra bir panik havası yaratacak ve değer kaybeden yerli paradan yabancı paraya kaçış başlayacaktır. Bu ise yerli paranın bozulmasına neden olacaktır.²²³ Mises müdahaleciliği incelerken ekolojik bir analiz ortaya koymaktadır. Aynı zamanda müdahaleciliğin niyetlenilmemiş sonuçlar doğuracağını ileri sürmektedir. Oluşan sorunları çözmek için daha çok müdahale ya da müdahaleden tamamen vazgeçmek hükümetin iki seçeneğidir. Mises müdahale ile yapılan para arzındaki artışın sosyal ve ekonomik yararının olmadığını altını çizmekte, bu müdahalenin kaçınılmaz sonucunun enflasyon olacağını belirtmektedir. Bu nedenle devlet parasal sistemden soyutlanmalıdır.²²⁴ Devletin piyasa sürecine olan müdahalesi sadece kredi genişlemesi kanalı ile olmamaktadır. Mises çalışmasında piyasada belirlenen emek ücret oranları, faiz oranları ve emtia fiyatlarına yapılan her türlü müdahalenin konjonktürel dalgalanmalar neden olacağını ileri sürmektedir.

Piyasa ücret oranı emeğin üretkenliği ile belirlenmektedir. Piyasa ücret oranında her işçi iş bulabilmekte ve girişimciler aradıkları tüm işçileri bulabilmektedir. Eğer ücret

²²² Rothbard, "Ekonomik Krizler, İş Çevrimleri, Mises ve Çağımızın Paradigması", a.g.m., s.42.

²²³ Mises, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, a.g.e., ss.162-163.

²²⁴ Rothbard, "Ekonomik Krizler, İş Çevrimleri, Mises ve Çağımızın Paradigması", a.g.m., s.41.

oranlarında bir düşüş yaşanırsa işletme sahipleri azalan maliyetleri nedeniyle daha fazla işçi çalıştırarak kar elde etmek isteyecektir. Ancak diğer firmalarda karlarını artırmak isteği ile daha fazla işçi çalıştırmak isteyecektir. Bu durumda firmaların tek yapabileceği ücretleri artırarak daha çok işçi çekebilmeştir.²²⁵ Ancak piyasada kendiliğinden oluşan bu ücret oranlarının belirlenmesi süreci, hükümetlerin sendikaların kurulmasına destek vermesi ile bozulmaktadır. Ücretler genişleme döneminde artmakta ancak daralma döneminde düşmesi gerekirken sendikalar ücretlerin düşmesini önleyerek işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle depresyon döneminin uzamasında etkili bir diğer faktör, ücretlerin katılığıdır.²²⁶ Sendikalar ücret oranlarının aşağı doğru düşüşünü engellemektedirler. Piyasa ücret oranından herkes iş bulabilirken ücret oranlarının aşağı yönlü hareketine izin vermeyerek işletme sahipleri istihdam ettikleri işçi sayısını azaltmaktadır. İşsizlik daha sonra kalıcı bir hal almakta ve sendikalar tarafından belirlenen ücret oranından birçok işçi hiç iş bulamaz hale gelmektedir.²²⁷ Hükümet ücret oranlarını ve mal fiyatlarını belirlemeye çalışmamalıdır. Eğer hükümet düzenli olarak müdahaleye etmeye devam ederse uzun süreli depresyon ve kronik işsizlik ortaya çıkacaktır.²²⁸

Piyasa fiyatlarının oluşmasına yönelik engeller sadece ücret ve faiz oranları kanalıyla değil piyasa fiyatlarını üretim üzerindeki etkisinin çalışmasına engel olarak da yapılabilir. Malların fiyatının düşmesinin anlamı tüketicilerin diğer malları talep ettiğiidir. Bu durumda piyasa ekonomisinde fiyatlarda meydana gelen düşüş nedeniyle bu ürünlerin üretimindeki karın azalması sonucu üretimin azalması ya da bu ürünü üreten işletmelerin tamamen kapatılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle burada açığa çıkmış işçilerin ve sermayenin talebi yüksek malların üretimine kaydırılması gerekir. Ancak devlet tüketimi azalan malların üreticilerine yardım ederek tüketim şartlarına uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Rekabet gücü az olan üreticilerin doğrudan sübvansiyon gibi yollarla destek sağlayan devlet, kaynakların yeniden tahsis edilmesinde gecikmelere yol açmaktadır. Bu müdahale yaşam standartlarının iyileştirilmesi için bir nimetten çok daha

²²⁵ Mises, , *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, a.g.e., ss. 164-165.

²²⁶ Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, a.g.e., s.33.

²²⁷ Mises, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, a.g.e., s.167.

²²⁸ Rothbard, " Economic Depressions: Their Cause and Cure", a.g.m., s.87.

yüksek vergi olarak geri dönmekte ve bir yük olarak hane halklarının sırtına binmektedir.²²⁹

Hayek ise Mises'in fiyatlandırma sistemini bozarak üretimin yanlış yönlendirilmesine neden olacak para hacminde değişmeler yapılmasının konjonktürel dalgalanmalara neden olacağı görüşüne katılmakta ve konjonktürel dalgalanmaların ana unsurunu ekonomik sistemdeki para hacminin esnekliğine bağlamaktadır.²³⁰ Sonuç olarak Mises, hükümetin mal fiyatlarını, piyasa seviyesinin altında ya da üstünde uygulamasına neden olacak bir politika uygulamalarını (vergiyi, sübvansiyonlar, tavan-taban fiyatları, tarifeler ve kota gibi) kaynak tahsisinde kalıcı etkiler bırakabileceğinden dolayı reddeder. O halde AİÖ'na göre parasal çarpıtmalar konjonktürel dalgalanmalarda doğrudan rol oynar denilebilir.²³¹

Mises göre krizden tek çıkış yolu piyasa fiyatlarının üretim üzerindeki etkisini önlemek adına yapılan tüm girişimlerin yasaklanmasıdır.²³² Ekonomik güçlerin serbest işleyişi sonucu oluşan fiyat, ücret ve faiz oranlarına yapılacak herhangi bir müdahale ve yapay önlemlerden feragat edilmedikçe ekonominin sorunsuz işlemesi sağlanamaz.²³³ Depresyondan kurtulmak için tekrar genişletici bir politika izlenmemelidir. Tüketimi arttıracak bir eylemde bulunmamalı ya da devlet kendi yatırım ve harcamalarını arttırmamalıdır. Bu durum sosyal tüketim/ yatırım oranını daha da artırır. Ekonominin asıl ihtiyacı daha fazla tasarruftur, tüketim yapmak değildir.²³⁴

2.2. SERMAYE TABANLI MAKROEKONOMİK ÇERÇEVE

Garrison çalışmasında AİÖ makro iktisat yaklaşımını “sermaye-tabanlı makro iktisat” olarak nitelendirmiş²³⁵ ve makroekonomi ile iktisadi büyüme arasındaki Keynesyen ayrımı reddetmiştir. Ona göre bu ayrım bir talihsizliktir ve nedeni ise

²²⁹ Mises, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, a.g.e., ss. 172-173.

²³⁰ Friedrich A. Hayek, *Monetary Theory and The Trade Cycle*, (Çev. N. Kaldor ve H. M. Croome), 1st Edition, New York, Sentry Press,1933, ss.140-141.

²³¹ Garrison, "The Austrian Theory of the Business Cycle in the Light of Modern Macroeconomics" a.g.m., s.8.

²³² Mises, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, a.g.e., s.181.

²³³ Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, a.g.e., s.35.

²³⁴ Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure", a.g.m., s.87.

²³⁵ Ersan Bocutoğlu, Aykut Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 2009, C.20, S.71, s. 40.

zamanlararası sermaye yapısına yeterli dikkatin verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel makroekonomi, ekonomi çapında dengesizlikler ile uğraşmış ancak bunu yaparken değişen sermaye stoku ile ilgili konuları göz ardı etmiştir. Modern büyüme teorisi ise, ekonomi çapında dengesizliği içeren konuları göz ardı ederken, artan sermaye stoku üzerinde durmuştur. Sonuç olarak, zamanlararası gerçekleşen sermaye yapısındaki değişmelerin neden olduğu ekonomideki dengesizlikler hem makro ekonomistlerin hem de modern büyüme teorisyenlerin inceleme alanları dışında kalmıştır.

Garrison, Wicksell'in ödünç verilebilir fon piyasasını, tipik üretim olanakları eğrisini ve Hayekyen üçgeni sermaye tabanlı makro iktisadın yapı taşları olarak görmektedir. Bu üçlü çerçeve zaman içinde kaynak dağılımını sağlayan piyasa sürecinin anlaşılmasında uygun temeller sunmaktadır.²³⁶ Bu nedenle AKT'ye açıklanmadan önce bu üç bileşen incelenmelidir.

2.2.1. Ödünç Verilebilir Fon Piyasası

Wicksell faiz oranlarını doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı olarak ikiye ayırırken ödünç verilebilir fon piyasasından yararlanmıştı. Bu iki faiz oranı arasındaki farkların konjonktürel dalgalanmalara neden olduğu görüşü daha sonra Mises tarafından geliştirilmiştir. Bu nedenle Wicksell'in bu incelemesi AİO için oldukça önemlidir. Çünkü bu analiz, AİO'nun üretim yapısı, değer yükleme kanunu, zaman ve bilgi kavramları ile tanımladığı reel sektör ile parasal sektör arasında bir ilişki kurmasına yardımcı olarak, konuyu teorik temelde incelemelerine olanak sağlamıştır.²³⁷

Ödünç verilebilir fon piyasası, farklı faiz oranlarından borç verme istekliliği ya da borçlanmaya olan ilgiyi temsil etmektedir. Böhm-Bawerk bu piyasayı varlık piyasası olarak adlandırmıştır.²³⁸

Ödünç verilebilir fon arzı, cari üretimin tüketilmeyen kısmı yani cari gelirden yapılan tasarruflardır.²³⁹ Kısaca birikimlerini faize yatırmak isteyen tasarruf sahipleridir. Bireyler gelirlerinin tüketime harcamadıkları kısmını tasarruf etmektedir, ancak bu tasarrufların bir kısmını ödünç verilebilir fon olarak arz etmeyip likit olarak ellerinde

²³⁶ Roger W. Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, 1st Edition, London and New York, Routledge, 2001, ss.34-35.

²³⁷ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., ss.40-41.

²³⁸ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.35.

²³⁹ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.490.

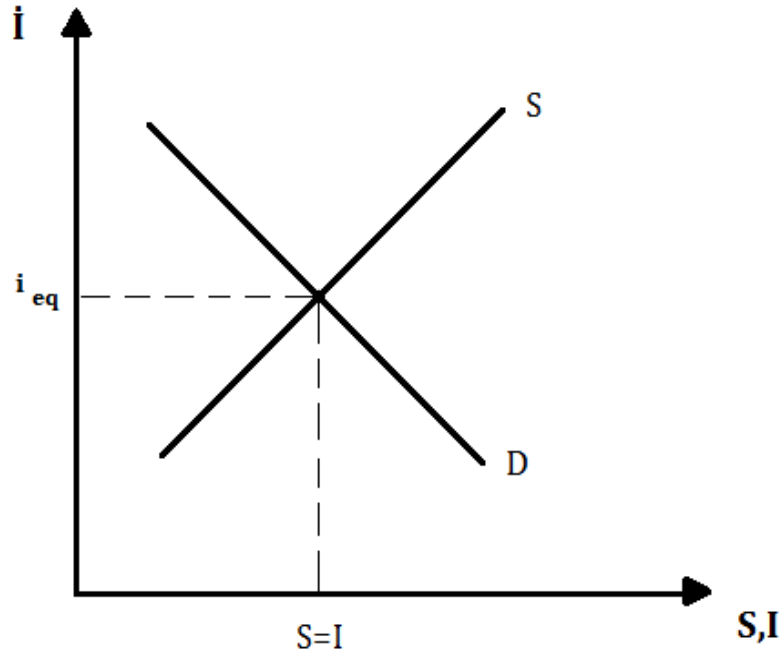
tutabilirler. Tasarruflardaki bir artış likitide tercihlerindeki bir artışla beraber hareket etmektedir. Ancak bu ödünç verilebilir fon arzını büyük oranda artırmaz ve bundan dolayı faiz oranı üzerinde az bir etkisi olmaktadır. Bu nedenle sermaye tabanlı makroekonomide tasarruf anlayışı Keynesyen görüş ile Neoklasik büyüme teorisi anlayışının arasında yer almaktadır. AİÖ göre insanlar, birikimlerini bir amaç için yapmaktadırlar. Tasarruf gelecek için satın alma gücünün biriktirilmesidir. Bu nedenle artan tasarruf gelecekte artan tüketim anlamına gelmekte ve bu da artan talebi karşılamak için artan yatırım anlamına gelmektedir.²⁴⁰

Ödünç verilebilir fon talebi tarafını ise girişimcilerin bu tasarrufları kullanarak tüketilmeyen kaynakları ellerinde bulundurmak suretiyle, üretime katılma niyetleri oluşturmaktadır.²⁴¹ Buradaki tüketilmeyen kaynaklar ile ifade edilen, borç alınan tasarrufların finansal araçlardan ziyade tesis, ekipman gibi üretimde kullanılan faktörler için kullanıldığını göstermektedir. Bu durum ödünç verilebilir fon talebinde bulunanların gelecekte üretimleri sonucu elde ettikleri çıktılarını bazı fiyatlardan satarak, kazanım elde etmek amacıyla şu an girdi faktörlerine ödeme yaparak, üretimde faaliyet gösterme isteklerini yansıttıkları şeklinde de izah edilebilir.²⁴²

²⁴⁰ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., ss. 38-40.

²⁴¹ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.490.

²⁴² Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., ss.37-38.

Şekil 2: Ödünç Verilebilir Fon Piyasası²⁴³

Farklı faiz oranlarında borç verme konusundaki istekliliğini temsil eden ödünç verilebilir fon arzı ve borçlanmaya olan istekliliği gösteren ödünç verilebilir fon talebi Şekil 1'de gösterilmiştir.²⁴⁴ Şekilde tasarruf (S) ve yatırımlar (I) ödünç verilebilir fon arzı ve talebinin kesiştiği noktada birbirine eşitlenmekte ve bu noktada piyasa faiz oranı olan i_{eq} oluşmaktadır. Garrison, ödünç verilebilir fon piyasası denge oranını; "*Hem kredi piyasasında hem de mevcut yatırım malları için piyasalarda, gelecekte tüketici malları ile algılanan ilişkilerin ışığında kendini gösteren zamanlararası değişim dönüşüm oranıdır.*" şeklinde tanımlamıştır.²⁴⁵ Denge durumunda oluşan faiz oranı yatırım kaynaklarının tasarruf davranışına uygun olarak dağıtılmasına olanak sağlamaktadır.

Ödünç verilebilir fon arzında yaşanan bir artış, S eğrisini sağa doğru kaydıracaktır ve oluşan yeni dengede faiz oranı i_{eq} denge faiz oranından daha düşük olacaktır. Bu düşük faiz oranında yatırım yapılabilir kaynak kullanılabilirliği artacaktır. Aksi bir durumda faiz oranları yükselecek ve yatırım yapılabilir kaynak kullanılabilirliği azalacaktır.²⁴⁶ Ödünç verilebilir fon piyasasında dengede birbirine eşit olan, doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranı

²⁴³ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.40.

²⁴⁴ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.36.

²⁴⁵ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.39

²⁴⁶ Garisson, "The Austrian School", a.g.m., s.491.

zamanla değişebilmektedir. Doğal oran sabit kalmamakta ve bankalar piyasa faiz oranını doğal faiz oranına eşitlemeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de dışsal faktörler, öngörü hataları ve parasal otoritelerin para arzını artırmaları neticesinde piyasa faiz oranı, doğal faiz oranının altına düşmesine neden olabilmektedir. Konjonktürel dalgalanmaların başlangıç noktası burasıdır. Mises ardından Hayek, parasal değişimlerin faiz oranlarındaki değişmeleri ve değişen faiz oranlarının üretim yapısı üzerindeki etkileri incelemiştirlerdir. Çalışmalarının sonucunda parasal bir müdahalenin reel sektör üzerinde değişmelere neden olacağını savunmuşlardır. O halde AİO'da para yansız değildir. Bu analiz AKT'nin özünü oluşturmaktadır.²⁴⁷

AİO görüşüne göre piyasa süreci ne büyüme teorisindeki gibi kendiliğinden işlemekte, ne de Keynesyen tasarruf paradoksunun ileri sürdüğü gibi kendiliğinden başarısız olmaktadır. Piyasa sürecinin işleyişini tam olarak anlayabilmek için sermaye tabanlı makroekonominin ikinci bileşeni olan üretim olanakları eğrisinin açıklanması gerekmektedir.

2.2.2. Üretim Olanakları Eğrisi

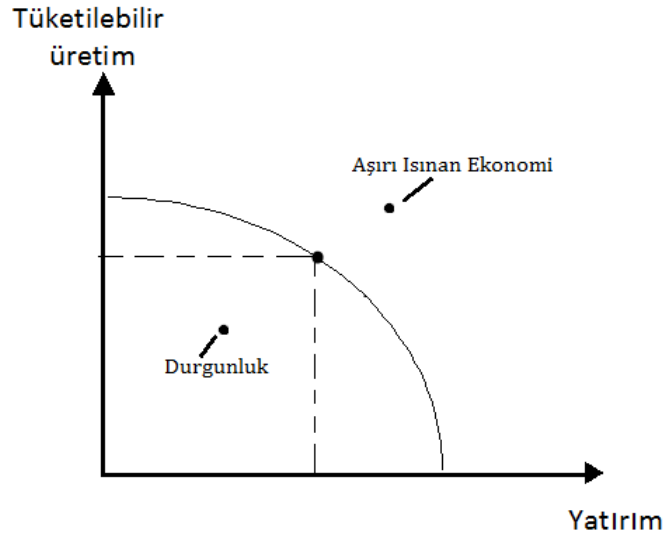
Üretim olanakları eğrisi, genellikle anlatımı kolaylaştırmak için iki mal arasındaki üretim ilişkisini göstermektedir. Bu mallar da savaş malı olan silah, tank, barış malı olarak ise yağ ya da buğdaydır. Ekonomideki mevcut kaynaklar ile bir çıktının üretimini arttırmak isteniyorsa, örneğin savaş malının miktarı, o zaman diğer malın üretiminde kullanılan faktörlerden, barış malında kullanılan faktörlerden, bu alana kaynak aktarımı yapılmalıdır.

Üretim olanakları eğrisi negatif eğime sahiptir. Sermaye tabanlı makroekonomide bir yıllık sermaye malı üretimi yatırım malına eşittir.²⁴⁸ Bu nedenle üretim olanakları eğrisinin, sermaye tabanlı makroekonomiye uyumu, dikey ekseninde tüketim ve yatay ekseninde yatırım arasındaki ilişkiyi göstermesi ile yapılmıştır.²⁴⁹ O halde üretim olanakları eğrisi tüketim ve yatırım arasındaki ilişkiyi vermektedir. Bu durum üretim olanakları eğrisi ile ödünç verilebilir fon piyasası arasında bağ kurulmasına izin vermekte ve tüketim, yatırım ve tasarruf arasında bağ kurulmasına olanak sağlamaktadır.

²⁴⁷ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., ss. 41-42.

²⁴⁸ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., ss. 40-41.

²⁴⁹ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s.43.

Şekil 3: Üretim Olanakları Eğrisi²⁵⁰

Şekil 3'de üretim olanakları eğrisinin grafiksel gösterimi bulunmaktadır. Üretim olanakları üzerindeki bir noktada tam istihdam söz konusudur.²⁵¹ Bu noktada brüt yatırımlar sermayenin aşınma payını karşılamaktadır ve ek bir yatırım yoktur.²⁵² Eğrinin güneydoğusunda yer alan noktalar büyümeyi, kuzeybatısında yer alan noktalar ise daralmaya gösterir. Eğer brüt yatırımlar sermayenin aşınma payını aşarsa, ekonomi pozitif bir kalkınma oranı sağlayacak ve eğri sağa doğru genişleyecektir. Aksi halde ekonomi bir gerileme yaşayacak ve eğri sola doğru gerileyecektir. Eğri üzerindeki hareketler ise zamanlar arası tercih değişikliğine bağlıdır. Eğri üzerinde saat yönündeki bir hareket, cari tüketimin, ilave yapılacak yatırım uğruna feda edilmesi anlamına gelmektedir. Saat yönünün aksi bir hareket, ters yönde bir fedakarlığı simgelemektedir.²⁵³

Bir yıl gibi bir sürede, üretim olanakları eğrisi üzerinde tüketim ve yatırım zıt yönde ilerlemektedir. Ancak tüketim ve yatırım aynı veya zıt yönde ilerleyerek eğrinin içinde ya da dışında bir noktaya geçebilmektedir. Ancak bu geçici bir durumdur. Nitekim eğer ekonomi eğrinin içerisinde bir noktada faaliyette bulunuyorsa âtil kaynaklar mevcut demektir. Ekonomi üretim olanakları eğrisinin dışında bir yerde işlem görüyorsa

²⁵⁰ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.44.

²⁵¹ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.41.

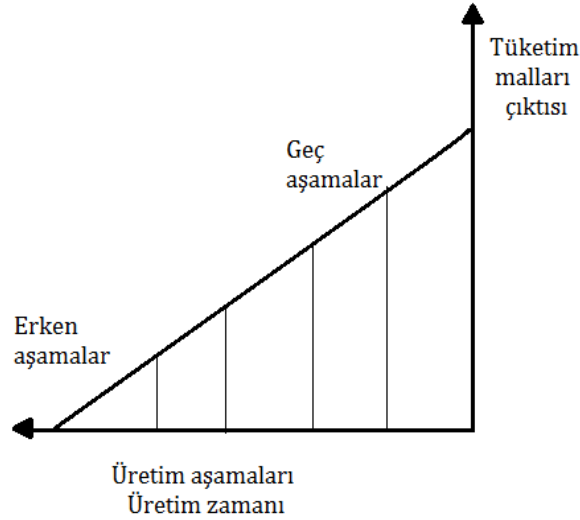
²⁵² Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s.43.

²⁵³ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.494.

sürdürülemeyen bir çıktı seviyesi söz konusu demektir²⁵⁴ Ekonominin üretim olanakları eğrisinin içine ya da ötesine doğru hareketleri, sermaye tabanlı makroekonominin diğer bir unsuru olan sermayenin zamanlararası yapısını açıklamayı gerektirmektedir.

2.2.3. Sermayenin Zamanlararası Yapısı (Hayekçi Üçgen)

Ödünç verilebilir fon piyasası ve üretim olanakları eğrisi çoğu iktisatçı tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Ancak sermayenin zamanlararası yapısı, Hayekçi üçgen, AİO'na özgü bir kavramdır.²⁵⁵ AİO'na göre, üretim zaman alan ve dolambaçlı bir işlemdir.²⁵⁶ Hayek üretimin zaman aldığı ve bir malın ortaya çıkması için gerekli olan üretim araçlarının ardarda kullanılması gerektiğini, dik açılı bir üçgen ile açıklamaktadır.²⁵⁷ Ayrıca Hayek, nokta girdi-nokta çıktı görüşlerine karşı sürekli girdi-nokta çıktı anlayışını ortaya koymaktadır.²⁵⁸

Şekil 4: Hayekçi Üçgen²⁵⁹

²⁵⁴ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s.43.

²⁵⁵ Garrison, , *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.46.

²⁵⁶ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s.44.

²⁵⁷ Friedrich A. Hayek, *Prices and Production*, 1st Edition, New York, Augustus M. Kelly Publishing, 1931, s.39.

²⁵⁸ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s.45.

²⁵⁹ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.46.

Hayekçi üçgende yatay eksen zamana işaret ederken, dikey eksen ise tüketim mallarının değerini göstermektedir. Burada önemli olan Hayekçi üçgenin fiziksel üretimi değil, üretim sonucu ortaya çıkan çıktının değerini gösteriyor oluşudur. Bu diyagram belirli bir zamanda üretimin ardışık aşamalarını göstermenin yanında, durağan bir ekonomide aynı zamanda devam eden üretim süreçlerini de göstermektedir.²⁶⁰ Bu bağlamda üçgenin yatay eksenini doğrudan takvim zamanına çevrilemez. Üretimin erken aşamaları olarak adlandırılan kısımda uzun bir gelecekte getiri sağlanması beklenen dayanıklı tüketim malları gibi ürünlerin üretimini kapsamaktadır. Mesela ürün geliştirme erken aşamalı iken, perakende stok yönetimi geç aşamalı bir faaliyettir.²⁶¹

Hayekçi üçgeni oluşturan bloklar üretim aşamalarını gösterirken, bloklar arasındaki uzunluk farklılıkları ise bir sonraki aşamada kullanılmış olan asli üretim araçlarının miktarına karşılık gelmektedir. Hayek, eksenlerin birleştirilerek bir dörtgen oluşturulduğunda, durağan bir ekonomide blokların oluşturduğu alanın boş alana oranının $\frac{1}{2}$ şeklinde olacağını ve bu oranın tüketim malları çıktısı ile ara malları çıktısı arasındaki oranı verdiğini ileri sürmektedir. Bu aynı zamanda tüketim miktarı ve yeni yapılan yatırım arasındaki oranı vermektedir. Ayrıca durağan ekonomide, tüketim malı çıktısı kullanılan üretim faktörlerinden kazanılan toplam gelire eşittir.²⁶²

Üretim zaman içerisinde ilerlemesine rağmen değerlendirme ters yönde yayılmaktadır. Yani zaman içinde üretilen çıktının beklenen değeri, çıktının üretilmesinde kullanılan araçlara bağlıdır. Bu durum Menger'in Değer Yükleme Kanunu'nun temelini oluşturur.²⁶³ Değer yükleme kanununa göre üretimin her aşaması ürüne değer yüklemektedir. Yani üst düzey malların üretimi alt düzey malların beklenen değerine dayanmaktadır. O halde üretimin her yeni aşamasında katılan mal ve hizmetler üretime değer katmakta ve Hayekçi üçgen zaman geçtikçe genişlemektedir.

Tüketicilerin zaman tercihlerindeki değişiklikler sermayenin zamanlar arası yapısını değiştirmektedir. Bu durumda Hayekçi üçgenin hipotenüsünün eğimi değişecektir. Tüketicilerin zaman tercihlerindeki aşağı yönlü bir değişim, ki bu ileriye dönük harcama yapma isteklerinin olması anlamına gelir, cari tüketimi düşürecek ve

²⁶⁰ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., ss. 39-42.

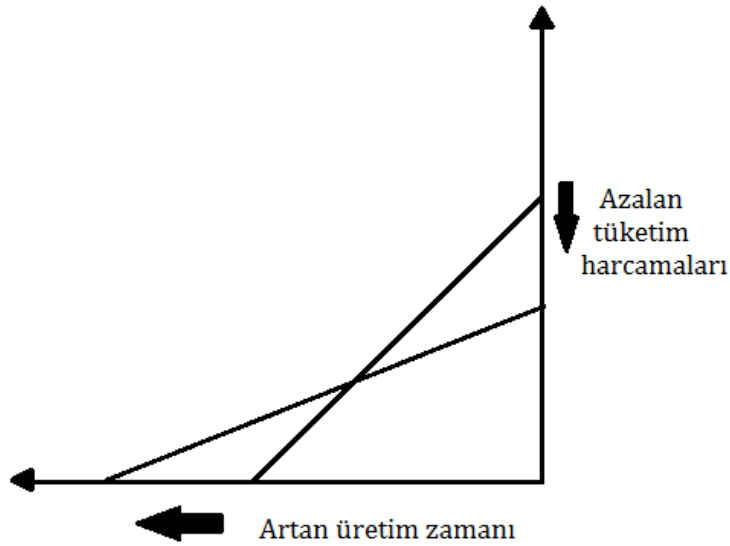
²⁶¹ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.478.

²⁶² Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.42.

²⁶³ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.476.

talebi azaltacaktır. Bir diğ er ifadeyle gelecekte belirli bir Őeye ulaşmak için bireylerin tasarruf istekleri artacaktır. Bu durumda girişimcilerin eline geçen bu tasarruflar, tük etim mallarına olan talebin az olması nedeniyle, erken üretim aşamasındaki üretim faktörlerine olan talebi arttıracaktır. Sonuçta sermaye mallarına olan talebin yapısı değişmiş ve bu yeni konumda Hayekçi üçgenin tüketim harcamaları kenarı küçülürken, üretim zamanı büyüyecektir. Bu durum üretimi daha dolambaçlı hale getirecek, üçgenin hipotenüsünün eğimi azalacaktır. Bu da daha düşük zaman tercihine geçiş ile daha düşük faiz oranı olacağını anlatmaktadır.

Tersi bir durumda ise, yani tüketicilerin zaman tercihlerindeki yukarı yönlü bir değişim, cari tüketimi arttıracak ve talepte buna bağlı olarak artacaktır. Girişimciler azalan tasarruflar karşısında ve artan tüketim malı talebi nedeniyle, geç üretim aşamasındaki üretim faktörlerine olan talebi arttıracaktır. Sonuçta yine sermaye mallarına olan talebin yapısı değişmiş ve bu yeni durumda Hayekçi üçgenin üretim zamanı kısılrken, tüketim harcamaları kenarı uzayacaktır. Üretim daha az dolambaçlı hale gelmiş ve üçgenin hipotenüsünün eğimi daha dik bir konuma gelmiştir. ²⁶⁴ Bu durum Şekil 5'de grafiksel olarak gösterilmiştir.

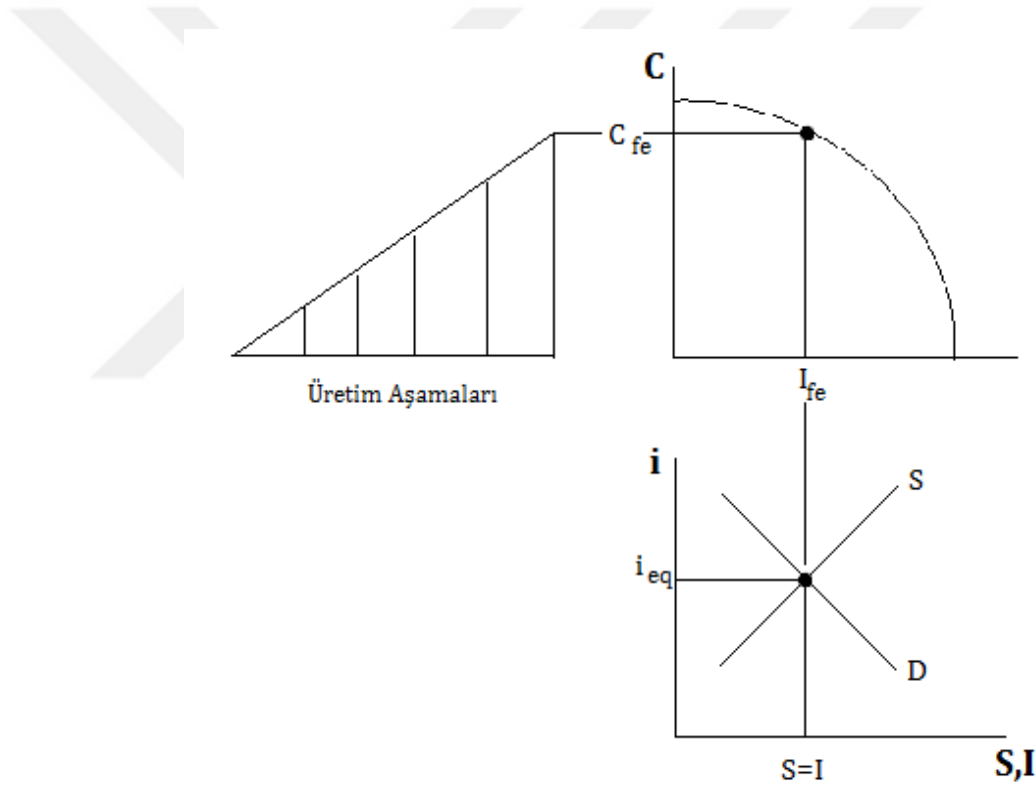
Şekil 5: Zamanlararası Sermayenin Yeniden Yapılanması ²⁶⁵

²⁶⁴ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., ss.47-48.

²⁶⁵ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.112.

Hayekçi üçgen üretimin başlangıcından üretim sürecinin sonuna kadar geçen süreçte malları belirtmekle birlikte, şu anda mevcut olan ve ileride farklı noktalarda tüketilmesi hedeflenen üretiminin ayrı aşamalarını belirtmektedir.²⁶⁶ Üçgenin üretim olanakları ile ilişkisi tüketim büyüklüğü noktasında kurulmaktadır. Ancak ödünç verilebilir fon piyasası ile ilişkisi daha karışıktır.²⁶⁷ Hayekçi üçgen hem yatırım yapılabılır kaynakları hem de bu kaynakları genel dağıtım modelini etkilemektedir. O halde Hayekçi üçgenin ödünç verilebilir fon piyasası ile üretim olanakları eğrisi arasındaki ilişki ise yatırım kanalı ile yapılmaktadır.²⁶⁸

Garrison, sermaye tabanlı makroekonomiyi bu üç bileşeni, bir araya getirerek açıklamaktadır.

Şekil 6: Sermaye Tabanlı Makroekonomik Çerçeve²⁶⁹

²⁶⁶ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.47.

²⁶⁷ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.491.

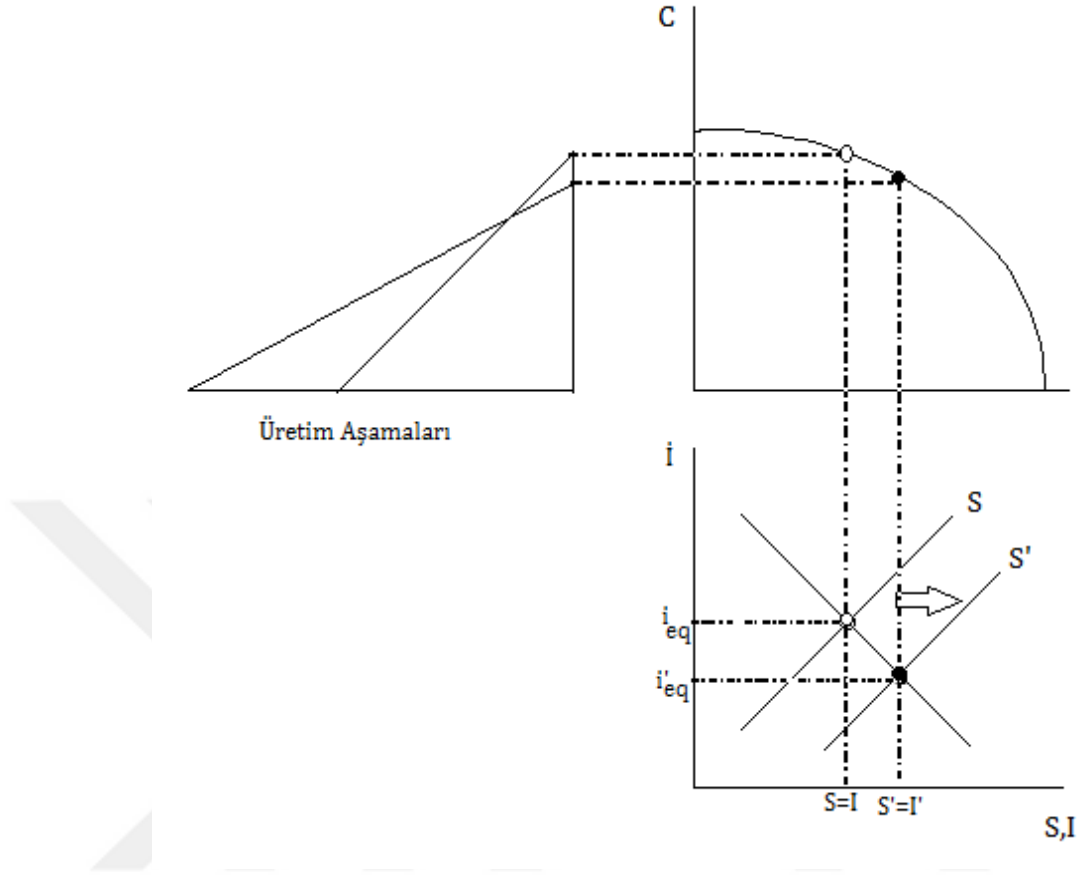
²⁶⁸ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.53.

²⁶⁹ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.496.

Şekil 6'de tam istihdamlı bir ekonomide zamanlar arası denge açıklanmaktadır.²⁷⁰ Ekonomi üretim olanakları eğrisi üzerinde bir konumda tam istihdam seviyesindedir. Bu üç unsurun karşılıklı uyum içerisinde oluşu, piyasada oluşan piyasa faiz oranının, doğal faiz oranı olarak görülmesini sağlamaktadır. Bu denge durumunda net yatırım yoktur ve ekonomide bir büyüme söz konusu değildir. Gayri safi yatırıma (I_{fe}) ayrılan kaynaklar sadece sermaye amortismanına karşılık gelmektedir. Tasarruf sahipleri, gayri safi yatırımı finanse edecek oranda tasarruf yapmakta ve geri kalan gelirleri ile de tüketim (C_{fe}) yapmaya devam etmektedirler. Burada belirlenen faiz oranları piyasaya katılan bireylerin zaman tercihlerini belirtmektedir. Hayekçi üçgen dönemden döneme hem şeklini hem büyüklüğünü korumaktadır. Bu analiz IS- LM analizinden farklıdır ve şekilde de görüldüğü gibi fiyatlar genel seviyesi için bir diyagram kullanılmamaktadır.²⁷¹

²⁷⁰ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.496.

²⁷¹ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.51.

Şekil 7: Tasarrufla Uyarılan Ekonomik Büyüme²⁷²

Şekil 6'da büyümeyen ve doğal faiz oranının i_{eq} olduğu bir ekonomide, bireylerin daha fazla tasarruf yapmaları durumunda ekonomideki olacak değişimi göstermektedir. Artan tasarruflar bu ödünç verilebilir fon arzını sağa doğru (S'den S'ne) kaydıracaktır. Ödünç verilebilir fon piyasasında yeni bir denge oluşmuş ve doğal faiz oranı i_{eq} 'dan i'_{eq} seviyesine düşmüştür. Bu durumda borç almanın maliyeti düşmüş ve girişimciler ucuz kredi olanaklarından yararlanarak yatırımlarını arttırmışlardır. Tasarrufların artması tüketimin azalması anlamına gelmektedir. Azalan tüketimler artan yatırımlar ile dengelenmekte ve ekonomi üretim olanakları sınırında faaliyet göstermektedir. Ancak ekonomi saat yönünde artan yatırımlara doğru kayacaktır, ki bu durum zamanlar arası tercih değişimi ile tutarlıdır. Hayekçi üçgende ise azalan tüketim nedeniyle tüketim mallarına olan talebin düşmesi, söz konusu malların fiyatlarını düşürmektedir. Girdi fiyatları üretimin geç aşamalarında azalırken, azalan borçlanma maliyeti nedeniyle erken

²⁷² Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.502.

aşamalarda artmaktadır. Böylece geç aşamalardan erken aşamalara bir kaynak aktarımı söz konusu olmaktadır. Bu durum hipotenüsü daha eğik bir Hayekçi üçgen ile gösterilmektedir.²⁷³ Bu tip bir büyüme AİO tarafından sürdürülebilir bir büyüme olarak adlandırılmaktadır. Ancak devletin ekonomiye müdahalesi ile gerçekleşen bir hayali büyüme döneminde durum biraz daha karmaşıktır ve bu büyüme sürdürülemez.

2.3. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NDA SÜRDÜRÜLEMEZ BÜYÜME

AİO, büyümeyi sürdürülebilir ve sürdürülemez büyüme olarak ikiye ayırmaktadır. Rothbard çalışmasında²⁷⁴ bireylerin zaman tercihlerinin düşmesi durumunda daha az tüketim ve daha fazla tasarruf yapacaklarını ve artan tasarrufların daha fazla yatırım yapılmasına olanak sağlayacağını, bunun ise faiz oranlarını düşüreceğini belirtmektedir. Ekonomik büyüme bu şekilde zaman tercihlerinin düşmesinden kaynaklandığı zaman sürdürülebilmektedir. Bu durum Şekil 7'de grafiksel olarak gösterilmiştir.

Garrison sürdürülebilir büyümeyi, tasarruf ve yatırım oranlarının sermaye amortismanını geçtiği bir büyüme oranı olarak tanımlamaktadır. Böyle bir büyüme oranının arkasındaki nedenler ise; üretim birimlerindeki bir artış, teknolojiye ilerleme, yeni kaynakların ilave edilmesi, tüketimi destekleyen tercih değişiklikleri gibi etkenler olabilir. Büyüyen ekonomide üretim olanakları eğrisi dışı doğru kaymakta ve bu da birbirlerine kenetlenmiş diğer iki unsurda da değişikliklere neden olmaktadır. Ayrıca büyüme dönemlerinde artan zenginlik zaman tercihlerinde biraz artışa neden olmaktadır. Bu durumda ise ödünç verilebilir fon arzındaki artış, ödünç verilebilir fon talebindeki artışı aşacak ve faiz oranları düşecektir. Faizler kanalıyla ödünç verilebilir fon piyasasına bağlı olan Hayekçi üçgen ise dışı doğru ama aynı eğimde olacak şekilde kayacaktır. Bunun nedeni de faiz oranının kaynakların sermaye yapısının zamanlararası durumunu değiştirmemekte, yalnızca kaynakların büyüklüğünü değiştirerek üretim açısından artmasına neden olmaktadır.²⁷⁵

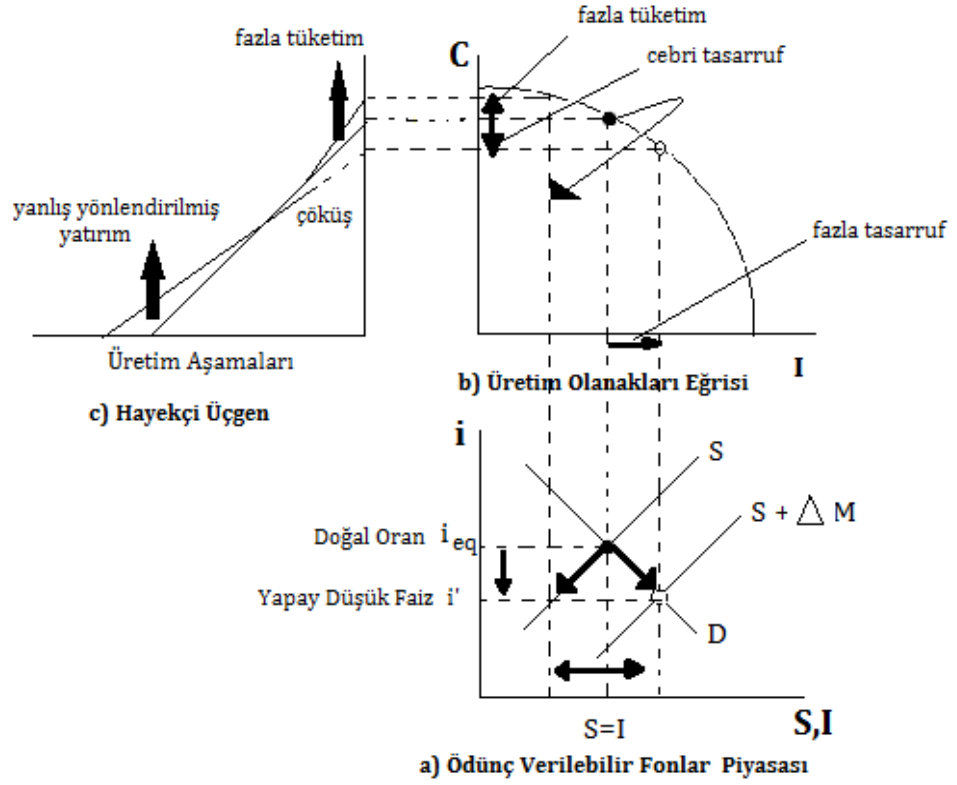
Sürdürülebilir büyüme dönemlerinde daralma ve genişleme dönemlerinin olması normaldir. Çünkü doğal faiz oranı zaman içinde değişmektedir ve piyasa faiz oranının, doğal faiz oranına uyum sağlaması bir süreyi gerektirmektedir. İşte bu süre zarfında bir

²⁷³ Garrison, "The Austrian School", a.g.m., s.501.

²⁷⁴ Rothbard, "Economic Depressions: Their Cause and Cure", a.g.m., s.82.

²⁷⁵ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., ss.53-55.

dalgalanma normaldir. Ancak bu uyumsuzluk, süre ve miktar bakımından ciddi boyutlara ulaştığında ekonomide krizler ve daralmalar meydana gelmektedir. Böyle ciddi bir uyumsuzluk ise ancak para politikasını yönlendiren Merkez Bankaları tarafından yapılabilir.²⁷⁶

Şekil 8: Politika ile Uyarılan Bir Patlama ve Çöküş²⁷⁷

Şekil 8'de para otoritelerin piyasa ekonomisine müdahale ederek uyarılması sonucu yaşanan durgunluk ve çöküşler grafiksel olarak gösterilmiştir. Merkez Bankası para politikası aracılığıyla para arzını arttırması (S 'den $S+\Delta M$ 'ye bir hareket) ile kredi genişlemesi yaratması durumunda, artan para arzı piyasa faiz oranını, doğal faiz oranının altına düşürecektir. Ancak bu durumda diğer ekonomik birimlerinin zaman tercihlerinin değişmediği varsayımı altında, piyasaya giren yeni paranın doğal faiz (i_{eq}) üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır. Buna karşılık ödünç verilebilir fon arzındaki artış, yapay bir düşük faiz oranını (i') oluşturacak ve tasarruf sahipleri daha az tasarruf yapmalarına

²⁷⁶ Bocutoğlu, Ekinci, "Küresel Krize Farklı Bir Teorik Çerçeve: Avusturya Konjonktür Teorisi", a.g.m., s. 21.

²⁷⁷ Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, a.g.e., s.505.

neden olacaktır. Çünkü düşük faiz oranından tasarruf etmek bireyler için cazip olmayacaktır. Azalan tasarruflar artan tüketim anlamına geldiği için tüketim mallarına olan talep artacaktır. Faiz oranlarında yaşanan düşüşlerin yatırımcılar üzerindeki etki ise yatırımcıların daha fazla fon talep etmesidir. Sonuç olarak yatırımlar artacaktır.²⁷⁸

Bu durumda tasarruflar azalırken hem tüketim hem de yatırımın artacaktır. Böylece yeni piyasa faiz oranında ekonomi üretim olanakları eğrisinin ötesinde bir noktada faaliyet sürdürecektir ki bu nokta mevcut kaynaklar ile sürdürülebilir bir durum değildir. Yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin bu farklı kararlarının çatışması ekonomide ortaya çıkana kadar bir problemin varlığı görülmeyecek, ekonomi sahte bir genişleme dönemi yaşayacaktır.

Tüketim ve yatırımın bu zıt yönlü etkisinin Hayekçi üçgen üzerindeki etkisi ise ilk olarak yatırımcıların daha kolay ve maliyetsiz kredi almaları sonucu daha uzun süreli yatırım projelerine başlamaları olacaktır. Böylece üretimin süreci uzayacak, üretim daha dolambaçlı bir hal alacaktır. Mevcut kaynaklarda bir değişim olmadığı için üretimin orta ve geç aşamalarından üretim faktörleri, üretimin erken aşamalarına doğru kaydırılacak ve artan üretim süreci üçgenin eğiminin azalmasına sebep olacaktır.²⁷⁹ Bu üretim faktörlerinden biri de emektir. Garrison işgücü piyasasında bu maliyet artışlarını şöyle açıklamaktadır; Mevcut kaynaklar çerçevesinde işgücünü geç aşamadan erken aşamalara kaydırmanın yolu ücretleri arttırmaktır. Bu durumda işçilerin nominal gelirleri artacaktır. Ancak para arzındaki artışın enflasyonist etkisi nedeniyle işçilerin reel ücretleri düşmüştür. İşçiler bunu fark ettikleri anda daha yüksek nominal ücretler için pazarlık yapacaklardır. Bu durum ise yatırımcıların maliyetlerini daha da arttıracaktır.²⁸⁰

Aynı zamanda azalan piyasa faiz oranından bireyler daha az tasarruf edip, daha fazla tüketim yapacakları için tüketim mallarına olan talep artacak, üretim faktörlerinin bir kısmı üretimin geç aşamasına kayacak ve üretim süreci kısalarak üçgenin eğimi daha dik bir konuma gelecektir.²⁸¹ Tüketicilerin ve yatırımcıların çelişen bu hareketlerini Garrison halat çekme yarışı olarak tabir etmiştir. Bu yarış sonucunda Hayekçi üçgen iki

²⁷⁸ Bocutoğlu, Ekinci, "Küresel Krize Farklı Bir Teorik Çerçeve: Avusturya Konjonktür Teorisi", a.g.m., s. 22.

²⁷⁹ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., ss. 48-50.

²⁸⁰ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., ss.96-97.

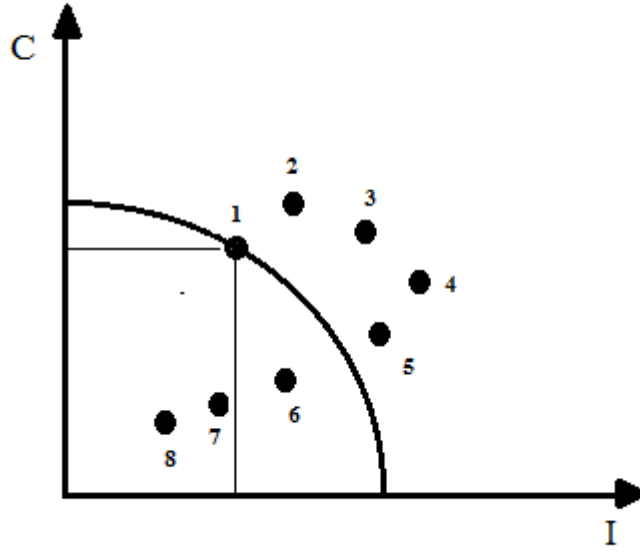
²⁸¹ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., ss. 48-50.

yönde çekilmektedir. Bu halat çekme yarışının galibi yatırımcılar olacaktır. Çünkü Avusturya İktisat görüşüne göre para yanlıdır ve yatırımcılar piyasaya yeni parayı düşen faiz oranları nedeniyle almaya daha yakındırlar. Kısaca yapılan kredi genişlemesi zamanlar arası tercihlerde bir değişme olmadan, sermayenin yeniden yapılanma sürecini harekete geçirmektedir. Şekil 8'deki az eğimli olan hipotenüsün çizgili kısmı sermayenin yeniden yapılandırmasının tamamlanamadığını göstermektedir. Genişlemenin devamında yatırımcılar mevcut kaynakların üzerinde üretim yaptıkları için kaynak kıtlığı ile karşılaşmaktadırlar. Kıt kaynaklar ve bununla beraber artan talepler faiz oranı üzerinde yukarı yönlü bir baskı yapmaktadır.²⁸²

Yeni durumda tamamlayıcı kaynaklara olan gereksinim, sermaye talebini arttıracak ve ödünç verilebilir fon talebini arttıracaktır. Piyasa faiz oranının artan fon talebi ile artması, yatırımcılar için kredi almayı daha maliyetli hale getirecektir. Artan üretim faktör maliyetleri ve kredi maliyetleri karşısında bazı yatırım projelerinin üretim zamanları kısılacak ya da üretimden tamamen vazgeçilecektirler. Üretimin ilk aşamalarında üretim faktörlerinin değeri düşecek, hatta bir kısmı âtıl kalacaktır. Bu durumun diğer bir anlamı ise işsizliğin artacağıdır. Sonuç olarak emek ve diğer üretim faktörlerinin üretim dışında kalması, tüketim harcamalarını azalmasına neden olacaktır. Böylece artık ekonomi daralma dönemine girmiştir.²⁸³ Para otoritesinin müdahalesi sonucu üretim olanakları eğrisinin ötesine savrulan ekonomi, Şekil 8'de gösterildiği gibi kaynakların âtıl kullanıldığı, durağan ekonomiyi temsil eden bir konuma gerileyecektir.

²⁸² Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., ss. 71-72.

²⁸³ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s. 50.

Şekil 9: Sayılarla Genişleme ve Çöküş Dönemleri²⁸⁴

Şekil 9’de yaşanan hayali genişleme ve çöküş döneminde piyasanın üretim olanakları eğrisi üzerinde hareketleri gösterilmiştir. 1 numaralı nokta da üretim olanakları üzerinde yer alan yatırım ve tüketim harcamaları piyasaya giren yeni para sonucu artan yatırım ve tüketim nedeniyle 2 numaralı noktaya kaymaktadır. 2 numaralı noktada ise tüketim harcamaları maksimum değerine ulaşmakta ve bu noktadan sonra sadece yatırım harcamaları artmaya devam etmektedir. Bu durum yatırımcıların piyasaya giren parayı almaya daha yakın olmalarından kaynaklanmaktadır. 3 numaralı noktada zorunlu tasarruf, ya da cebri tasarruf olarak adlandırılan durum gerçekleşmektedir. Burada üretimin erken aşamalarına kayan yatırımlar artan maliyetler nedeniyle, bu maliyetlerin başında mevcut üretim faktörlerinde orta ve geç aşamalı üretim dönemlerinden üretim faktörlerini erken aşamalara aktarmak için arttırılan üretim faktörleri maliyetleri gelir, gönüllü tasarruflar tarafından karşılanamaz hale gelmiştir. Bu durumda daha yüksek bir tasarruf seviyesini zorunlu kılar diğer yandan artan tasarruflar nedeniyle tüketimde zorunlu olarak azaltılmıştır. 4 numaralı noktada ise yatırım harcamaları da maksimum değerine ulaşmıştır. 5 numaralı noktada zorunlu tasarruflar devam ederken tasfiye süreci de başlamıştır. Ekonomi tekrar üretim olanakları eğrisine doğru bir yönelim sergilemiştir.

²⁸⁴ Roger W. Garrison, “Overconsumption and Forced Saving in the Mises- Hayek Theory of Business Cycle”, *History of Political Economy*, C.36, S. 2, 2004, s.339.

Ancak aynı yolu izleyerek tekrar eski seviyesine dönmemiştir. Bu yeni durumda yatırımcıların yapay düşük faiz oranından uzun süreli getiri beklentileri içerisinde yatırım yapmaları ile ilk konuma göre yatırımların daha fazla olmasına neden olurken, buna karşılık tüketim harcamalarının daha az olduğu bir durum söz konusudur. 6,7 ve 8 numaralı noktalarda yatırım ve tüketim harcamaları birlikte azalmaya devam etmektedir. Üretim olanakları eğrinin içinde yer alan bu noktalar negatif büyümeyi temsil etmektedirler. Ekonomi başlangıç konumundan daha kötü bir konuma düşmüştür.²⁸⁵

Ekonomide yaşanan bu gelişmelerin ardından ekonomiye duyulan güvenin azalması ve tasarruf sahiplerinin tasarruflarını likit olarak ellerinde tutma isteğinin artması gibi nedenler sonucunda ödünç verilebilir fon piyasasında arz ve talebi sola doğru hareket ettirecektir. Yatırım ve tüketim harcamaları sarmal şeklinde azalmaya devam edecektir. Hayek bu durumu “ikincil daralma” olarak adlandırmıştır. Daralmadaki bu durumu ikincil olarak adlandırmasının nedeni ise birinci problemi Mises’in dediği gibi yapılan yanlış yatırımlar olarak görmesidir.²⁸⁶

Ekonominin tekrar üretim olanakları eğrisine dönmesi yani toparlanma süresi, müdahalenin devam edip etmediğine bağlı olacaktır. Durağan durumdan kurtulmak için yapılan her para arzı artışı krizin derinleşmesine neden olacaktır.

J. Guido Hülsmann çalışmasında AKT’yi eksik olarak gördüğünü belirtmiştir. Çünkü ona göre para arzında yaşanan artışların sonuçlarının girişimciler tarafından önceden tahmin edildiğinde oluşacak sonuçlar incelenmemiştir. Kredi genişlemesinin fiyatlar üzerindeki etkisinin doğru tahmin edilmemesi durumunda AKT’deki gibi bir konjonktürel dalgalanmanın olacağını Hülsmann da kabul etmektedir. Ancak doğru tahmin edilmesi durumunda girişimciler düşük faiz oranından krediyi alacak, artan fon talebi nedeniyle piyasa faiz oranını doğal faiz oranına yaklaştıracaklardır. Girişimciler yanlış yatırım yapmayacak ve konjonktürel dalgalanma yaşanmayacaktır. Aynı zamanda artan enflasyon nedeniyle gelirler yeniden dağılımı sağlanacak ancak bu aşamada sermaye sahiplerinin bazılarının gelirleri azalabilecektir. Bu durumda konjonktürel dalgalanma baş gösterebilir.

²⁸⁵ Garrison, “Overconsumption and Forced Saving in the Mises- Hayek Theory of Business Cycle”, a.g.m., ss. 339-340.

²⁸⁶ Bocutoğlu, Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", a.g.m., s. 52.

Hülsmann'ın bu varsayımı yani girişimcilerin kredi genişlemesi sonucunda oluşacak faiz oranlarını doğru tahmin ettiği ve yanlış yatırımların söz konusu olmadığı bir ekonominin varlığı, girişimcilerin mükemmel bir öngörüye sahip olmasını gerektirdiği için mümkün değildir. Hülsmann'ın kendisi de bu durumu çalışmasında kabul etmiştir. Avusturya geleneğine göre insan eylemlerinin zaman boyutu vardır. İnsanlar geçmişteki yaşantıları ile edindikleri deneyimlerine göre geleceği tahmin ederler ve her insanın yaşadığı olaylar, sosyoekonomik çevre farklıdır. Bu nedenle aynı zaman ve koşullarda dahi olsa insanlar farklı tahminlerde bulunabilirler. Kısaca insan eylemi subjektiftir. O halde tüm piyasa katılımcılarının aynı anda geleceği doğru tahmin etmesi olası değildir. Çoğunluğu aynı yönde doğru bir tahminde bulursa dahi bir kısım katılımcı doğru tahminde bulunamayacak ve konjonktürel dalgalanma tetiklenecektir.

Geleceğe yönelik rasyonel beklentiler ile ilgili olarak Garrison “*Eğitilmiş ekonomistler bile ekonomik sistemin nasıl işlediğine dair fikir birliğine sahip değildirler.*” diyerek bu varsayımın sadece basit ekonomik düzenler için makul bir varsayım olduğunu savunmaktadır. O halde piyasaya katılan tüm katılımcıların kredi genişlemesi sonucu yaşanacak gelişmeleri doğru öngörerek konjonktürel dalgalanmayı engellemesi olası değildir.

Mises ise piyasaya yapılan parasal enjeksiyonlarının fiyatlar üzerindeki etkisinin önceden hesaplanamayacağını savunmaktadır. Ona göre böyle bir hesaplama ancak tam ve mükemmel bir bilginin varlığında söz konusudur. AİO bilginin tam olduğunu kabul etmemekte, bilgi bireyler arasında dağınık olarak kabul edilmektedir. Tam bilgi mümkün değildir. Sonuç olarak eksik bilgi ile girişimcilerin kredi genişlemesinin fiyatlar üzerindeki etkisini doğru tahmin etmesi mümkün değildir.²⁸⁷

Garrison, Merkez Bankası'nın söz konusu yarattığı bu yeni parayı kredi piyasalarına ile üç farklı şekilde sokabileceğini belirtmiştir. İlk olarak ticari bankaların Merkez Bankası'nda tutmak zorunda oldukları rezervleri belirleyen zorunlu rezerv oranı düşürerek, ikincisi, iskonto oranı düşürerek ve son olarak açık piyasa işlemleri yoluyla piyasalara kredi sağlayarak bu işlemi yapabilmektedir. Merkez Bankası'nın zorunlu karşılık oranını düşürmesi, ticari bankaların borç verebilmek için daha fazla fon

²⁸⁷ Mihai Mocovei, "The Austrian Business Cycle Theory: A Defense of Its General Validity", *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, S.18 No:4, 2015, ss. 411-417.

kullanabilecekleri anlamına gelir ve ödünç verilebilir fon arzı arttığı için piyasa faiz oranı düşmektedir. İskonto oranı düşürdüğünde de bankaların Merkez Bankası'nda daha fazla borçlanmalarına neden olacaktır. Böylece bankalar borç verebilmek için daha fazla fon kullanabilecek bu ise faiz oranlarını düşürecektir. Hazine menkul kıymetlerin Merkez Bankası tarafından alınması da faizler üzerinde aynı etkiyi gösterecektir.²⁸⁸

Yeni paranın kredi genişlemesi haricinde piyasaya sürülmesi de mümkündür. Garrison bu durumu yeni paranın tüketicileri transfer ödemesi olarak da yapıldığı durumların olabileceğini söyleyerek örneklendirmiştir. Ancak böyle bir müdahalenin de sonuçlarının, kredi genişlemesinin yarattığı sonuçlarla çok yakın sonuçlar doğuracağını ileri sürmektedir. Tabii ki iki durum arasında farklılıklar da söz konusudur Öncelikle yatırım yanlılığı değil, bu durumda tüketim yanlılığı sergilenecektir. Tüketici harcamalarındaki artış üretimin erken aşamalarından geç aşamalarına bir kaynak aktarımının olmasına neden olacaktır. Ancak sermayenin sınırlı olması bu yeniden dağılımı kısıtlayacaktır. Tüketim malları üzerindeki prim nedeniyle üretim artacak ve sonuç olarak hem tüketim hem de tüketim kadar olmasa da, yatırımlar artacaktır. Ekonomi üretim olanakları sınırı üzerinde bir noktaya gelecek, bu durum faiz oranlarını arttıracaktır. Böylece kredi genişlemesinde olduğu gibi bir daralma dönemi olacak ancak buradaki önemli fark, geç aşama üretim sürecindeki kaynakların erken aşamadaki üretim sürecindeki kaynaklardan daha kısa sürede tasfiye edilebilir olmasıdır. Bu nedenle transfer genişlemeleri, kredi genişlemelerine oranla ekonomiye daha az hasar vermektedirler.²⁸⁹

3. ANA AKIM KONJONKTÜR TEORİLERİ

3.1. ORTODOKS KEYNESÇİ KONJONKTÜR TEORİSİ

Keynes, 1936 yılında yayınlanan İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi (*The General Theory of Employment, Interest and Money*) adlı kitabında tam bir konjonktür teorisi geliştirmemiş olsa da ekonomide yaşanan konjonktürel dalgalanmaların, bekleyişlerin etkisinde kalan, sermayenin marjinal etkinliğindeki değişikliklerden

²⁸⁸ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.68.

²⁸⁹ Hayek, *Prices and Production*, a.g.e., s.75.

kaynaklandığını ileri sürmektedir.²⁹⁰ Keynes'e göre geleceğe yönelik beklentiler belirsizdir. Yatırımcılar bugün yaptıkları yatırımlarının getirilerini, gelecek yıllarda elde edeceklerdir ve gelecek belirsizdir. Yatırımcı ise bu belirsizlik içerisinde beklediği kâr ile bugünkü yaptığı yatırımı karşılaştırarak bir karar vermek durumundadır.²⁹¹ Belirsizliği yatırımların doğal bir özelliği olarak gören Keynes, belirsizlik ortamında girişimcilerin yatırım kararlarının öneminin büyük olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni ekonomideki istihdam ve üretim seviyelerinin yatırım miktarına bağlı olmasıdır. Bu nedenle konjonktürel dalgalanmaların açıklanmasında yatırım harcamalarının önemi büyüktür.²⁹² Yatırım ise iş adamlarının gelecekte bekledikleri kâr oranlarına bağlıdır. Ve geleceğin belirsizliği içerisinde yatırım hacmi önemli dalgalanmalar göstermektedir.²⁹³

Keynes sermayenin marjinal etkinliğini "*sermaye malından ömrü boyunca beklediğimiz yıllık hasılat serilerinin bu günkü değerini, sermaye malının arz fiyatına eşitleyecek iskonto haddi*" olarak tanımlamıştır. Sermayenin marjinal etkinliği başka bir ifade ile yatırımın arz fiyatını, talep fiyatına eşitleyen faiz haddidir.²⁹⁴ Keynes'de çalışmasında²⁹⁵ faiz oranının para miktarından bağlı olarak değil, sermayenin marjinal etkinliğine göre belirlendiğini ileri sürmektedir. Ona göre para arzında oluşan değişiklikler faiz oranını kalıcı olarak değiştirmemekte yalnızca paranın değerinde değişmelere yol açmaktadır. Bireylerin geleceği parlak olarak algılaması durumunda, yani gelecek ile ilgili bekleyişlerin olumlu olduğu bir durumda, girişimcilerin gelecek ile ilgili güven içinde olmaları, sermayenin marjinal verimliliği artacaktır. Bu durumda ise yatırım harcamaları artacak, artan yatırımlar ise çarpan etkisi ile önce toplam talep artacaktır. Bu ise üretim, istihdamın ve milli gelirin artmasına neden olacaktır. Sonuç olarak geleceğe dair bekleyişlerin olumlu olduğu bir durumda, konjonktürel bir genişleme yaşanmıştır.²⁹⁶ Ters bir durumda ise yani gelecek ile ilgili beklentilerin karamsar olduğu

²⁹⁰ Nisfet Uzay, "Keynes'de Ekonomik İstikrarsızlığın bir Kaynağı olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, s.101.

²⁹¹ Ersan Bocutoğlu, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", *International Review of Economics and Management*, Vol.2 No:2, 2014, s.9.

²⁹² Bryon Higgins, "Monetary Growth and Business Cycles Part I: The Theoretical and Historical Perspective", *Economic Review*, 1979, Vol.64. s.1.

²⁹³ Uzay, a.g.m., s.102.

²⁹⁴ Uzay, a.g.m., s.106.

²⁹⁵ John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1st Edition, New Delhi, Atlantic Publisher, 2006, s.121.

²⁹⁶ Bocutoğlu, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", a.g.m, s.9.

bir durumda, sermaye marjinal etkinliđi dūŖecek ve yatırımlar azalacaktır. Bu ise toplam talebin azalmasına neden olacak ve üretim, istihdam ve milli gelir dūŖecektir. Būylece konjonktürel bir durgunluđa ve krize neden olacaktır.

Sonuç olarak sermayenin marjinal etkinliği ile bekleyiŖler, ani ve Ŗiddetli dalgalanmalar gösterebilmektedir. Keynes'de konjonktürel dalgalanmaların ana nedenini sermayenin marjinal etkinliğindeki bu oynamalar sonucunda yatırım hızındaki deđiŖmelere bağlamaktadır.²⁹⁷ Bu nedenle bu görüŖe göre devlet ekonomideki belirsizlikleri ve eksik bilgileri azaltmak için ekonomiye müdahale etmelidir.

3.2. ORTODOKS MONETARİST KONJONKTÜR TEORİSİ

Milton Friedman ekonomide meydana gelen istikrarsızlıkların ana kaynağı olan finansal bozuklukların önemini hafife alan Keynesyen görüŖü eleŖirmiŖtir.²⁹⁸ Friedman ve Jacobson Schwartz parasal büyümenin istihdam, gelir ve enflasyondaki deđiŖmelerin kaynağı olduğunu kanıtlamak için ABD'nin konjonktürel dalgalanmalarının tarihsel koŖullarını kapsamlı bir Ŗekilde incelemiŖlerdir. Bu incelemenin sonucunda ise parasal büyümedeki kayda değer deđiŖikliklerin konjonktürel dalgalanmaların ana nedeni olduğu kanısına varmıŖlardır.²⁹⁹ Çalışmalarında 1867-1961 dönemi para arzındaki deđiŖiklikleri inceleyen Friedman ve Schwartz, parasal büyüme ile aynı dönemde hafif ve Ŗiddetli depresyon dönemi ile karŖılaŖtıđını görmüŖlerdir.³⁰⁰ Friedman ve Schwartz, parasal büyüklükler ve iŖ çevrimleri arasındaki iliŖki incelerken, farklı zamanlarda ekonomik ve finansal kurumlar da büyük deđiŖiklikler meydana gelmiŖ olsa dahi ikili arasındaki iliŖkinin esas olarak aynı kaldığını görmüŖlerdir. Parasal büyüme ister yeni altın rezervlerinin bulunması olsun, ister zorunlu karŖılık oranlarının dūŖürülmesi gibi politik bir nedenden ileri gelsin, parasal büyüme oranındaki kayda değer deđiŖiklikler, diğer toplam ekonomik etkenlerde kayda değer deđiŖiklikler ile birlikte görülmektedir Tüm bu

²⁹⁷ Uzay, a.g.m., s.107.

²⁹⁸ Brian Snowdon, Howard R. Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, 1st edition, Northampton, Edward Elgar Publishing., 2005, s.296.

²⁹⁹ Higgins, a.g.m., s.6.

³⁰⁰ Milton Friedman, Anna J. Schwartz, "Money and Business Cycles", *The State of Monetary Economics*, 1st Edition içinde (32-78), UMI Publishing, 1965, s.35.

incelemeler sonucu Friedman ve Schwartz, çeşitli koşullar altında parasal büyümenin konjonktür dalgalanmalarına neden olacağını ileri sürmüştür.³⁰¹

Friedman ve Schwartz'a göre para stoğu, harcamalar ve yatırımlardan ziyade gelirlerle çok daha yakından ilgilidir. Analizlerinin sonucunda para stoğunda yaşanan kayda değer değişikliklerin parasal gelirdeki büyük değişimler için gerekli ve yeterli bir sonuç olduğu yorumunda bulunmuşlardır. Ancak gelirdeki küçük değişiklikler için kanıtlar bu kadar güçlü değildir.³⁰²

Bocutoğlu ve Bulut (2005) çalışmalarında parasal büyümelerin konjonktürel dalgalanmalara neden olacağını ileri süren Ortodoks Monetarist Konjonktür teorisinin işleyiş mekanizmasını şu şekilde açıklar: Para arzında meydana gelen artışlar toplam talebi artacaktır. Bu durumda mal piyasasında fiyatlar genel seviyesi artacak ve ayrıca işgücü piyasasında ise ücretler yükselecektir. Ancak işçiler ücretlerdeki bu artışı reel bir ücret artışı olarak görecektirler. Böylece işçiler para yanlısamasına düşecek ve işgücü arzlarını artıracaktırlar, çünkü onlar için boş zaman daha maliyetli hale gelecektir. Bu durumda üretim ve istihdam seviyeleri artacaktır, ama işçiler reel ücretlerin yükselmediğinin farkına vardıklarında enflasyon beklentileri yükselecektir. İşçiler firmalar ile beklenen enflasyon oranında zam yapmaları için pazarlık yapacaktır. Sonuç olarak parasal ücretler artacak ve firmalar işçi çıkarmaya başlayacaktır. Bunun sonucunda ise üretim ve istihdamda bir azalış olacaktır.³⁰³

Parasız ise bu teorisinin işleyişini, Merkez Bankasının paranın büyüme oranını arttırdığında reel para miktarını arttıracığını, bu durumda faizlerin düşeceğini ve buna bağlı olarak döviz kurunun düşeceği şeklinde özetleyerek, para arzındaki bir değişikliğin ilk etkilerinin finansal piyasalarda meydana geleceğinin altını çizmiştir. Bu etkiler daha sonra yayılarak yatırım talebi ve ihracatı arttıracak, tüketiciler daha fazla dayanıklı tüketim malı almaya başlayacaktır. Sonuç olarak parasal büyüme toplam talebi

³⁰¹ Higgins, a.g.m., s.8.

³⁰² Friedman, Schwartz, a.g.e., s.71.

³⁰³ Ersan Bocutoğlu, Emre Bulut, "2007 Küresel Finansal Krizi, Ana akım Konjonktür Teorileri Mi Avusturyacı Konjonktür Teorisi Mi?", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, S.10, s.295.

arttırmıştır ve genişleme meydana gelmiştir. Parasal bir büyüme konjonktürel bir dalgalanmaya neden olmuştur.³⁰⁴

Bu yaklaşıma göre para kısa dönemde yanlıdır ve ekonomi doğası gereği istikrarlıdır. İşsizlik ve enflasyon arasında uzun dönemde bir değiş-tokuş ilişkisi yoktur.³⁰⁵ Konjonktürel dalgalanmaların önüne geçmenin yolu ise şeffaf ve güvenilir bir Merkez Bankası oluşturmaktır. Merkez Bankası sabit parasal genişlemelere sadık kalmalıdır.³⁰⁶

3.3. YENİ KLASİK KONJONKTÜR TEORİSİ

Yeni Klasik İktisat Okulu, önemli temsilcilerinin çoğu Chicago Üniversitesi'nden olduğu için Chicago Okulu olarak da adlandırılmaktadır. 1970'lerin başlarında iradi para ve maliye politikalarıyla, otoritelerin ellerini ekonomiden çekmesinin makroekonomik istikrarı sağlamada piyasa ekonomisinin başarısı için gerekli olabileceği görüşü ve J. Muth'un "rasyonel bekleyişler hipotezinin" kabulü ile birleşince, denge teorisine sadık, rasyonel bekleyiş yanlıları "Yeni Klasik Okul" çatısı altında toplanmıştır.³⁰⁷

Bu okulun temsilcilerinden Robert E. Lucas'a göre durgunluklar aslında Yeni Keynesyenlerin iddia ettiği gibi kötü bir durum değildir. Bu durum ekonomin dışsal şoklara uyum sağlama sürecidir. Bu nedenle gerekli bir süreçtir. Sınırlı bilgiye sahip bireylerin yanımları kaçınılmaz bir gerçektir ancak bireyler bilgi edindikçe davranışları değişecek ve hatalar düzelterektedir.³⁰⁸

Konjonktür dalgalanmaları ile ilgili çalışan Lucas, Friedman'ın monetarist iddialarından etkilenmiş, ancak Friedman'ın yaptığı gibi Marshallgil yaklaşım yerine Walrasgil araştırma yöntemine dayanarak konjonktür teorisini açıklamaya çalışmıştır. Lucas'ın parasal denge iş çevrimi teorisi, Muth'un rasyonel bekleyişler hipotezi, Friedman'ın doğal oran hipotezi ve Walras'ın genel denge analizini içermektedir.³⁰⁹

³⁰⁴ Parasız, Bildirici, *a.g.e.*, s.104.

³⁰⁵ Snowdon, Vane, *a.g.e.*, s193.

³⁰⁶ Bocutoğlu, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", a.g.m, s.9.

³⁰⁷ Emin Ertürk, vd., "Piyasacılar ve Müdahaleciler Bağlamında Global Finansal Kriz", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, C. 50, S. 583,2013, s.15.

³⁰⁸ Ertürk, vd., a.g.m., s.15.

³⁰⁹ Snowdon, Vane, a.g.e., ss.236-238.

Lucas'a göre ekonomi klasik ve neoklasik iktisat kurallarına göre işlemektedir. Keynes'in beklentiler kavramı, Milton'da uyumlu beklentiler ve Lucas'ta ise rasyonel beklentiler ismini alarak, makro modele eklenmiştir. Ekonomideki ajanlar rasyonel beklentilere göre hareket ederler ve asimetric enformasyon yoktur. Rasyonel bekleyişlere sahip olan karar birimleri, kamu tarafından yanıtılmadıkça hata yapmazlar ve haliyle konjonktürel dalgalar oluşmaz. Ayrıca bu teoriye göre ekonomi tam istihdam seviyesine yakın bir yerde dengededir ve bu denge Merkez Bankası'nın önceden belirttiği parasal genişlemeye uydukça bozulmaz. Çünkü önceden belirlenen bir para arzı artışının farkında olan karar birimleri, rasyonel beklentilere göre karar verdikleri için, bu durumun fiyatlar genel seviyesinde bir artışa neden olacağını ve haliyle enflasyon beklentilerinin yükseleceğinin, malların üretim faktörlerinin fiyatlarının artacağını farkında olacaktırlar.³¹⁰ O halde Lucas'a göre piyasa tam rekabet yapısı içindedir ve bu piyasa sürekli temizlenen ve dengede olan bir piyasadır. Ekonomide yaşanan istikrarsızlıkların nedeni ise beklenmeyen parasal şoklardır.³¹¹

Merkez Bankaları'nın beklenmeyen para politikası uygulamaları durumunda, bunu para arzında yaptığı bir artış kamuoyuna duyurmadan ya da eksik bilgi verdiğinde yapabilir, fiyatlar genel seviyesindeki artış olacaktır. Firmalar ve işçiler bu durumu yanlış bir sinyal olarak algılayacak, talep sonucu bir artışın mallarının nispi fiyatlarını arttırdığını düşüneceklerdir. Böylece işçiler işgücü arzını arttırırken ve firmalar üretimi arttıracaktır. Sonuçta istihdam ve üretimde geçici bir artış yaşanacaktır. Bu durum geçicidir çünkü firmalar ürettikleri mallarının nispi fiyatlarında bir artış olmadığını fark ettikleri anda üretimlerini düşürecek ve işçilerde işgücü arzını azaltacaklardır. Üretim ve istihdam düşecektir.³¹²

Lucas firmaların fiyatlarını enflasyona bağlı olarak değişmiyorsa arttırması gerektiğini ileri sürmektedir. Nitekim enflasyonun olduğu bir durumda nispi fiyat artışı yaşanmamıştır. Ayrıca Lucas firma ve işçilerin bilgi eksikliğinde bir ayırım yapmamaktadır. Hem firma hem işçiler yanlış algılamaya meyilli olduklarını kabul etmektedir.³¹³

³¹⁰ Bocutoğlu, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", a.g.m, s.10.

³¹¹ Ertürk, vd., a.g.m., s.15.

³¹² Bocutoğlu, Bulut, a.g.m. s.295.

³¹³ Snowdon, Vane, a.g.e., ss.239-240.

3.4. REEL KONJONKTÜR TEORİSİ

Yeni Klasik Okul'un konjonktürel dalgalanmaların nedeni olarak Merkez bankalarının beklenmeyen politika uygulamalarını göstermesi, kendi taraftarlarını bir kısmını ikna edemedi ve E. Prescott, F. Kydland, C. Plosser, R. King, A. Stockman, S. Rebello ve R.Barro gibi iktisatçıların arasında bulunduğu bir grup Yeni Klasik Okul yandaşları konjonktür dalgalarının ana nedeni olarak teknolojideki gelişmeler olduğunu ileri sürerek, verimlilik değişikliklerine bağlanmışlardır. Böylece Yeni Klasik Okul'dan ayrılarak yeni klasik reel konjonktür teorisini oluşturmuşlardır.³¹⁴ Teknolojideki bu değişikliklere göre bireyler iş gücü arzlarını ve tüketim seviyelerini değiştirirler. Yani konjonktürel dalgalanmalar ekonominin teknolojik gelişmelere verdikleri tepkiler nedeniyle oluşmaktadır.³¹⁵

Bireyler çalışmak ve boş zaman arasında tercih yapmaktadırlar. Eğer reel ücret düşük ise daha az çalışma isteği olacak, aksi durumda çalışmak isteyen birey sayısı veya saati artacaktır. Bireyler çalışma veya boş zaman kararlarına kazançlarını şu an kazandıkları ile gelecekteki kazanmayı bekledikleri ücret oranını karşılaştırarak karar vermektedirler. Bu durumda bu kararlarda reel faiz oranının etkisi olacaktır. Reel faiz oranı düşük ise diğer koşullar aynı iken emek arzı düşecektir.³¹⁶

Mevcut teknoloji elverişsiz olduğu dönemlerde ekonomi durgunluk dönemindedir. Bu durumda marjinal işgücü ve reel ücretler düşüktür, bu ise bireylerin boş zamanı çalışmaya tercih etmeleri anlamına gelmektedir.³¹⁷ Teknolojik değişim dalgası ile mevcut bazı sermayelerin modasının geçecek ve bir verimlilik azalışı olacaktır. Firmalar gelecekteki karlarının ve emeğini verimliliğinin düşeceğini bilerek, sermaye satın alımını kısıacaklar, bu arada emeğin verimliliği düştüğü için bir kısım işçinin işine son vereceklerdir. Toplam talep hem yatırım hem de istihdamdaki azalma nedeniyle düşecektir. İstihdamdaki azalış ise toplam üretimi düşürecek bu da toplam arzı düşüreceklerdir. Yeni oluşan durumda ekonomi resesyona girmiştir.³¹⁸

³¹⁴ Bocutoğlu, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", a.g.m, s.11.

³¹⁵ Gregory Mankiw, "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.3 No.3 ,1989, s.79.

³¹⁶ Parasız, Bildirici, a.g.e., s.107.

³¹⁷ Mankiw, a.g.m., s.83.

³¹⁸ Parasız, Bildirici, a.g.e., ss.106-109.

Reel iş çevrelerine göre durgunluk dönemlerinde devletin istihdamı dengelemek amacıyla piyasaya müdahalesi en iyi ihtimalle etkisiz olacak ya da en kötü ihtimalle 'görünmez el'i engelleyerek zarar verecektir. Bu görüşe devlet bu nedenle ekonomiye müdahale etmemelidir.³¹⁹ Sonuç olarak konjonktürel dönemi başlatan arz yanlı şoklardır. Reel Konjonktür Teorisi “sürekli denge” taraftarı bir yaklaşım olduğu için konjonktürün tüm aşamalarını bir denge olarak görmektedir. Resesyonlar bir piyasa başarısızlığı olarak görmemekte ve istikrar politikası gerektiren, refah azaltıcı dengesizlik dönemleri olarak nitelememektedirler. Reel konjonktür teorisine göre resesyonlar iktisadi aktörlerin karşılaştıkları kısıtlamalara ve değişikliklere verdikleri tepkilerin sonucudur.³²⁰

3.5. YENİ KEYNESYEN KONJONKTÜR TEORİSİ

1980'li yıllarda Rasyonel Bekleyişler Okulu'nun kabul görmesi Keynesci görüşü gözden düşürmüştür. Ancak Avrupa'da 1980'ler ve 1990'lar süresince yaşanan yüksek düzeydeki işsizlik oranlarının denge teorisi ile çelişmesi, Keynesyen teoriye dönüşü sağlamıştır. Keynesci yaklaşıma eğilimi olan bir grup iktisatçı temelde Keynesci unsurlar taşıyan ancak 1980'lerin Rasyonel Bekleyişler Hipotezini de kabul eden bir yaklaşım geliştirdiler. Daha sonra bu iktisatçılar Yeni Keynesyen adını verdikleri iktisadi düşünce okulu altında birleşmişlerdir.³²¹

Yeni Keynesyen görüşe göre fiyat ve ücretler katıdır. Ücretler hakkında yapılan sözleşmeler uzun vadeli ve bu da bugünkü belirlenmiş olan ücret haddinin geçmiş zamanın rasyonel bekleyişlerine göre yapıldığı anlamına gelmektedir. Firmalar ve işçiler uzun süreli ücret anlaşması yaptıktan sonra toplam talepte değişikliklerin olması mümkündür. Bu durumda sözleşme nedeniyle parasal ücretler değişmeyecek ve böylece toplam talepteki bir değişime Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'yı değiştirecektir.³²²

Ücretlerin katı olmasının sebebi toplu sözleşmeler iken fiyatların katıldığını nedeni menü maliyetleridir. Merkez Bankası'nın para arzını düşürdüğünde toplam talep düşecektir. Bu nedenle toplam talepteki bir düşüş üretimi düşürecek, azalan üretim karşısında firmalarının işgücü talebi azalacaktır. İstihdam bu nedenle düşecek ancak kısa dönemde toplam arz eğrisi, yapışkan fiyatlardan sonsuz esnek olması nedeniyle bu fiyat

³¹⁹ Mankiw, a.g.m., s.83.

³²⁰ Ertürk, vd., a.g.m., s.15.

³²¹ Ertürk, vd., a.g.m., s.18.

³²² Parasız, Bildirici, a.g.e., s.111.

seviyesinden sınırsız mal arz edebilecektir. Bu da parasal fiyat ve ücretlerde aşağı yönlü bir baskı yapacak ve üretimi yükseltecektir artan üretim işgücü talebine arttıracak ve istihdam artacaktır. Yeni Keynesyen modelde uzun dönemde para yansız olmasına rağmen parasal şoklar kısa dönemde açıkça yanlı bir etkiye sahiptir.³²³

Merkez Bankasının faiz oranlarının düşüren bir politika izlendiği varsayımında kısa dönemde beklenen gayri safi yurtiçi hasıladan (GSYİH) daha yüksek bir GSYİH'ye neden olacak, ancak uzun dönemde bu durum enflasyona neden olacaktır. Enflasyondaki artış toplam arzı arttıracak bu ise Merkez Bankası'nın hatasını görmesine neden olacaktır. Merkez Bankası, toplam talebi azaltıcı politikalara başvuracaktır. Böylece ekonomi kısa dönemde depresyona girecek ancak uzun vadede ise tekrar denge noktasına ulaşacaktır.³²⁴

2007 yılının sonlarında ve özellikle 2008 yılında başta finansal piyasalarda kendini gösteren Amerika merkezli kriz, daha sonra tüm dünyayı etkisi altına almış ve 1929 Büyük Buhranı'nın ardından tarihe geçen en büyük krizlerden biri olarak gösterilmiştir. Yaşanan bu büyük durgunluk ile birlikte krizin ortaya çıkış ve yayılış mekanizmasının açıklanmasında konjonktür teorilerinin ne kadar etkin olduğu tartışmalarını alevlendirmiştir.

Ebeling (2008) çalışmasında krizin açıklamasını AKT'de olduğunu belirtmektedir.³²⁵ İlgili dönemin ABD için verileri incelendiğinde, 2001 yılının başlarında yaşanan durgunluğun ardından yükselen hisse senedi fiyatları, artan konut fiyatları ve yüksek istihdamın yanında yüksek üretim düzeyi ile yaşanan genişleme döneminin ardından başlayan bu durgunluk birçok ana akım iktisatçı için beklenmemekte iken daha kriz ortaya çıkmadan White ve onun gibi birçok Avusturyacı iktisatçı çalışmalarıyla kriz tahmininde bulunmuşlardır. Dönem Keynesyenler açısından incelendiğinde krizin ana nedeni olarak görülen toplam talepte bir düşüş bulunmamaktadır ve o dönemde hem ABD'de hem de dünyada ham madde ve tüketim mallarına olan talep yüksek düzeyde seyretmektedir. Monetaristler açısından ise para politikası aşırı değil ve enflasyon

³²³ Snowdon, Vane, *a.g.e.*, s.398.

³²⁴ Parasız, Bildirici, *a.g.e.*, s.111.

³²⁵ Jerry H. Tempelman, "Austrian Business Cycle Theory and the Global Financial Crisis: Confessions of a Mainstream Economist, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol.13, No:1,2010, s.5.

oranları hedeflenen düzey ile yakın seviyelerde seyretmekteydi.³²⁶ Ayrıca yaşanan bir teknoloji şoku da yoktur, işsizlik oranları 2008 Ağustosda %5-6 seviyelerinde ve enflasyon tek haneli düşük orta seviyede olmasına rağmen, yani makro ekonomide temel olarak kabul edilen enflasyon, işsizlik gibi göstergeler ılımlıyken 2008 yılında yaşanan bu krizi açıklamada bir çok iktisatçıyı zorlarken, AİO mensup iktisatçılar krizi açıklamada AKT'yi işaret etmişlerdir. Dönemin ABD verileri incelendiğinde piyasa faiz oranının uzun dönem faiz oranından önemli ölçüde saptığı gözlemlenmekte ve artan bu fark ile yaşanan parasal genişlemenin fiyat sinyallerini bozarak, yatırımların yanlış yönlendirilmesine neden olmaktadır. AKT'nin parasal genişlemenin yaşanmasının ardından konjonktürel dalgalanmaların oluşması ile sonuçlanan bu süreç, 2008 Büyük Durgunluğu'nun önemli nedenlerinden biri sayılmaktadır. Bu konu hakkındaki çalışmalar genellikle ABD için yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise AKT Türkiye verileri için sınanacaktır.

³²⁶ Richard M. Ebeling, "The Current Economic Crisis and The Austrian Theory of Business Cycle", *The Freeman: Ideas on Liberty*, June 2008, s.5.

BÖLÜM III

AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde AKT'nin konjonktür teorilerini açıklamadaki etkisi Türkiye için sınanacaktır. Ancak analize geçmeden önce AKT'yi ampirik olarak inceleyen çalışmalara yer verilmiş, ardından uygulanacak olan analizde kullanılacak olan yöntemin teorik olarak açıklaması yapılmış ve son olarak uygulanan analizin sonuçlarına yer verilmiştir.

1.AKT'Yİ AMPİRİK OLARAK İNCELEYEN ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

AİO iktisatta matematiğin bir amaç olarak değil bir açıklayıcı unsur olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu kapsamda AİO'nun iktisadi düşünceye önemli katkılarından biri olan AKT'nin geçerliliğini ampirik olarak değerlendiren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Wainhouse'un 1984 yılında yapmış olduğu çalışmadır. 1959 yılının ilk ayından 1981 yılının altıncı ayına kadar olan dönemde ABD'nin aylık verilerini kullanan Wainhouse, parasal şoklarla başlayan ve faiz oranları ile çıktı seviyelerinde değişikliklere yol açan bir dizi olayı tanımlamak için Granger nedensellik testi kullanmıştır.³²⁷ Çalışma sonucunda parasal şokların faiz oranlarını etkilemediği ve faiz oranlarının çıktı üzerinde etkisinin olmadığı hipotezi reddedilmiştir. Sonuç olarak Wainhouse çalışması ile AKT'yi doğrulayan bir sonuca ulaşılmıştır.³²⁸ Leraux ve Levin ise 1998 yılında Wainhouse'un bu uygulamasını Güney Afrika için yaptıkları ve 1980-1996 dönemini kapsayan çalışmalarında uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ampirik olarak gözlemlenen konjonktürel dalgalanmaların parasal kökenli olduğu tespit edilmiştir.³²⁹ Kredilerdeki değişikliklerin fiyat sinyallerinin bozulmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir.³³⁰

AKT ile ilgili diğer bir ampirik çalışma 2001 yılında Keeler tarafından yapılmıştır. 1950-1991 yılları arasındaki dönemde üç aylık verileri kullanarak, ABD'de gerçekleşen

³²⁷ Francis Bismans ve Christelle Mougeot, "Austrian Business Cycle Theory:Empirical Evidence", *The Review of Austrian Economics*, Vol. 22, 2009, s.245.

³²⁸ James P. Keeler, "Empirical Evidence on the Austrian Business Cycle Theory", *The Review of Austrian Economics*, Vol. 14:4, 2001, s.336.

³²⁹ Bismans ve Mougeot, a.g.m., s.245.

³³⁰ Keeler, a.g.m., s.336.

sekiz konjonktürel dalgalanmayı açıklamak için para, faiz oranları, kapasite kullanımı ve gelir arasındaki ilişkileri vektör otoregresif analizi (VAR) modelini kullanarak açıklamaya çalışmıştır.³³¹ Çalışmanın sonucunda faiz oranının vade yapısı, kaynak tahsisi ve toplam gelirdeki etkilerinin konjonktürel dalgalanmalarının önemli bir kısmını açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.³³² Kısaca çıkan sonuç AİO'nun savunduğu parasal şokun neden olduğu ve göreceli fiyat değişikliklerinin yaydığı konjonktür teorisi hipotezi ile tutarlıdır.

Mulligan'ın 2002 yılında yapmış olduğu çalışma ise 1959-2000 yılları arasında ABD için farklı endüstrideki istihdam oranları ile faiz oranları arasındaki ilişkiyi hata düzeltme modelini kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Bunu yaparken sektörel işgücü verilerini sanayi sektörleri arasında kaynak dağılımının bir göstergesi olarak kullanmış ve kaynakların piyasa faiz oranındaki değişikliklere göre üretimin erken, orta ve geç aşamalarında yeniden dağıtıldığı sonucuna varmıştır, ki bu sonuç AKT ile tutarlıdır.³³³ Ancak Mulligan çalışmasında yaptığı üretim aşamalarının geç ya da erken olarak sınıflandırılmasının temelini ne olduğunu net bir şekilde açıklamaması nedeniyle eleştirilmiştir.³³⁴ Mulligan 2006 yılında yapmış olduğu çalışmasında ise faiz oranlarının sürdürülebilir piyasa seviyesinin (doğal oranın) altına düşmesi sonucu kısa vadede reel tüketim harcamaları ve yatırımı arttığı iddiasını test etmiştir. 1959-2003 dönemleri arasındaki verileri kullandığı çalışmasında reel tüketim harcamalarındaki varyansın yaklaşık %45-50'si, yayılma dönemindeki değişime bağlanmıştır.³³⁵

Bismans ve Mougeot (2009) çalışmalarında 1980-2006 yılları arasında, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve ABD için uzun ve kısa vadeli faiz oranları arasındaki farkı, tüketim harcamalarının yatırım harcamalarına oranı, tüketim fiyat endeksinin üretim fiyat endeksinin oranı ve reel GSYİH ile doğal reel GSYİH değişkenlerini veri olarak panel veri analizi yapmışlardır. Sonuç olarak uzun ve kısa vadeli faiz oranlarının arasındaki farkın büyümesi, reel GSYİH ile doğal reel GSYİH arasındaki farkın azalmasına neden olmaktadır. Bu ise faiz oranların bu şekilde hareketinin sonucu ekonomik aktivitenin

³³¹ Bismans ve Mougeot, a.g.m., s.245.

³³² Keeler, a.g.m., s.350.

³³³ Bismans ve Mougeot, a.g.m., s.246.

³³⁴ Andrew T. Young, "The time structure of production in the US, 2002-2009", *The Review of Austrian Economics*, Vol.25, 2011, s.81.

³³⁵ Bismans ve Mougeot, a.g.m., s.246.

doğal seviyesine ulaşacak şekilde hızlandırdığını göstermektedir. Genişlemeci para politikası yatırım ve tüketim oranları üzerinde artan oranda bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³³⁶ Tüm bu sonuçlar AKT savunduğu genişlemeci para politikasının ekonominin o anki koşullar ile gerçekte ulaşamayacağı sahte bir genişlemeye neden olacağı tezi ile uyumludur.

Young (2011) ABD Ticaret Bakanlığı Ekonomik Analiz Bürosu (BEA) tarafından üretilen girdi çıktı hesaplarını kullanarak üretimin dolambaçlılık seviyesini ölçmek için bir endüstrinin toplam sektör çıktı gereksinimini (TIOR) kullanmaktadır. TIOR üretimin belirli bir aşamasındaki brüt çıktısının o aşamaya kadar olan toplam brüt çıktıya oranını temsil etmektedir. TIOR arttığı zaman dolambaçlılık oranı artmakta aksi halde ise düşmektedir. TIOR'un yüksek olmasının diğer bir anlamı üretkenliğin düşük olduğudur. Ayrıca çalışmasında ABD için 2001 ve 2008 krizlerini almıştır. Young çalışmasının sonucunda 2007 ve 2009 dönemlerinde TIOR'da bir düşüş gözlemlemiştir. Bunun anlamı ise bu yıllarda üretim sürecinin daralmasıdır, ki bu sonuç kriz öncesi üretimde dolambaçlılık seviyesinin arttığı ve kriz dönemlerinde ise düştüğü görüşünde olan AKT ile tutarlıdır.³³⁷

Lester ve Wolff 2013 yılında yaptıkları çalışmada parasal şokların üretim aşamalarına göre gruplandırılan mallar üzerindeki etkilerini değerlendirmişler ve bunun için regresyon analizi yapmışlardır. Sonuç olarak kaynak kullanımının parasal genişleme sonucu genişlediği tespit edilmesine rağmen fiyatlarda ve üretim farklı aşamalarındaki mal miktarlarında istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik tespit edememişlerdir. Daha sonra onların bu çalışmaları 2014 yılında Luther ve Cohen tarafından tekrar uygulanmıştır. Ancak Lester ve Wolff'un çalışmalarından farklı olarak federal fon oranındaki (FF) değişiklikleri para politikasının bir göstergesi olarak almak yerine FF ile doğal faiz oranı arasındaki farklılıkları para politikası göstergesi olarak kullanmışlardır. Ancak ulaştıkları sonuçlar hemen hemen aynıdır. Beklenmedik bir parasal şokun üretim yapısında bir bozulmaya yol açmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanında mevcut

³³⁶ Bismans ve Mougeot, a.g.m., s.255.

³³⁷ Young, a.g.m., s.85.

işlem verilerinin üretim yapısının bir ölçüsü olarak kullanılmasının eleştirilebilir olduğunun altını çizmişlerdir.³³⁸

2. VERİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye'ye ait 1968-2017 aralığında M1 para arzı (M1), tüketimin GSYİH'ya oranı (TUKETIM) ve yatırımın GSYİH'ya oranı (YATIRIM) veri olarak kullanılmıştır. M1 serisinin logaritması alınmış ayrıca bu değişken proxy değişken olarak kullanılmıştır. Veriler M1 değişkeni için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden, TUKETIM ve YATIRIM verileri ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiş, Eviews 10 programı kullanılmıştır. AİO kısa dönemde dengesizliği savunması ve uzun dönemde dengeyi kabul etmesi nedeniyle hem denge sürecini hem de dengeye doğru ayarlanmanın yapıldığı ayarlama süreci hakkında tahminler sağlaması nedeniyle Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılacaktır. Bunun için önce serinin durağanlık analizi yapılacak, ardından Eşbütünlük testi ve VECM uygulanacaktır. Son olarak değişkenler arasındaki ilişki etki tepki analizi ile de ortaya konulacaktır. Ancak tüm bu testler uygulamadan önce teorik olarak açıklanacaktır.

2.1. DURAĞANLIK VE DURAĞANLIĞIN BELİRLENMESİ

Durağanlık kavramı, özetle zaman serisi verilerinin belirlenmiş bir süreçte devamlı bir şekilde yükselme ya da azalma göstermediği, verilerin bu süreçte bir yatay eksen boyunca saçılımı olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle, zaman serisi verilerinin statik bir ortalama çevresinde hareket etmesi ve bu hareketlerinin varyansının zaman süresince statik olarak durması zaman serisinin durağan olduğu anlamına gelmektedir.³³⁹ Eğer serinin ortama ve varyansı statik değilse bu durumda seri durağan değildir. Ekonometrik uygulamalarda aranan ön koşul zaman serisinin durağan olmasıdır. Zaman serilerinin durağan olmasının bazı şartları vardır. Herhangi bir Y_t serisi için durağan olma koşulları;

$$\text{Sabit aritmetik ortalama} \quad : E(Y_t)=\mu \quad (1)$$

³³⁸ William J. Luther ve Mark Cohen, " An Empirical Analysis of the Austrian Business Cycle Theory", *International Atlantic Economic Journal*, Vol.42, 2014, ss.154-167.

³³⁹ Mustafa Sevüktekin ve Mehmet Nargeleçekenler, *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı*, Genişletilmiş 2. B, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, s.199.

$$\text{Sabit varyans} \quad : \text{Var}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (2)$$

$$\text{Gecikme mesafesine bağlı kovaryans: } \gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)] \quad (3)$$

(bütün t değerleri için) k: gecikme mesafesi

şeklinde gösterilmektedir.

Zaman serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içinde statikse zayıf durağan seriler olarak adlandırılmaktayken sonlu ortalamanın ve varyansın gerek olmadığı durum ise güçlü durağanlık olarak adlandırılmaktadır. Ancak zayıf durağanlığın şartları güçlü durağanlığın şartlarına göre daha kısıtlı olmasına rağmen, literatürde yapılan çalışmalarda zaman serisinin zayıf durağanlık şartını sağlaması yeterli koşul olarak görülmektedir.³⁴⁰

Durağanlığın belirlenmesinde birçok yöntem bulunmaktadır. Çalışmada genellikle durağanlığın belirlenmesinde kullanılan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF), Phillips- Perron (PP) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testleri uygulanacaktır. Zaman serisinin birim kök bulundurmaması durağan olduğu anlamına gelmektedir.

2.1.1. ADF Birim Kök Testi

Zaman serilerinin geçirdiği süreçleri anlayabilmek için, söz konusu serinin her süreçte aldığı değerin önceki süreçlerdeki değerler ile regresyonunun olması zorunludur. Zaman serilerinde alınan değişkenler arasındaki bu ilişki birim kök testleri ile yapılmakta ve serinin durağanlığı test edilmektedir. DF testleri Dickey ve Fuller'ın 1979 ve 1981 yılında yaptıkları çalışmalarında ortaya koydukları birim kök testidir.

Birim kök testi için kullanılan otoregresif model ise;

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + e_t \quad (4)$$

şeklinde ifade edilmektedir. Bu denklemde yer alan e_t hata terimini, Y_t değişkenin t döneminde aldığı değeri ve Y_{t-1} ise t-1 dönem için değişkenin değerini göstermektedir. ρ katsayısı 1'e eşit olduğu durumlarda ($|\rho|=1$) H_0 temel hipotezi olan birim kök mevcuttur,

³⁴⁰ Nevin Uzgören, Ergin Uzgören, "Zaman Serilerinde Sahte Regresyon Sorunu Ve Reel Kamu Harcamalarına Yönelik Bir Ekonometrik Model Uygulaması", *Akademik Bakış*, S.5., 2005, s.3.

yani seri durağan değildir, sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak eğer ρ katsayısı 1'den küçük ise ($|\rho| < 1$) H_1 hipotezi olan serinin birim kökü yoktur, yani seri durağandır, kabulü yapılmaktadır.³⁴¹ Durağan bir döneme verilebilecek en iyi misal, ortalaması sıfır, varyansı sabit, ardaşık bağımlı olmayan olasılıklı süreci ifade eden beyaz gürültü hata terimidir. (4) numaralı eşitlik serinin birinci dereceden otoregresif denklemdir. Ayrıca DF birim kök testi birinci dereceden otoregresif süreçlere uygulanabildiği gibi ikinci, üçüncü dereceden gibi, yüksek dereceli denklemlere de uygulanmaktadır.³⁴² Eğer seri durağan çıkmazsa, ki bu durum rassal yürüyüş olarak da adlandırılmaktadır, (4) nolu denklemde eşitliğin iki yanından da Y_{t-1} çıkarılarak yeni bir denklem oluşturulur.

$$\Delta Y_t = (\rho - 1) Y_{t-1} + e_t \quad (5)$$

($\rho - 1$) yerine δ yazıldığında denklem

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t \quad (6)$$

şeklini almaktadır. (6) nolu denklem serinin birinci farkını vermektedir. Bu durumda $H_0: \rho = 1$ hipotezi ($\rho - 1$) olarak alınması nedeniyle $H_0: \delta = 0$ şeklini almaktadır. $\delta = 0$ koşulunun test edilmesi ile $\rho = 1$ olup olmadığı test edilmiş olur. $\delta = 0$ durumunda (6) nolu denklem

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} = e_t \quad (7)$$

halini almakta ve $\Delta Y_t = e_t$ birinci fark dizisi durağan olmaktadır. Temel hipotez birim kökün varlığı hipotezi $\delta = 0$ durumunda kabul edilirken, $\delta < 1$ durumunda ise serinin birinci farkının durağan olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda seri birinci dereceden durağan (bütünleşik) olup $I(1)$ şeklinde gösterilmektedir. Aynı şekilde eğer birinci farkında durağan çıkmazsa ikinci farkı alınır ve ikinci farkında durağan çıkması durumunda ikinci dereceden durağan olup $I(2)$ şeklinde gösterilmektedir.

Dickey ve Fuller çalışmalarında birim kökün varlığı hipotezinin sınanmasında bulunan t değeri büyük örneklerde bile t dağılımına uymaması nedeniyle karar ölçütü olarak t istatistiği yerine τ (tau) istatistiğini kullanmışlardır. Ardından bu τ istatistiğini MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırmışlardır. Karşılaştırma sonucunda τ

³⁴¹ Uzgören ve Uzgören, a.g.m., s.4.

³⁴² Mustafa Sevüktekin ve Mehmet Nargeleşkenler, *Zaman Serileri Analizi*, 1.B, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.287.

istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon kritik değerinin mutlak değerinden küçük olduğu durumlarda, H_0 hipotezi reddedilememektedir. Sonuç olarak bu durumda seri durağan değildir. Eğer aksi bir durum söz konusu ise seri durağan kabul edilmektedir.³⁴³ Dickey ve Fuller makalelerinde üç tip regresyon modeli kurmuş ve bunlar içinde üç tip test istatistiği üretmiştir. Bunlar:

$$\text{Sabitli ve trendsiz regresyon: } \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t \quad (8)$$

$$\text{Sabitli ve trendsiz regresyon: } \Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (9)$$

$$\text{Sabitli ve trendli regresyon: } \Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (10)$$

olarak sıralanmaktadır.³⁴⁴

Zaman serilerinin hepsi birinci dereceden durağanlık sonucunu vermeyebilmektedir, bu durumda seriler birinci dereceden otoregresif süreç olarak adlandırılmaz. Dickey ve Fuller analizinde bulunan bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri, bağımsız değişken olarak ele almışlar ve p. dereceden otoregresif süreçler [AR(p)] için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testini geliştirmişlerdir. Testin en genel hali (11) nolu denklem gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 + \delta Y_{t-1} + \alpha_j \sum_{j=1}^m \Delta Y_{t-j+1} + e_t \quad (11)$$

(11) nolu denkleme DF testinin uygulanması halinde Genişletilmiş Dickey Fuller (GDF) testi elde edilecektir.³⁴⁵

2.1.2. PP Birim Kök Testi

Phillips ve Perron (1988) araştırmalarında bir zaman serisinin yüksek dereceden kolerasyonu kontrol edebilmek için bir yöntem önermişler, hata teriminin zayıf derecede bağımlı olmasına ve heterojen olarak dağılmasını kabul ederek otokorelasyon sorununu

³⁴³ Uzgören ve Uzgören, a.g.m., s.4.

³⁴⁴ Sevüktekin ve Nargeleçekenler, *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı*, a.g.e., s.318.

³⁴⁵ Uzgören ve Uzgören, a.g.m., s.4.

ortadan kaldırmışlardır.³⁴⁶ ADF denkleminde olduğu gibi otokorelasyonu ortadan kaldırmayı sağlayacak kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini modele katmak yerine, DF denklemini tahmin ederek t istatistiklerini yeniden düzenlemişlerdir.³⁴⁷ Yapısal kırılma tarihinin bilindiği varsayan PP testi, ADF testine ek olarak değişken ekleyerek yapısal kırılmalara birim kök testini dahil etmiştir. Ayrıca PP testi özellikle trend içeren serilerin durağanlığını test ederken ADF'den daha güçlüdür. PP testinin kullandığı regresyon denklemi (12) nolu denklemde verilmiştir.³⁴⁸

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + \beta_2 (t - T/2) + e_t \quad (12)$$

PP testinde hipotez şu şekildedir:

H₀: $\rho = 0$ Seri durağan değildir, seride birim kök vardır.

H₁ : $\rho < 0$ Seri durağandır, seride birim kök yoktur.

PP testinde de ADF testinde olduğu gibi, eğer τ istatistiğinin mutlak değeri, MacKinnon tarafından oluşturulan kritik değerlerin mutlak değerlerinden büyükse H₀ hipotezi reddedilmektedir, seri durağandır. Aksi durumda seri birim köke sahiptir ve durağan değildir.³⁴⁹

2.1.3. KPSS Birim Kök Testi

Çalışmada kullanılan son birim kök testi KPSS birim kök testidir. Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992), yaptıkları analizde ADF testi gibi zaman serilerinin durağanlıklarını sınımışlardır. Oluşturdukları testte amaç gözlenen serideki deterministik trendin arındırılarak serinin durağanlaştırılmasını oluşturmaktadır.³⁵⁰ KPSS testinin hipotezleri ADF ve PP testlerinin hipotezlerinin tersidir.³⁵¹ Kısaca H₀ temel hipotezi seri durağan olduğunu ifade ederken, H₁ alternatif hipotezi serinin durağan

³⁴⁶ Emel Şıklar, *Eşbütünleşme Analizi ve Türkiye'de Para Talebi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1206, 2000, s.17.

³⁴⁷ Sevüktekin ve Nargeleçekenler, *Zaman Serileri Analizi*, a.g.e., s.307.

³⁴⁸ Ali Petek ve Ali Çelik, "Türkiyede Enflasyon, Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi (1990-2015)", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, C.54, S.626, 2017, s.72.

³⁴⁹ Burcu Güvenek vd. , " Enflasyon ve Dolaylı Vergilerden Elde Edilen Gelirler Arasındaki İlişkinin VAR Yöntemiyle Analizi", *Kamu-İş*, C.11, S. 3, 2010, s.7.

³⁵⁰ Sevüktekin ve Nargeleçekenler, *Zaman Serileri Analizi*, a.g.e., s.305.

³⁵¹ Petek ve Çelik, a.g.m., s.73.

olmadığı ifade etmektedir.³⁵² Buradaki temel hipotezdeki durağanlık temelde trend durağanlığını ifade etmektedir. Seriler trendden arındırıldıkları için birim kök olmama durumu serinin aslında durağanlığını göstermektedir.³⁵³ Ayrıca Kwiatkowski vd. Oluşturdukları birim kök testini Lagrange Çarpanı üzerine kurmuşlardır. KPSS durağanlık testi (13) nolu denklemdeki lineer bir regresyon modelinden hareket etmektedir.

$$Y_t = r_t + \beta_t + e_t \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (13)$$

$$r_t = r_{t-1} + u_t \quad (14)$$

(13) nolu denklemde Y_t , gözlemlenmiş seriyi, β_t , deterministik trendi, modeldeki otonom parametre olan r_t , rassal yürüyüş sürecini, e_t durağan hata terimini göstermektedir. Y_t trend durağan olması durumunda (I(0)) (14) nolu denklem ile gösterilen rassal yürüyüş denklemindeki u_t değişkeni, sıfır ortalama ve sabit varyans ile normal dağılıma sahip demektir. Bu durumda e_t ile u_t arasında kolerasyon bulunmamakta ve temel hipoteze göre seri durağandır.

LM istatistiği;

$$LM = \sum_{t=1}^T \frac{S_t^2}{\sigma^2} \quad (15)$$

(15) nolu denklemde gösterilen $S^2(I)$, e_t uzun dönem varyansının Newey-West tahmincisidir. Ayrıca $S^2(I)$, σ^2 'nin tutarlı tahminidir. Kwiatkowski vd. (1992) çalışmalarında, testin uygulaması açıklayıcı değişkenin deterministik ya da sabit trend içermesine göre kurmakta ve eşitliklerin düzenlenmesi neticesinde KPSS testini;

$$\hat{n} = T^{-2} \sum_{t=1}^T \frac{S_t^2}{S^2(I)} \quad (16)$$

³⁵² Güvenek vd. , a.g.m., s.8.

³⁵³ Sevüktekin ve Nargeleçekenler, *Zaman Serileri Analizi*, a.g.e., s.305.

şeklinde yazabilmektedirler. (16) nolu denklemde \tilde{n} , normal dağılım göstermemektedir. Kwiatkowski vd. Yaptıkları Monte Carlo simülasyonu ile \tilde{n} 'nin kritik değerlerini ortaya koymuşlar ve temel ve alternatif hipotezini aşağıdaki gibi düzenlemişlerdir.

$$H_0: \sigma_u^2 = 0 \quad (17)$$

$$H_1 : \sigma_u^2 > 0 \quad (18)$$

KPSS birim kök sınavında H_0 serinin durağanlığını, H_1 ise tam tersi durumu göstermektedir. LM testi ile elde edilen \tilde{n} değeri, kritik değerden büyük ise durağan olmadığı, H_0 hipotezinin reddedildiği, aksi durumda H_0 hipotezi reddedilemez bu durumda seri durağandır.³⁵⁴

2.2. JOHANSEN EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

Eşbütünleşme kavramı, değişkenleri durağan olmaması halinde, klasik regresyon analizinin yanıltıcı sonuçlar verebileceği düşüncesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.³⁵⁵ Uygulanacak modelde, değişkenlerin durağan çıkması için farklarının alınması sonucu durağan hale getirilen serilerin kullanımı, model tahminine ilişkin sorunlara sebebiyet vermekle birlikte seriler arası uzun dönemli ilişkiyi ortadan kaldırmaktadır.³⁵⁶ Başka bir ifade ile fark alma işlemi sonucunda durağanlaştırılmış serilerin regresyon analizleri, fark alma işleminde uzun dönemdeki bilgilerin ortadan kalkması sebebiyle herhangi bir uzun dönem ilişkisini göstermemektedir.³⁵⁷ Sonuç olarak model açıklama gücünü kaybedecektir. Eşbütünleşme analizi aynı sırada bütünleşmiş zaman serilerinin uzun dönemde aralarında ilişki olup olmadığını sınamaktadır.³⁵⁸

Johansen(1988) eşbütünleşme testinde aynı dereceden durağan serilerin denklem sistemi, sistemde olan tüm değişkenlerin düzey ve gecikmeli değerlerinin bulunduğu

³⁵⁴ Nilgün Ç. Yavuz, "Durağanlığın Belirlenmesinde KPSS ve ADF Testleri: İMKB ulusal Endeks-100 Endeksi İle Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.54, S.1, 2004, ss. 242-244.

³⁵⁵ İlker Parasız ve Ufuk Başoğlu, *İktisadi Verilerin Analizi ve Temel Öngörü Yöntemleri*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2003, s.20.

³⁵⁶ N. Savaş Demirci, "İmalat Sanayi Sektöründe Üretim ve Banka Kredileri İlişkisi: Türkiye İçin Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.19, S.1, 2017, s.49.

³⁵⁷ Mustafa Acar, vd., "Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.9, S.2, 2004, s.332.

³⁵⁸ Parasız, Başoğlu, a.g.e., s.20.

VAR (Vector Autoregression) analizine dayanmaktadır. (19) nolu analizdeki denklem sistemini vermektedir.

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k} + \Pi \Delta X_{t-k} + e_t \quad (19)$$

$$\Gamma_i = -I + \Pi_1 + \dots + \Pi_i, i= 1, \dots, k \quad (20)$$

Denklemdaki Π göstergesi katsayılar matrisini ifade etmektedir ve Π 'nin rankı sistemde bulunan koentegre ilişki sayısını göstermektedir. Π matrisin rankı sıfır olduğu durumlarda X vektörünü meydana getiren değişkenlerin birbirleri ile eşbütünleşme ilişkisinin yoktur. Ancak Π matrisin rankı bir ise bahsi geçen değişkenlerin birbirleri ile bir eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu varsayılmaktadır. Eğer Π birden büyükse değişkenlerin birbiri ile birden fazla eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilmektedir. Johansen Eşbütünleşme Testi'nde serilerin birbirleri ile eşbütünleşme ilişkisinin varlığı iz ve maksimum özdeğer test istatistikleri aracılığı ile bulunmaktadır. Belirli bir anlamlılık düzeyinde test istatistiklerinin kritik değerden büyük çıkması halinde alternatif hipotez reddedilemez. Böylece serideki değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu kabul edilmektedir.³⁵⁹

Koentegrasyon testlerinde sistem için uygun bir gecikme seviyesi belirlenmelidir. Gecikme uzunluğunun bulunmasında, ilk olarak en büyük gecikme uzunluğu yoluyla bağımlı değişkenin yalnızca bu değişkeni gecikmeli değerinin regresyonuna bakılara bulunmaktadır. Ayrıca en küçük kritik değerini veren gecikme sayısı seçilmektedir. Bağımlı değişkenin belirlenmiş gecikme sayısı sabitlenir ve bağımsız değişkenin ise bütün gecikmeli değerleriyle regresyon modelleri oluşturulur ardından tekrar en küçük kritik değerini veren gecikme sayısı bağımsız değişkenin gecikme sayısı olarak bulunmaktadır. Bu şekilde en küçük gecikme sayısına göre ortaya konan modelde eğer otokorelasyon sorunu mevcut ise ikinci en küçük kritik değerini temsil ettiği gecikme sayısı gösterge olarak kabul edilmektedir.³⁶⁰ Modelde gecikmenin uzunluğu genellikle bilinmediğinden dolayı, modelde kullanılacak gecikme sayısı, olabilirlik oran testi (LR), nihai öngörü hatası (FPE), Akaike bilgi kriteri (AIC), Schwarz bilgi kriteri (SIC) ve

³⁵⁹ Recep Tarı, Durmuş Çağrı Yıldırım, "Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama", *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, C.16, S.2, 2009, s. 100-101.

³⁶⁰ Huriye G. Diler, "Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerinde Bir Uygulama", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, 2016, s.26.

Hannan-Quinn bilgi kriteri (HQ) gibi yaygın olarak kullanılan model seçim ölçütlerinden uygun bir tanesi seçilerek belirlenmelidir.

2.3. VEKTÖR HATA DÜZELTME MODELİ (VECM)

Granger (1988) çalışmasında uygulamada kullanılan değişkenlerin birbirleri ile eşbütünleşme ilişkisi mevcutsa, bu değişkenlerin birbirleri ile minimum tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ve bu durumda nedensellik analizinin VECM ile yapıldığını ileri sürmektedir. VECM modeli, değişkenlerin birbirleri ile gerçek olmayan ilişkilerin yer almasına müsaade etmeden verinin kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkilerini açıklamaktadır.³⁶¹ VECM modeli (21) nolu denklem ile gösterilmektedir.

$$\Delta X_t = \alpha + \sum_{i=1}^m \beta \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^n Y \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \Psi \Delta Z_{t-i} + \lambda EC_{t-1} + e_t \quad (21)$$

(21) nolu denklemdeki λ , değişkenleri uzun dönemde dengeye yönelmeye zorlayan hata düzeltme parametresi, ΔX ve ΔZ , ΔX 'deki kısa dönem sapmaların etkisini, EC_{t-1} , eşbütünleşme denkleminde sağlanan hata terimlerinin bir gecikmeli değerini ve son olarak β , Ψ ve Y , göstergeleri bağımlı değişkende doğrudan etki gösteren kısa dönem parametreleri ifade etmektedir. VECM modelinde EC_{t-1} göstergesi negatif istatistiki olarak anlamlı olduğunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur.³⁶²

Wald testi, VECM bağlı olarak ulaşılan nedenselliğin kaynağını bulmaktadır. Bu amaçla açıklayıcı değişkenlerin tüm katsayılarına Wald testi uygulanmaktadır. Ayrıca Wald testi, değişkenler arasındaki kısa süreli nedensellik ilişkisini göstermektedir. Wald testi ile sınırsız regresyona dayanan bir test istatistiği hesaplanmaktadır. Bu teste göre açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının birlikte ki-kare istatistiğine göre anlamlı olması halinde nedensellikten söz edilebilir.³⁶³

³⁶¹ Menşure Kolçak, vd. "Kamu Harcamaları Büyüme Üzerinde Bir Politika Aracı Olarak Kullanılmalı Mı? VECM Analizi ve Yapısal Kırılma Testleri ile Ampirik Bir Analiz: 1984-2014 Türkiye Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, S.2, 2017, s.479.

³⁶² Ahmet Turan Çetinkaya, Emrah Türk, "Tasarruf ve Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi Türkiye Örneği (1975-2012)", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, C.24, S.2, 2014, s.55.

³⁶³ Erdal Demirhan, Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 60, S.4, 2005, s.85.

2.4. ETKİ TEPKİ ANALİZİ

Analizde kullanılan değişkenlerden birisinde oluşacak herhangi bir şokun analizdeki diğer değişkenlere etkisini etki tepki analizi ortaya koymaktadır. Etki tepki fonksiyonları, VECM’de bulunan bütün değişkenlerin yapısal şoklara verdiği dinamik tepkiyi göstermektedir. Varyans ayrıştırma analizi ile bir makroekonomik büyüklük üzerinde etkili bulunan değişkenlerin bir politika aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağına karar vermede kullanılmaktadır. Öyleyse etki tepki analizi ekonomik politikalara yön göstermede önemi büyüktür.³⁶⁴

3. ANALİZ SONUÇLARI

3.1.BİRİM KÖK İNCELEMESİ

Çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Johansen eşbütünleşme analizi ile incelenecektir ancak bu analize başlayabilmek için serilerin durağanlığı test edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle değişkenlerin ADF, PP ve KPSS birim kök testleri, durağanlıkları, incelenecektir. Sonuçlar Tablo 1’de verilmektedir.

³⁶⁴ Kolçak, a.g.m., ss.482-483.

Tablo 1: Birim Kök Test Sonuçları (Sabitli ve Trendli)

		ADF	PP	KPSS
M1	Düzy	-1.403550 (-3,508)	-1.096588 (-3,504)	0.127102 (0,146)
	1. Fark	-7,601697 (-4,170)	-11,32972 (-4,161)	0,199029 (0,216)
TUKETIM	Düzy	-2.096627 (-3,508)	-2.096627 (-3,504)	0.221642 (0,146)
	1. Fark	-7.895938 (-3,508)	-10.99859 (-3,506)	0.045283 (0,146)
YATIRIM	Düzy	-3.396909 (-3,506)	-3.154636 (-3,504)	0.062135 (0,146)
	1. Fark	-6.476260 (-3,506)	-6.660105 (-3,506)	0.059702 (0,146)

Tablo 1’de yer alan parantez içindeki göstergeler kritik değeri, üstte kalan değerler ise t istatistiğini göstermektedir. H_0 hipotezi ise serinin durağan olmadığı, birim kökün mevcut olduğunu varsaymaktadır. Bahsedildiği gibi ADF ve PP testleri için t istatistiğinin mutlak değeri kritik değerin mutlak değerini aşması durumunda H_0 hipotezi reddedilmektedir. KPSS birim kök testinde ise tersi bir durum söz konusudur. Bu koşullar M1, TUKETIM ve YATIRIM değişkenleri için birinci farkında sağlanmaktadır. H_0 hipotezi reddedilmiş ve seri durağan olduğu belirlenmiştir. Johansen eşbütünleşme testi için tüm değişkenlerin aynı dereceden durağan olma koşulu sağlanmıştır.

3.2. JOHANSEN EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ

Johansen Eşbütünleşme testi ile analizdeki değişkenlerin aralarında uzun dönemli bir ilişki varlığı test edilmiştir. Yapılan eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Özdeğer	İz İstatistiği	0.05, Kritik Değeri	Olasılık Değeri
r=0	0.664995	93.13597	24.27596	0.0000
r≤1	0.410257	42.82989	12.32090	0.0000
r≤2	0.331699	18.53878	4.129906	0.0000

Tablo 2’de verilen sonuçlarda görüldüğü üzere, dikkate alınan değerler için, iz değerinin kritik değerden büyük olduğu görülmektedir. H_0 hipotezi olan eşbütünleşme olmadığı hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda M1, TÜKETİM ve YATIRIM değişkenleri arasında bir nedensellik ilişki söz konusudur. Değişkenlerin eşbütünleşik olması, yani para arzı, tüketim ve yatırım arasında bir nedenselliğin olması AKT’yi desteklemektedir.

Analizde, eşbütünleşme testine ait uygun gecikme uzunluğu Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Uygun Gecikme Uzunluğunu Belirlenmesi

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	0.697562	8.153447	8.272706*	8.198122
1	30.23564*	0.502854*	7.824855*	8.301892	8.003556*
2	10.72522	0.568172	7.941154	8.775968	8.253880

Tablo 3’de görüldüğü üzere LR kriteri bir gecikme için maksimum değer verirken FPE, AIC ve HQ değerleri minimum değer vermektedir. SC kriteri ise 0 gecikme için en küçük değer vermektedir. Tablo 3’de kullanılan kriterlerin çoğunun 1 gecikme için en küçük değeri vermektedir. Bu durumda VAR analizine göre uygun gecikme 1 olarak belirlenmiştir.

Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra hata terimlerine ait sınamaların yapılması ve tahmin edilen modelin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Bu nedenle serinin köklerinin hepsinin birim çember içinde olma koşulunu sağlayıp sağlamadığı,

otokorelasyonun ve değişen varyans sorununun olup olmadığı test edilmelidir. Bu kapsamda yapılan testlerin sonuçları tablo 4, 5, 6 ve 7’de gösterilmektedir.

Modelin birim kök testi ile yapılan durağanlık testi katsayı matrisinin özdeğerlerine bağlı bulunmaktadır. Eğer katsayı matrisinin özdeğerleri, birim çemberin içinde ise ki çalışmada bu çember için referans değerler verilmiştir, seri durağandır. Aksi durumda ise modelin durağan olmadığı ya da istikrarsız olduğu kabul edilmektedir. VAR modeli durağanlık koşulunu gösteren Tablo 4’de grafikte köklerin tamamının birim çember içerisinde olduğu ve VAR modelinin durağanlık koşulunu sağladığı görülmektedir.

Tablo 4: VAR Modeli Durağanlık Tablosu

Kök	Birim çember içindeki konumu
-0.255270 - 0.632231i	0.681820
-0.255270 + 0.632231i	0.681820
-0.541854	0.541854
0.042624 - 0.307152i	0.310095
0.042624 + 0.307152i	0.310095
0.114578	0.114578

VAR modelinin yapısal anlamda bir sorununun varlığını kontrol etmek için Otokorelasyon-LM testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 5 ve 6’da gösterilmektedir. Olasılık değerlerinin 0.05 düzeyinden yüksek çıkması nedeniyle H_0 hipotezi reddedilemez. Buna göre iki gecikme düzeyi için modelde otokorelasyona rastlanmamıştır.

Tablo 5: Otokorelasyon LM Testi Sonuçları (H_0 : n'den h'ye gecikmelerde seri korelasyon yok)

Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık
1	0.609761	0.7854
2	0.444323	0.9069

Tablo 6: Otokorelasyon LM Testi Sonuçları ($H_0:1$ 'den h 'ye gecikmelerde seri korelasyon yok)

Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık
1	0.609761	0.7854
2	0.655600	0.8445

Hata terimlerinin varyansının bütün örneklem için zamana göre sabitliğini sınamak için uygulanan Değişen Varyans Testi sonuçları Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7: Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-kare	df	Olasılık
82.73418	72	0.1818

Tablo 7’ye göre Ki-kare değeri tahmin edilen modelde değişen varyans sorunu olmadığını göstermektedir. Başka bir ifade ile hata teriminin varyansı bütün gözlemler için birdir.

3.3. VEKTÖR HATA DÜZELTME MODELİ (VECM) SONUÇLARI

Tablo 8’de değişkenlere uygulanan VECM sonuçları yer almaktadır ve bu tabloda satırlar bağımlı değişkenleri göstermekteyken sütunlar bağımsız değişkenleri göstermektedir.

Tablo 8: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

	$\Delta M1$	$\Delta TUKETIM$	$\Delta YATIRIM$	$ECM_{(t-1)}$
$\Delta M1$	-	-0.06 (0.02)	-0.06 (0.4)	-1.47 (0.00)
$\Delta TUKETIM$	-8.07 (0.04)	-	-1.67 (0.00)	16.02 (0.01)
$\Delta YATIRIM$	-5.69 (0.01)	0.16 (0.26)	-	16.1 (0.01)

Kısa dönem için H_0 hipotezi bağımsız olan değişkenden bağımlı olan değişkene doğru nedensellik ilişkisinin yok olduğunu varsaymaktadır. Tablo 8'e göre, yapılan analize ait olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması nedeniyle, kısa dönemde para arzı bağımlı değişken iken tüketimden para arzına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktayken, yatırımdan para arzına, olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması nedeniyle nedensellik ilişkisi yoktur. Bu durumda H_0 : Tüketimden para arzına doğru nedensellik ilişkisinin yok olduğu hipotezi reddedilirken, H_0 : Yatırımdan para arzına doğru nedensellik ilişkisinin yoktur hipotezi kabul edilmektedir.

Yine kısa dönemde bağımlı değişken tüketim olduğunda, olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması nedeniyle, yatırımdan tüketime ve para arzından tüketime doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Sonuç olarak H_0 : Para arzından tüketime doğru nedensellik ilişkisinin yok olduğu hipotez ile H_0 : yatırımdan tüketime doğru nedensellik ilişkisinin yoktur hipotezleri reddedilmektedir.

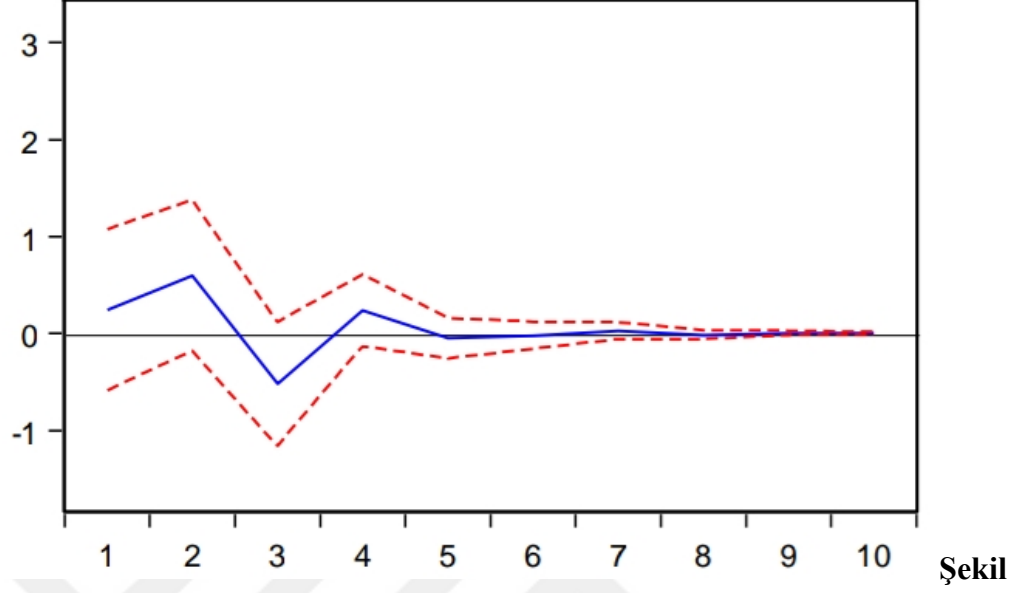
Kısa dönemde bağımlı değişkenin yatırım olduğu durum incelendiğinde ise, olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması nedeniyle, para arzından yatırıma doğru nedensellik ilişkisi mevcut iken, olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması nedeniyle tüketimden yatırıma doğru nedensellik ilişkisi yoktur. H_0 : Para arzından yatırıma doğru nedensellik ilişkisinin yok olduğu hipotezi reddedilirken, H_0 : Tüketimden yatırıma doğru nedensellik ilişkisinin yoktur hipotezi kabul edilmektedir.

Uzun dönemde ise değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulabilmesi için olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olma koşulunun yanında, $ECM_{(t-1)}$ hata düzeltme modelinin -1 ile 0 arasında olma koşulu da vardır. Bu koşul göz önüne alındığında tüm bağımlı değişkenler için olasılık değerleri 0.05'ten küçük olmasına rağmen hata düzeltme modellerinin -1 ile 0 arasında olmaması nedeniyle değişkenler arasında uzun dönemde nedensellik ilişkisi gözlenmemektedir.

3.4. ETKİ TEPKİ FONKSİYONLARI

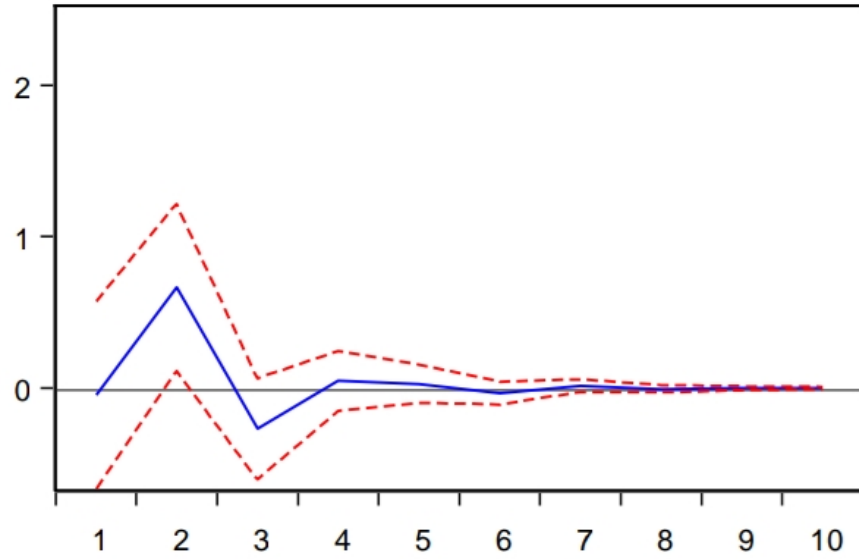
Şekil 10'da Türkiye'de para arzında yaşanan pozitif bir şokun karşısında tüketimin nasıl hareket ettiği gözlemlenmektedir. Yaşanan şokun ilk yılından itibaren 2. yıla kadar tüketimin pozitif yönlü tepki verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu sürecin

sonucunda para arzında yaşanan şoklar tüketimde negatif yönlü tepki yaşanmaya başlanmıştır.

10: Tüketimin Para Arzına Tepkisi

Şekil 11'de ise Türkiye'de para arzında yaşanan pozitif bir şokun karşısında yatırımın nasıl hareket ettiği gözlemlenmektedir. Para arzındaki şok sonucu yatırım ilk yıldan yaklaşık 2,5. yıla kadar pozitif yönlü tepki verdiği görülmekte ve ardından yatırım yaklaşık 3,5. yıla kadar negatif tepki vermektedir. Kısaca etki tepki analizi sonucunda AKT ile uyumlu olarak Türkiye'de para arzında yaşanan pozitif yönlü şokların tüketimi ve yatırımı aynı anda etkilediği gözlemlenmektedir.

Şekil 11: Yatırımın Para Arzına Tepkisi

Sonuç olarak etki tepki fonksiyonu sonucuna göre Türkiye’ de para arzı arttırıldığında yani genişlemeci bir para politikası uygulanması durumunda yatırım ve tüketim buna artış yönünde tepki vermektedir.

AİO uzun dönemde piyasanın dengede olduğunu varsaymakta ve para arzında yapılan bir artışın piyasayı uzun dönemde değil, kısa dönemde etkilediğini savunmaktadır. Çünkü ekonomi uzun dönemde girişimcilerin faaliyetleri sonucu dengeye yaklaşacaktır ki yapılan VECM sonucunda Türkiye için uzun dönemde değişkenler arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Kısa dönemde ise yatırım ve tüketimden para arzına doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç AİO’nun genişlemeci para politikasının tüketim ve yatırımı arttıracığı yönündeki görüşleri ile uyumludur. AİO’na göre para arzındaki artışlar sonucu tüketim ve yatırımın aynı anda artması, durgunluk döneminin bir habercisi olarak görülmektedir. Bu durum okulun bireylerin gelirlerini ya tasarruf etmesi ya da tüketim harcaması olarak kullandığı ve yatırımların tasarruflar ile desteklendiğinde sürdürülebilir bir büyümenin sağlanacağı görüşünden kaynaklanmaktadır. O halde bireylerin zaman tercihleri sabitken tüketimin artması tasarrufların azalması ve yeni yatırımları destekleyecek bir kaynağın bulunmadığı anlamına gelmektedir. Ancak analiz sonucunda da görüldüğü gibi para otoritesinin müdahalesi sonucu artan para arzı hem tüketimi hem de yatırımı aynı anda arttırmaktadır. AİO bu durumu ekonominin üretim olanaklarının üzerinde bir noktada üretim yaptığı

şeklinde yorumlamakta ve bu durumun fark edildiği anda çöküşün yaşanacağını belirtmektedir. AKT'ye göre konjonktürel dalgalanmalar bu şekilde oluşmaktadır. Sonuç olarak 1968-2017 dönemi Türkiye için yapılan bu analizin sonucunda elde edilen bulgular AKT'yi destekler niteliktedir.

SONUÇ

Avusturyacı geleneğin gelişimine rehberlik eden ilkeleri ve yöntemleri ortaya koyan Menger önderliğinde gelişen AİÖ, piyasa ekonomisinin önemli savunucularındandır. Bu nedenle piyasaya yapılan herhangi bir müdahalenin fiyat mekanizmasını bozduğunu iddia etmektedir. AİÖ'ya göre piyasanın işleyişi için fiyat mekanizması oldukça önemlidir çünkü bu gösterge girişimcilerin karar alma aşamalarını etkilemektedir. Zamanın dinamik olarak ele alınması, bilginin bireyler arasında dağıtılmış olduğu ve tam bilgi ve tam istihdam koşulunun kabul edilmemesi gibi nedenlerden dolayı ekonomide kısa dönemde dengenin varlığını kabul etmeyen AİÖ için girişimci, ekonomiyi dengeye yönelten önemli piyasa katılımcısıdır. Yani girişimcilerin karar alma aşamalarında onları yanlış yönlendirecek sinyalle verilmesi ekonomide sorunlara yol açacak ve dengeye doğru yönelimi engelleyecektir. Bu anlayıştan hareket eden Mises, AKT'yi Wicksell'in faiz teorisine dayanarak bir endüstriyel konjunktur teorisi geliştirmiştir, ki bu çalışma AKT için yapılan ilk çalışmayı oluşturmuştur. Onun bu çalışması ardından Hayek ve Garrison tarafından geliştirilerek bugünkü AKT oluşturulmuştur. AKT piyasada tam bilginin varlığını reddetmesi ve koordinasyon hatalarını, değeri subjektif olduğunu, geleceğin öngörülemez olmasını, girişimci faktörünü dinamik karakterini kabul etmesi ile ana akım konjunktur teorilerinden ayrılmaktadır.

AKT için ekonominin küçülme yani bunalım dönemleri gerekli bir süreçtir. Çünkü bu süreçte piyasa süreci içerisinde yanlış yönlendirmeler ile oluşan yanlış yatırımlar fark edilmekte ve bu yatırımlarda kullanılan kaynaklar daha verimli alanlara yönlendirilebilmektedir. Bu konjunktürel dalgalanmaların nedenleri doğal afetler ya da savaş gibi dışsal etkenler olmadığı sürece ekonomide kalıcı refah kaybına sebep olması beklenmemektedir. Ancak piyasanın kendi işleyişine müdahale ederek ekonomik aktörlere hatalı bilgilerin sağlanması, ABD'de 2008 yılında olduğu gibi ekonomide büyük dalgalanmalar ve hasara neden olmaktadır. ABD'de başlayıp küresel düzeyde etki eden 2008 Büyük Durgunluğu'nun önemli nedenlerinden biri de ABD para otoritesi olan FED'in izlediği genişletici politika sonucu ortaya çıkan doğal faiz oranından düşük bir piyasa faiz oranı krizin baş göstermesinde önemli nedenlerden biri olmuştur.

AKT kısaca para otoritelerinin para arzında yaptıkları bir artış sonucu bireylerin zaman tercihlerinde bir değişiklik olmamasına rağmen piyasa faiz oranını, doğal faiz oranının altına indirecek, bu durumda tasarruflar azalırken tüketim ve yatırım artacaktır. Sonuç olarak tasarruflarla karşılanmayan yatırımlar yapılmıştır. Üretim süreci uzayacak, üretim faktörleri talebi artacak ancak mevcut kaynaklar ile yapılabilecek yatırımdan fazla yatırım yapılması kaynak kıtlığına neden olacaktır. Fiyatlar yükselecek, üretim maliyeti artacak, faiz oranları tekrar doğal seviyesine doğru artış gösterecek ve girişimcilerin üretim maliyetlerini artık eskisi kadar ucuz kredi bulup karşılamamaları nedeniyle ekonomide bir daralma dönemi yaşanacaktır. Zaten para arzının arttırılması ile başlayan bu süreç AİÖ’de sürdürülemez büyüme olarak adlandırılmaktadır.

Çalışmamızda AKT’den yola çıkılarak 1968-2017 dönemleri arasında para arzındaki artışların tüketim ve yatırım üzerindeki etkileri Türkiye için analiz edilmiştir. Analize ilk olarak, serinin durağan olup olmadığı belirlenmiştir. Bu amaçla ADF, PP ve KPSS birim kök testi uygulanmıştır. Uygulanan testler sonucu, para arzı, tüketim ve yatırım değişkenleri birinci farklarında durağan çıkmışlardır. Ardından değişkenlerin eşbütünlük olup olmadığının saptanması ve değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığına dair gözlem yapabilmek amacıyla Johansen Eşbütünlük testi uygulanmıştır. Uygulanan analiz neticesinde, değişkenlerin eşbütünlük olduğu saptanmıştır. Ardından modeldeki sapmaların giderilmesine izin vermesi nedeniyle ve değişkenler arasındaki ilişkinin uzun ve kısa vadedeki niteliğini saptayabilmek amacıyla değişkenlere Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) uygulanmıştır. VECM’e göre, ele alınan dönem için Türkiye’de kısa dönemde para arzından yatırıma doğru, tüketimden para arzına doğru, yatırımdan ve para arzından tüketime nedensellik ilişkisi kurulmuştur. Değişkenler arasında uzun dönemde nedensellik ilişkisi kurulamamıştır. Son aşamada ise değişkenlere Etki Tepki analizi uygulanmış, AKT’ye uygun olarak Türkiye’de para arzı artığında, genişlemeci bir para politikası uygulandığında yatırım ve tüketimin bu duruma artış yönünde tepki verdiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- CALLAHAN Gene, *Economics for Real People An Introduction to the Austruian School*, 2.B, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2004.
- DİNLER Zeynel, *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa, 1995
- FETTER Frank A., *Capital, Interest, and Rent*, 1.B, Missouri: Sheed Andrews and McMeel, Inc., Kansas City, 1977, <http://mises.org/books/capital-fetter.pdf> , (04.08.2017).
- GARRISON Roger W., *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, 1.E, Routledge, London and New York, 2001.
- GORDON David, *Avusturya İktisat Okulu'nun Felsefi Kökenleri*, (çev. Atilla Yayla), 1.B, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.
- HAYEK Friedrich A., *Prices and Production*, 1.E, Augustus M. Kelly Publishing, New York, 1931.
- HAYEK Friedrich A, *Monetary Theory and The Trade Cycle*, (Çev. N. Kaldor ve H. M. Croome), 1.E, Sentry Press, New York, 1933.
- KAYMAKÇI Özgün B., *Bilim Felsefesi Işığında İktisat Metodolojisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
- KEYNES John M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1.E, Atlantic Publisher, New Delhi, 2006.
- KIRZNER Israel M., *Discovery and The Capitalist Process*, 1B, University of Chicago Press, Chicago, 1985.
- KIRZNER Israel M., *The Meaning of Market Process: Essays In The Development of Modern Austrian Economics*, 1.E, Routledge Publications, London, 2001.
- LACHMANN, Ludwig, *Capital and Its Structure*, 2.B, Sheed Andrews and McMeel Publishing, Kansas City, 1956(1978).
- LACHMANN Ludwig M., *Capital, Expectations and the Market Process on the Theory of the Market Economy*, The Institute for Human Studies Inc., California, 1977.
- MENGER Carl, *İktisadın Prensipleri*, (Çev. A. Kamil Çelebi), Liberte Yayınları, Ankara, 2009.
- MISES Ludwig von Mises, *The Austrian Theory of the Trade Cycle, The Austrian Theory of Trade Cycle and Other Essays*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 1996.
- MISES Ludwig von, *The Historical Setting of the Austrian School of Economics*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2003.

- MISES Ludwig von, *The Causes of Economic Crisis and Other Essay Before and After the Great Depressions*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2006.
- MISES, Ludwig von, *İnsan Eylemi*, çev. İsmail Aktar, Liberte Yayınları, Ankara, 2008.
- PARASIZ, İlker, Ufuk Başoğlu, *İktisadi Verilerin Analizi ve Temel Öngörü Yöntemleri*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2003.
- PARASIZ İlker, Melike Bildirici, *Modern Konjonktür Teorileri, Konjonktürel Dalga Tahminleri, Konjonktürel Dalgalanmalar Tarihi 2*, 2014, www.researchgate.net/publication/265165228, (04.04.2018).
- ROTHBARD Murray N. *İnsan, İktisat ve Devlet: İktidar ve Piyasayla Birlikte*, (Çev. Ahmet Uzun ve Ayşe Meral Uzun), 1.B, Liberte Yayınları, Ankara, 2009.
- SEVÜKTEKİN Mustafa, Mehmet Nargeleçekenler, *Zaman Serileri Analizi*, 1.B, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005.
- SEVÜKTEKİN Mustafa, Mehmet Nargeleçekenler, *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı*, Genişletilmiş 2. B, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.
- SKOUSEN, Mark, *İktisadi Düşünce Tarihi Modern İktisadın İnşası*, 6.B, (Çev. Metin Toprak, Mustafa Acar), Adres Yayınları, Ankara, 2014.
- SNOWDON Brian, Howard R. Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, 1.B, Edward Elgar Publishing., Northampton, 2005.
- ŞIKLAR Emel, *Eşbütünleşme Analizi ve Türkiye’de Para Talebi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1206, Eskişehir, 2000.
- WHITE Lawrence, *Methodology of Austrian School of Economist*, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2003.
- WICKSELL Knut, *Interest and Price, (Geldzins und Guterpreise)*, (çev. R.F. Kahn), Sentry Press, New York, 1936.
- YAYLA Atilla, *Özgürlük Yolu Hayek’in Sosyal Teorisi*, 2.B, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.
- YILMAZ İlkey, "Friedrich A. von Hayek", *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler İkinci Cilt*, 1.B, Etik Yayınları, İstanbul, 2010.

Makaleler

- ACAR Mustafa, Nihat Işık, H. Bayram Işık, "Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.9, S.2, 2004, ss. 325-340.
- ACAR Mustafa, "Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine", *Liberal Düşünce Dergisi*, C.15, S.59-60, 2010, ss. 203-214.
- ALEXANDROV Alexander D., "The Business Cycle and Its Contemporary Characteristics", *Economic Archive*, 2018, ss. 40-52.

- ALP Salih, Adem Karakaş, "F.A.Hayek'in Saf İktisadi Teorilere Bakışı" *Akademik Bakış Dergisi*, S. 18, 2009, ss. 1-22.
- AYTEKİN Güner Koç, "Ekonomi Biliminde Avusturya İktisat Okulu ve Hayekçi Düşünce Üzerine", *Journal of Ufuk University Institute of Social Sciences*, S.4, 2013, ss. 146-164.
- BISMANS Francis, Christelle Mougeot, "Austrian Business Cycle Theory: Empirical Evidence", *The Review of Austrian Economics*, Vol.22, 2009, ss. 241-257.
- BOCUTOĞLU Ersan, "İktisat Teorisinde Emegün Öyküsü: Değerin Kaynağı olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emegü Yolculuk", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C.1 S.1, 2012, ss.127-150.
- BOCUTOĞLU Ersan, "Krizin Makro İktisadından Makro İktisadın Krizine: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Türkiye Ekonomi Kurumu*, 2012.
- BOCUTOĞLU Ersan, "Ana akım Konjonktür Teorileri ve 2007 Küresel Finansal Krizi", *International Review of Economics and Management*, Vol.2 No:2, 2014 ss. 1-39.
- BOCUTOĞLU Ersan, Aykut Ekinci, "Avusturya İktisadi Dalgalanmalar Teorisini Anlamak", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 2009, ss. 37-56.
- BOCUTOĞLU Ersan, Aykut Ekinci, "Küresel Krize Farklı Bir Teorik Çerçeve: Avusturya Konjonktür Teorisi", *Bankacılar Dergisi*, 2010, ss. 20-34.
- BOCUTOĞLU Ersan, Emre Bulut, "2007 Küresel Finansal Krizi, Ana akım Konjonktür Teorileri Mi Avusturyacı Konjonktür Teorisi Mi?", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, ss. 285-309.
- BROWN Andrew, David A. Spencer, "Understanding the Global Financial Crisis: Sociology, Political Economy and Heterodox Economics", *The Journal of The British Sociological Association*, S.48 No:5, 2014, ss. 938-953.
- CLARK Charles M.A., "Equilibrium, Market Process and Historical Time", *Journal of Post Keynesian Economics*, S.10, No:2, 1987, ss. 270-281.
- ÇETİNKAYA A. Turan, Emrah TÜRK, "Tasarruf ve Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkisi Türkiye Örneği (1975-2012)", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, C.24, S.2, 2014, ss. 45-60.
- DEMİRCİ N. Savaş, "İmalat Sanayi Sektöründe Üretim ve Banka Kredileri İlişkisi: Türkiye İçin Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.19, S.1, 2017, ss.35-61.
- DEMİRHAN Erdal, "Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 60, S.4, 2005, ss. 75-88.

- DİLER Huriye G., "Kamu Harcamaları- Ekonomik Büyüme: Türkiye Üzerinde Bir Uygulama", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, 2016, ss. 21-36.
- EBELING Richard M., "The Current Economic Crisis and The Austrian Theory of Business Cycle", *The Freeman: Ideas on Liberty*, June 2008, ss. 4-5.
- EBELING Richard M, " Avusturya Okulu'nu Konjonktür Dalgaları Teorisi", (çev.Bahadır Akın), *Piyasa Dergisi*, S.11, 2004, ss. 121-125.
- EREN Ercan, Ezgi Uysal, "İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6 S.2, 2017, ss.134-151.
- ERKAN Birol, "Ana akım (Ortodoks- Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heterodoks Yaklaşım İhtiyacı", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C.8, No:14, 2016, ss. 25-40.
- ERTÜRK Emin, Bahar Baysal, Görkem Bahtiyar, Hasan Bakır, "Piyasacılar ve Müdahaleciler Bağlamında Global Finansal Kriz", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, C.50, S.583,2013, ss. 7-16.
- FRIEDMAN Milton, Anna J. Schwartz , "Money and Business Cycles", *The State of Monetary Economics*, 1B, UMI Publishing, 1965, ss. 32-78.
- GARRISON Roger W. G, "The Austrian Theory of the Business Cycle in the Light of Modern Macroeconomics", *The Review of Austrian Economics*, Vol.3, 1989, ss. 3-29
- GARRISON Roger W., "Eugen von Bohm-Bawerk: Capital, Interest, and Time" *15 Great Austrian Economists*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, ss. 113-122.
- GARRISON Roger W., "Overconsumption and Forced Saving in the Mises- Hayek Theory of Business Cycle", *History of Political Economy*, C.36, S.2, 2004, ss. 323-349.
- GARRISON Roger W., "The Austrian School", *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, (Ed.) Brian Snowdon, Howard R. Vane, 1.E, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005, ss. 474-516.
- GONCE R.A., "Natural Law and Ludwig von Mises' Praxeology and Economic Science", *Southern Economic Journal*, Vol.39, No.4, 1973, ss.490-507.
- GÜVENEK Burcu, Volkan Alptekin, Murat Çetinkaya, " Enflasyon ve Dolaylı Vergilerden Elde Edilen Gelirler Arasındaki İlişkinin VAR Yöntemiyle Analizi", *Kamu-İş*, C:11, S. 3, 2010, ss. 1-28.

- HASHIMOTO Tsutomu, "Carl Menger and the Later Austrian School of Economics: An Analysis of Their Methodological Relationship", *Austrian Economics in Transition from Carl Menger to Friedrich Hayek*, Ed. Harald Hagemann vd., Palgrave Macmillan, New York, 2010, ss. 310-328
- HAYEK A.Friedrich, "Bilginin Toplumda Kullanımı", (çev. Turan Yay), *Piyasa Dergisi*, Sayı.5, 2003, ss. 153-164
- HAYEK Friedrich A. Von, "İktisat ve Bilgi", *Piyasa Dergisi*, Sayı:11, 2004, s.s.141-163
- HAYEK, A. Freidrich, "Carl Menger", *İktisadın Prensipleri*, ed. Louis M. Spadaro, Liberte Yayınları, 2009, Ankara, ss.XIX-XLI.
- HIGGINS Bryon, "Monetary Growth and Business Cycles Part I: The Theoretical and Historical Perspective", *Federal Reserve Bank of Kansas City :Economic Review*, 1979, ss. 3-11.
- HORWITZ Steven, "Smith'ten Menger'e ve Hayek'e: Knediliğinden Doğan Düzen Geleneğinde Liberalizm", (çev. Atilla Yayla), *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:16, S.64, 2011, ss.91-106.
- IKEDA Sanford , "Market-Process Theory and 'Dynamic' Theories of the Market", *Shouthern Economic Journal*, Vol.57, No.1, 1990, ss.75-92.
- İŞGÜDEN Tamer, Aylin Çiğdem Köne, "Ortodoks İktisat Üzerine Notlar", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.5, 2002, ss. 97-108.
- KAUDER Emil, "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol.63, No:251, 1953, ss.638-650.
- KAYMAKÇI Özgün Burak, "İkinci Dobretsberger Dosyası: Marjinalizmin Marjinal Yorumu ya da Carl Menger'in Felsef Temellerine Farklı Bir Bakış", *Doğu Batı Dergileri*, S.65, 2013, ss.233-248.
- KEELER James P. "Empirical Evidence on the Austrian Business Cycle Theory", *The Review of Austrian Economics*, Vol.14, No.4, 2001, ss. 331-351.
- KIRZNER Israel, "Economics and Eror", *New Directions in Austrian Economics*, Ed. Lous M. Spadaro, Sheed Andrews and Mcmeel inc., Kansas, 1978, ss.57-76.
- KIRZNER Israel M., "Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach", *Journal of Economic Literature*, S.35, 1997, s.s. 60-85.
- KIRZNER Israel M, "The Irresistible Force of Market Competition", *Ideas on Liberty*, Vol.50, No. 3, 2000, ss. 11-14.

- KLEIN Peter Peter G. Klein, "EA. Hayek: Austrian Economist and Social Theorist", *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, ss.181-195.
- KOLÇAK Menşure, A. Yasin Kalabak, Handan Boran, "Kamu Harcamaları Büyüme Üzerinde Bir Politika Aracı Olarak Kullanılmalı mı? VECM Analizi ve Yapısal Kırılma Testleri ile Ampirik Bir Analiz: 1984-2014 Türkiye Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, S.2, 2017, ss. 467-486.
- KOYUNCU Fatma Turan, "Konjunktur Teorileri Perspektifinden Arz ve Talep Şoklarının İktisadi Dalgalanmalar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, S.7, 2017, ss. 70-77.
- LAWSON Tony , "The Nature of Heterodox Economics", *Cambridge Journal of Economics*, S.30, No: 4, 2006, ss. 483-505.
- LOUZEK Marek, "The Battle of Methods in Economics: The Classical Methodenstreit-Menger vs. Schmoller", *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 70, No. 2, 2011, ss.439-463.
- LUTHER William J., Mark Cohen, " An Empirical Analysis of the Austrian Business Cycle Theory", *International Atlantic Economic Journal*, Vol.42, 2014, ss. 153-169.
- MANKIWI Gregory, "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.3 No.3 ,1989, ss.79-90.
- MISAKI Kayoko, "Walras on General Equilibrium in a Prograssive Economy", *Revue Europeene des Sciences Sociales*, S.37, No:116, 1999, ss. 73-81.
- MISES Ludwig von, "Human Action; The Rate of Interest", *The Pure TimePreference Theory of Interest*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2011, ss. 65-84.
- MOCOVEI Mihai, "The Austrian Business Cycle Theory:A Defense of Its General Validity", *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, S.18 No:4, 2015, ss. 409-435.
- NARDINELLI Clark, Roger E.Meiners, "Schmoller, the Methodenstreit, and the Development of Economic History", *Journal od Institutional and Theoretical Economics*, Vol. 144, No:3, 1988, ss. 543-551.
- OĞUZ Fuat, "Piyasa Süreci Teorisi; Tarihsel Gelişim", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.21, 2001, ss. 73-85.
- OĞUZ Fuat, "Bilgi, Regülasyon ve Rekabet; Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, S.6, 2005, ss. 253-267.

- ÖZÇELİK Özer, Ezgi Babayiğit Sunay, "Konjonktürel Dalgalanmaların Tarihsel Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 23, 2018, s.s.845-865.
- PETEK Ali, Ali Çelik "Türkiyede Enflasyon, Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi (1990-2015)", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Cilt:54, Sayı:626, 2017, ss. 69-87.
- ROTHBARD Murray N., ". Ludwig von Mises: The Dean of the Austrian School", *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute, 1999, ss. 143-166.
- ROTHBARD Murray N., "Ekonomik Krizler, İş Çevrimleri, Mises ve Çağımızın Paradigması", (çev. Mustafa Acar) *Liberal Düşünceler Dergisi*, S. 51-52, 2008, s.s.33-44.
- ROTHBARD Murray N., "Economic Depressions: Their Cause and Cure", *The Austrian Theory of Trade Cycle and Other Essays*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 1996, ss. 65-92.
- SALERNO Joseph T., "Carl Menger: The Founding of the Austrian School", *15 Great Austrian Economist*, Ed. Randall G. Holcombe, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 1999, ss. 71-100.
- SARIÇOBAN Kazım, "Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 4, No:1, 2012, ss.157-165.
- SAVAŞ Vural Fuat, "Denge", *İktisat ve Toplum Dergisi*, S.6, 2011, ss. 26-35.
- TEMPELMAN Jerry H., "Austrian Business Cycle Theory and the Global Financial Crisis: Confessions of a Mainstream Economist", *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, S.13, No:1,2010, ss. 3-15.
- UDEHN Lars, "The Changing Face of Methodological Individualism", *Annu. Rev. Social*, 2002, S.28, ss. 479-507.
- UZAY Nisfet, "Keynes'de Ekonomik İstikrarsızlığın bir Kaynağı olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1996, ss. 101-109.
- UZGÖREN Nevin, Ergin Uzgören "Zaman Serilerinde Sahte Regresyon Sorunu Ve Reel Kamu Harcamalarına Yönelik Bir Ekonometrik Model Uygulaması", *Akademik Bakış*, S.5., 2005, ss. 1-14.
- YAY Turan, "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi", *Piyasa Dergisi*, S.11 , 2004, ss. 1-29.

YAY Turan, "Avusturya Okulu Mikroiktisadı: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa", *Liberal Düşünce Dergisi*, C., S. 59-60, 2010, s.s. 25-50 .

YAVUZ Nilgün Ç., "Durağanlığın Belirlenmesinde KPSS ve ADF Testleri: İMKB ulusal Endeks-100 Endeksi İle Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.54, S.1, 2004, ss. 239-247.

YILMAZ Feridun, "Hayek'te Piyasanın Epistemik Rolü", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:7, C.27, 2002, ss. 137-150.

YILMAZ Feridun, "Avusturya İktisadı ve Sübjektivizm" *Piyasa Dergisi*, Yıl: 3, S.11, 2004, ss. 101-119.

YOUNG Andrew T., "The time structure of production in the US, 2002–2009", *The Review of Austrian Economics*, Vol.25, 2011, ss. 77-92.

Diğer Kaynaklar

Israel Kirzner "Austrian School of Economics", çev. Coskun C. Aktan, 1987, www.canaktan.org, (02.03.2017).

Mises Institute, Ludwig von Mises, <https://mises.org/profile/ludwig-von-mises>, (25.07.2017).

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Seçil DURMAZ
Tez Adı	AVUSTURYA KONJONKTÜR TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	İKTİSAT
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Filiz ERYILMAZ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 19.05.2019

İmza :